

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Bc. Petra Benešová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

Pardubické notářství v letech 1852 - 1929

Bc. Petra Benešová

Diplomová práce

2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 18. 3. 2010

Petra Benešová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi s touto diplomovou prací pomáhali. Na prvním místě mé vedoucí práce paní doc. PhDr. Marii Mackové, Ph.D. za cenné rady a poskytované konzultace.

Nemenší dík patří zaměstnancům Státního okresního archivu Pardubice a Státního okresního archivu Hradec Králové, kteří mi ochotně vyhledávali a půjčovali potřebné archiválie a literaturu.

Velký dík patří rovněž mým přátelům a rodině, kteří mi obětavě pomáhali při úpravě textu do podoby, kterou nyní předkládám.

ANOTACE

Tato práce se věnuje notářství v Pardubicích od poloviny 19. století do období první Československé republiky. V úvodních kapitolách je nastíněn vývoj tohoto úřadu obecně spolu s ostatními právními institucemi, tedy se soudy, advokací a státním zastupitelstvím. Zbylá část práce se již přímo zabývá pardubickým notariátem. Na konkrétních příkladech ukazuje chod notářské kanceláře a povinnosti jejích úředníků. Práci uzavírá kapitola věnovaná dvěma pardubickým notářům - poslanci zemského sněmu Janu Žákovi a dramatikou Josef Štolbovi. Práci doplňují tabulky a součástí je rovněž obrazová příloha.

KLÍČOVÁ SLOVA

notářství, advokacie, soudy, státní zastupitelství, Pardubice, Josef Štolba, Jan Žák

ANNOTATION

This thesis deals with the notary's office in Pardubice from the mid-19 century to the period of the Czechoslovak Republic. There is sketched a development of this function together with the other legal establishment, i.e. courts, advocacy and prosecution in the opening chapters. The rest of the thesis directly deals with the notary's office of Pardubice. An activity of the office and some officials' duties are shown by means of some concrete examples. The thesis is ended with a chapter about two notaries of Pardubice (Jan Žák and Josef Štolba) and completed with some tables. There are also some graphic illustrations in the thesis.

KEYWORDS

notary's office, advocacy, courts, prosecution, Pardubice, Josef Štolba, Jan Žák.

OBSAH

1. ÚVOD.....	1
2. SEZNÁMENÍ S ARCHIVNÍMI PRAMENY A LITERATUROU.....	4
3. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA NOTARIÁTU OD JEHO POČÁTKŮ DO OBDOBÍ PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY	7
3.1. Vývoj a zařazení notářství v systému práva	7
3.2. Spojitost notariátu s dalšími právními institucemi.....	14
3.2.1. Soudy	14
3.2.2. Advokacie.....	20
3.2.3. Státní zastupitelství	25
4. VÝVOJ NOTÁŘSTVÍ VE VYBRANÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍCH.....	32
4.1. Notářství v Itálii	32
4.2. Notářství ve Francii.....	34
4.3. Notářství v Německu	36
4.4. „Římské“ notářství v dalších evropských zemích	38
4.4.1. Španělsko	38
4.4.2. Belgie, Nizozemí a Lucembursko	39
4.4.3. Polsko.....	40
4.5. Evropské státy s netypickou podobou notářství	41
4.5.1. Anglie	41
4.5.2. Skandinávské státy	41
5. PARDUBICKÉ NOTÁŘSTVÍ	43
5.1. Dějiny fondu Notářství Holice, Pardubice a Přelouč	43
5.2. Notář jako úřad	44
5.2.1. Notářské sbory, komory a archivy	48
5.2.2. Notářští kandidáti a náměstci	50
5.2.3. Disciplinární moc	53
5.2.4. Poplatky	54
5.3. Písemnosti notářství v Pardubicích	55
5.4. Činnost pardubických notářů.....	63
5.4.1. Wenzl Polívka	63
5.4.2. Johann (Jan) Žák	65
5.4.3. Karel Jonák	67
5.4.4. Julius z Kotowitz	72

5.4.5. Josef Lepšík	75
5.4.6. Josef Štolba	76
5.4.7. Eduard Jelen	80
6. PARDUBIČTÍ NOTÁŘI V KUTLURNÍM KONTEXTU MĚSTA.....	85
6.1. Jan Žák	86
6.2. Josef Štolba	88
6.2.1. Štolbův život v Nechanicích a Pardubicích	91
6.2.2. Literární život a tvorba Josefa Štolby.....	94
7. ZÁVĚR	97
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	101
SEZNAM TABULEK	107
SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH.....	108
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	109
ZUSAMENNFASUNG	118

1. ÚVOD

Otázka notářství patří dosud k méně probádaným tématům. V obecné rovině sice existuje několik publikací, které se tomuto právnímu odvětví věnují, ale jejich množství je v porovnání například s advokací velmi mizivé. Ještě více problematičtější je ovšem počet výzkumů věnovaných konkrétním notariátům a především pak notářům, kteří se neprosadili v jiné sféře, ať již politické či kulturní.

Na základě zjištěných údajů z literatury a pramenů se tato práce pokouší přiblížit vývoj instituce notářství na příkladu Pardubic. Jednotlivé kapitoly postupně uvádějí čtenáře hlouběji do problematiky právního, především pak notářského života v období od poloviny 19. století, kdy došlo k znovuzavedení notářství, a sleduje vývoj tohoto úřadu a jeho úředníků až do období první Československé republiky.

Práce se skládá ze čtyř hlavních kapitol, které jsou dále členěny na menší jednotky. V obecné části, zahrnující dvě úvodní kapitoly práce, podávám nástin historického vývoje notářství, spleitosti a „boj“ o uznání notářů za jednu ze složek právníků. V první kapitole s názvem „Obecná charakteristika notariátu od jeho počátků do období první Československé republiky“ jsou shrnuty právní normy a zákony, které formovaly a dotvářely podobu notářství známou v poslední třetině 19. a počátku 20. století.

Druhou část této kapitoly tvoří kratší stať, jež odkazuje na příbuzné instituce notářství, tedy soudy, státní zastupitelství a především advokacii, která po dlouhou dobu byla chápána coby konkurent notářství a hlavní „nepřítel“ v době jeho konstituování. Tento historický nástin zachycuje vývoj těchto čtyř institucí přibližně od poloviny 19. století do období první Československé republiky, tedy dobu, jež je pro tuto práci stěžejní. Vystává zde zřejmě otázka, proč jsou do práce o notářství zahrnuty také jiné právní složky. Odpovědí je hned několik a tato práce jim věnuje pozornost v jednotlivých kapitolách. Pokud například vezmeme v potaz, že notáři směli vykonávat praxi nejen v notářství, ale také u soudů a advokacie, máme první důvod. Dále sem lze zařadit také široké pole působnosti notářů, kteří směli před soudy zastupovat ve věcech trestních a rozvodových či působit ve funkci prokurátora. Běžnou praxí bylo rovněž „přebíhání“ od notářství k advokacii a naopak.

Druhá kapitola („Vývoj notářství ve vybraných evropských zemích“) nabízí ve zkrácené formě vývoj notářství v několika významnějších evropských zemích. Tak jako tomu bylo v případě modernizačního procesu v armádě či školství, tak se také evropské státy nechaly navzájem inspirovat v právním systému. Postupem doby si sice

vyvinuly svůj vlastní systém, který lépe vyhovoval jejich podmínkám, ale základy jsou v mnoha zemích stejné či přinejmenším podobné. Nejpodrobněji se kapitola zabývá německými a francouzskými notářskými řády, které ovlivnily rakouskou a tím i českou podobu novodobého notářství. Součástí tohoto oddílu je rovněž ukázka několika států s tzv. netypickým notářstvím, která je demonstrována na příkladu Velké Británie a skandinávských států.

Po tomto obecném přehledu obracím pozornost na samotný úřad notáře, a to v kapitole s názvem „Notář jako úřad“. Na tomto místě zkoumám notářovy pravomoce i povinnosti a nahlížím na úřad z několika pohledů. Kapitola tak podává ucelený obraz o ustanovení notáře, o všech požadavcích kladených na kandidáty a uchazeče o toto, řekněme, významné povolání. Věnuje se institucím, se kterými byli notáři v kontaktu a kterým se zodpovídali, zabírá se disciplinární mocí a přestupky a také poskytuje informace o poplatcích a sazbách spojených s vykonáváním tohoto úřadu. Téměř ke každému tématu této kapitoly je uvedena ukázka či několik ukázek z chodu pardubického notářství, aby byl čtenář schopen lépe proniknout do problematiky notářství a snáze si představit jednotlivé údaje.

Následující kapitoly se zabývají otázkou pardubického notářství a jeho úředníků. V první podkapitole zkoumám notářské písemnosti a pomůcky. Věnuji zde pozornost jednotlivým rejstříkům, protokolům a spisům a ke každé této složce, pokud je to možné, uvádím příklad z archivního materiálu pardubických notářů. Součástí této části je také stručná charakteristika dějin fondu pardubického notářství. K pochopení složitého notářského aparátu slouží také poslední podkapitola této části s názvem „Činnost pardubických notářů“. Každému notáři je zde věnována část, v níž je podrobně rozebrána jeho činnost spojená s úřadováním v Pardubicích. Zkoumání byla podrobena nejen délka jejich úřadování, ale také dodržování předpisů daných notářským řádem a osobitost a jedinečný přístup každého notáře ke svému povolání.

V poslední kapitole jsem si dala za úkol přiblížit osobní život notářů, kteří díky svému povolání a vzdělání patřili k elitám daného města. Velmi často se podíleli na jeho politickém a kulturním rozvoji, působili v mnoha spolcích, vystupovali jako zástupci různých společností apod. Tato kapitola, jež nese název „Pardubičtí notáři v kulturním kontextu města“, se věnuje životu dvou notářů, a to advokáta a zemského poslance Jana Žáka a dramatika a cestovatele Josefa Štolby. Oba notáři se mnoha skutky nesmazatelně zapsali do dějin nejednoho města českých zemí, především pak východočeských Pardubic, a v práci se mi snad dostatečně podaří vystihnout jejich výrazně všestrannou povahu.

Součástí práce jsou tabulky, které se nacházejí přímo v textu, a také obrazová příloha, jíž tvoří ukázky pomocných notářských knih (pouze desky jednotlivých knih) a především dobové fotografie spojené s osobou notáře Štolby – tedy nejen jeho vlastní podobizny, ale také fotografie z cest a literárních kruhů. Fotokopie písemností pardubických notářů bohužel práce neobsahuje, proto doufám, že tento nedostatek bude dostatečně vynahrazen uváděním příkladů ke konkrétním otázkám.¹

¹ Součástí práce nejsou fotokopie písemností pardubického notářství, neboť mi nebylo v SOkA Pardubice dovoleno je nafotit.

2. SEZNÁMENÍ S ARCHIVNÍMI PRAMENY A LITERATUROU

Nedostatečně probádaná otázka notářství naznačená v předchozí kapitole se výrazně projevuje také v množství literatury věnované notářství. Tento limitující faktor do jisté míry ovlivnil podobu prvních dvou kapitol. Se stejným problémem jsem se ovšem nesešla v případě advokacie a soudnictví, jimž bylo v minulosti a rovněž dnes je jim věnována velká pozornost. Co se archivního materiálu týče, nutno poznamenat, že je značně bohatý a obsahuje desítky tisíc dochovaných spisů a protokolů.

Pro první dvě kapitoly jsem vycházela především z práce Jiřího Brázdy, Richarda Bébry a Pavla Šimka vydané pod názvem „Notářství – jeho vývoj, organizace a pravomoc.“² I přesto, že se práce spíše věnuje notářství v období Československé socialistické republiky, popisuje rovněž ve zkrácené podobě jeho vývoj v předchozích obdobích. Zmiňuje veškeré notářské řády druhé poloviny 19. století, definuje pojem notářství a notář, a shrnuje pravomoci a povinnosti těchto právníků. Jelikož kniha obsahuje dosti rozsáhlé pasáže o vývoji tohoto úřadu v jednotlivých evropských zemích, stala se také dosti bohatým zdrojem informací pro druhou kapitolu.

Velmi podobnou strukturu a obsah má také druhá stěžejní práce, ze které jsem čerpala značné množství informací. Jedná se o knihu mnohem staršího data vydání, než je výše zmíněná kolektivní práce, a nese název „Notářství dle práva rakouského se stručnými dějinami notářství vůbec“.³ Václav Šediva, který v době vydání knihy zastával funkci veřejného obhájce v Trutnově a současně byl kandidátem notářství, napsal své dílo o notářství koncem 19. století. Jelikož byl Šediva tak zvaně „z oboru“ a žil v době, o níž psal, obsahuje jeho práce také osobní náhled na vývoj a tehdejší poměry v notářství. Kniha začíná pojednáním o vývoji notářství od nejstarších dob a věnuje značnou pozornost také dějinám této instituce v jednotlivých evropských zemích. Poté se autor zaměřil na rozbor notářských řádů vydaných v druhé polovině 19. století v habsburské monarchii. Hlavní text věnoval rakouské podobě notářství, k němuž v poznámkách pod čarou uváděl rozdílnosti od tehdejší podoby uherského notářství, které se lišilo v mnoha ohledech. Tato část Šedivovy práce je založena na rozboru jednotlivých zákonů, převážně notářského řádu z roku 1871. Každé nařízení obohatil svým popisem a výkladem. Tato práce tedy poskytuje bohatý

² BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství – jeho vývoj, organizace a pravomoc*. Praha, 1976.

³ ŠEDIVA, Václav. *Notářství dle práva rakouského se stručnými dějinami notářství vůbec*. Turnov, 1895.

materiál týkající se působnosti notářů, jejich ustanovování a ve velké míře se její autor zabíral také otázkou spisování listin, které jsou základem a současně výsledkem notářské činnosti. Do knihy Václav Šediva zařadil také stať o poplatcích, které notář požadoval za jednotlivé provedené úkony. Součástí knihy je celá řada ukázek formulářů a předtištěných listů z pomocných knih.

Kratší pojednání o notářích a jejich úřadu nabízí rovněž kniha Jindřich Stejskala, která je ovšem situována do období středověku a sleduje vývoj této instituce od doby vlády Přemysla Otakara II. do panování Karla IV.⁴ Krátce se o notářství zmiňuje také článek Jaroslava Čulíka otištěný ve sborníku „Naše právo a stát“, jenž vyšel k šedesátému výročí založení spolku československým právníkům „Všehrd“, a který pojednává i o pozdějším období vývoje notariátu a dochází až do období první Československé republiky.⁵

Notářstvím se zabývá také kniha Ilony a Karla Schellových, která je soupisem paragrafů notářských řádů z let 1850, 1855 a 1871.⁶ Oba autoři se věnovali právní literatuře ve velké míře a tato jejich společná publikace se nestala ojedinělým informačním zdrojem pro tuto diplomovou práci. K dalším pracím vztahujícím se k danému tématu patří „Organizace notářství, soudnictví a advokacie“ od Ilony Schellové.⁷

Cenným informačním přínosem se stala také bakalářská práce Zuzany Kárové s názvem „Českobudějovické notářství“.⁸

Část věnující se dějinám advokacie vychází především z práce Jana Kobera „Advokacie v českých zemích v letech 1848 – 1914“,⁹ kterou doplňují informace ze studií Stanislava Balíka ml. vydané v Právněhistorických studiích 33 a 34.¹⁰

Podkapitoly o soudech a státním zastupitelství informačně vychází především z obecných prací typu: „Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost“ od Jana Janáka, Zdeňky Hledíkové a Jana Dobeše,¹¹ nebo Karla Malého o dějinách českého práva.¹² Soudnictvím se ve značné míře zabývá také kolektivní práce „Dějiny českého

⁴ STEJSKAL, Jindřich. *Vznik instituce veřejného notářství a její vývoj v zemích českých*. Brno, 1949.

⁵ ČULÍK, Jaroslav. *O notářství*. In *Naše právo a stát*. Praha, 1928.

⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava notářství (Historie a současnost)*, Brno 1995.

⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace notářství, soudnictví a advokacie*. Praha, 1997.

⁸ KÁROVÁ, Zuzana. *Českobudějovické notářství*. České Budějovice, 2008. 75 s. Bakalářská práce na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity na Ústavu archivnictví a pomocných věd historických. Vedoucí bakalářské práce Marie Ryantová.

⁹ KOBER, Jan. *Advokacie v českých zemích v letech 1848 – 1914*. Praha, 1994.

¹⁰ BALÍK, Stanislav ml. *Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu*. In *Právněhistorické studie* 33, s. 97 - 115 a BALÍK, Stanislav ml. *Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace*. In *Právněhistorické studie* 34, s. 199 – 211.

¹¹ JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha, 2005.

¹² MALÝ, Karel et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 1997.

soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938.¹³ Pro podkapitulu o státním zastupitelství pak byla stěžejní kniha Josefa Kuchty a již zmíněného Karla Schelle, která se prokuraturou zabývá od jejich počátků po současnost.¹⁴

Druhá část práce týkající se notářství v Pardubicích je založena na výše zmíněné práci Václava Šedivy, Ilony a Karla Schellových a převážně pak na archivním materiálu uloženém ve Státním okresním archivu Pardubice ve společném fondu Notářství Pardubice, Holice a Přelouč. Poslední kapitola této části zabývající se soukromým životem dvou pardubických notářů – Jana Žáka a Josefa Štolby – vychází také z archivních pramenů Státního okresního archivu Pardubice a dále z archiválií Státního okresního archivu Hradec Králové. Velmi cenným pramenem pro vylíčení života Josefa Štolby se staly jeho dvousvazkové vzpomínky, které vyšly pod názvem „Z mých pamětí“.¹⁵

Úvodní část poslední kapitoly, věnující pozornost životu dvou pardubických notářů (Janu Žákovi a Josefu Štolbovi), vychází bibliograficky z obecně zaměřených prací Otty Urbana¹⁶ a Jany Macháčové a Jiřího Matějčka, které jsou věnovány sociálnímu vývoji českých zemí.¹⁷

¹³ ADAMOVÁ, Karolína et al. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha, 2005.

¹⁴ KUCHTA, Josef – SCHELLE, Karel. *Historie a současnost státního zastupitelství*. Brno, 1994.

¹⁵ ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí. Vzpomínky ze života, z divadla a z literárních styků*. Praha, 1906.

¹⁶ URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha, 2003. ISBN 80-7106-500-5; tentýž. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982.

¹⁷ MACHAČOVÁ, Jana; MATĚJČEK, Jiří. *O středních vrstvách v českých zemích 1750 – 1950*. Opava 2002. ISBN 80-86224-36-8; titíž. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781 – 1914*. Opava 2002. ISBN 80-86224-23-6.

3. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA NOTARIÁTU OD JEHO POČÁTKŮ DO OBDOBÍ PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

3.1. Vývoj a zařazení notářství v systému práva

Prapočátky notářství lze nalézt již u starověkých Egyptanů a Asyřanů, kde se vytvořila třída lidí, tzv. scribae, jejichž úkolem bylo zapisovat a potvrzovat listiny. Také u Řeků se setkáváme s úředníky, kteří sepisovali smlouvy. Avšak notářský úřad má své pravé počátky v Římě v tzv. tabelliones.¹⁸ V císařském Římě působili také tzv. notarii, od nichž je odvozen pojem¹⁹ notář. Činnost tabellionů tkvěla v psaní tzv. scheda, což byl prvopis psaný před svědky, který se později přepisoval na čisto. Čistopisy se poté přečetly svědkům, kteří je podepsali. Následoval podpis tabellia, jenž zároveň listinu potvrdil pečeti.²⁰ Tabelioni nebyli považováni za veřejné úředníky, a tím také písemnosti jimi sepsané neměly charakter listin veřejných. Jejich počet se ovšem stále více zvyšoval a více se také začalo hledět na výběr tabellionů z řad mnoha kandidátů. Ti museli u zkoušky prokázat schopnost dobrého psaní, znalost práva, preciznost a bezúhonnost. Poté následovalo vykonání přísahy a obdržení pečetního prstenu.²¹

Z Itálie se brzy začala šířit instituce notářství do dalších zemí – Francie, alpských zemí a se zpožděním se tento úřad ujal také v zemích německých a v Polsku. Rozvoj notářství v těchto oblastech byl spjat s pronikáním lenního systému, s nímž došlo ke změně vnímání listin. Lenní zřízení totiž přivedlo k životu tzv. noticii, což byla listina o ukončeném jednání, kterou vystavoval sám veřejný notář. Zpočátku se notáři uplatňovali především v církevním právu, které značně přispělo k rozmachu této instituce.²²

Díky stykům českých panovníků s Itálií se notářství postupně prosazovalo i na tomto území. Již za krále Vladislava II. byla vydána první královská listina, jež nesla

¹⁸ Pojmenování těchto úředníků je odvozeno od dřevěných tabulek potažených voskem, na které se psalo. Viz ČULÍK, Jaroslav. *O notářství*. In *Naše právo a stát*. Praha, 1928, s. 119.

¹⁹ V dřívějších dobách někteří autoři předpokládali, že pojem notáři pochází z hebrejského slova natar. To bylo později popřeno, neboť Řím nebyl s Hebrejci v době vzniku výrazu notáři v žádném kontaktu. Slovo notáři bylo vytvořeno ze slova nota, které má společný základ s řeckým (g)nói. Označoval se jím úředník, jenž při psaní používal značek zv. notae. Více k tomu ŠEDIVA, Václav. *Notářství dle práva rakouského se stručnými dějinami notářství vůbec*. Turnov, 1895, s. 9.

²⁰ ČULÍK, Václav. *O notářství ...*, s. 119 a 120.

²¹ Císař Justinián v 6. století potvrdil a upravil stávající činnost tabellionů. Vytvořil státní úřad, který měl na působení tabellionů dohlížet. ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 9.

²² STEJSKAL, Jindřich. *Vznik instituce veřejného notářství a její vývoj v zemích českých*. Brno, 1949 (nečíslováno).

znaky činnosti notářů. Trvalo však ještě celé století, než se notářství v českých zemích pevně usadilo. K největšímu rozmachu ve středověku došlo v období vlády Přemysla Otakara II. a tento rozkvět pokračoval až do husitských válek.²³

Písaře, kteří se vyznali v právnictví, nalzáme již ve dvanáctém století při královské kanceláři. Většinou to byly duchovní osoby s právnickým vzděláním, jež byly označovány jako notářiové.²⁴ V čele královské kanceláře stál nejvyšší kancléř (později nazývaný kancléř království Českého). Od poloviny 12. století vykonávali tento úřad převážně vyšehradští proboštové, případně nejvyšší písař. S těmito písaři bylo možné se rovněž setkat ve službách vyšších příslušníků církve – arcibiskupů a biskupů.²⁵ Písaři působící při královské kanceláři byli označováni jako notáři královští, písaři pracující u duchovních hodnostářů pak jako apoštolští notáři. Notáři se také podíleli na správě jednotlivých diecézí, kde zastávali funkci písařů například u generálních vikářů či soudu konzistoře.²⁶

V době panování Přemysla Otakara II. působil v Praze první veřejný notář Jindřich z Isernie,²⁷ jenž se uplatnil také jako spisovatel a politik, působící v královské kanceláři zmíněného panovníka. Byl to právě Jindřich z Isernie, kdo založil školu pro notáře a písaře na Vyšehradě, v níž také osobně učil práva a řečnictví. Některými historiky je tento notář italského původu pokládán za tvůrce pražských městských knih, tzv. kontraktů.²⁸

První právní úpravu notářství v českých zemích provedl král Václav II. Jejím výsledkem bylo omezení počtu ustanovených notářů a zavedení povinné zkoušky a přísahy. Předpis k této úpravě sepsal významný notář sklonku 13. století, mistr Velislav.

²³ STEJSKAL, Jindřich. *Vznik ...*, s. 11.

²⁴ Jednalo se například o funkci nejvyššího písaře (protonotarius) nebo dvorského písaře (notarii aulae regiae).

²⁵ Významným notářem poloviny 12. století byl pražský kanovník a letopisec Vincentius, který působil jako notář pražského biskupa Daniela. Byl to právě Vincentius, kdo se podílel na sepsání míru mezi Fridrichem Barbarosou a milánskou ligou měst v roce 1158. K tomu ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 40.

²⁶ ČULÍK, Václav. *O notářství ...*, s. 120 a JANÁK, Jan - HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha, 2005, s. 52.

²⁷ Jindřich z Isernie (jinak též Henricus Italicus nebo Jindřich Vlach) se narodil v Isernii v Neapolsku. Po nabytí právního vzdělání v Římě přišel v roce 1270 do Prahy, kde byl v roce 1273 ustanoven královským protonotářem. Tento úřad zastával až do smrti Přemysla Otakara II. Pět let po příchodu do hlavního města českých zemí byl jmenován vyšehradským a olomouckým kanovníkem. V roce 1278 byl královnou vdovou, Kunhutou Uherskou, obviněn ze spolupráce s Rudolfem Habsburským a nakonec i uvězněn. K jeho propuštění přispělo zastání biskupa Tobiáše, který byl přesvědčen o Jindřichově nevině. V době, kdy Čechy spravoval Ota Braniborský, zastával ještě po nějaký čas úřad královského protonotáře, ve kterém byl záhy vystřídán mistrem Velislavem. Od roku 1283 poskytoval své služby pražskému městu, jemuž sepsal potřebné písemnosti. Jindřich z Isernie je autorem sbírky formulářů „Instrumenta Henrici Italici“ neboli „Formae privilegiorum Henrici Italici“. ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 40 – 41 a BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství – jeho vývoj, organizace a pravomoc*. Praha, 1976, s. 44 a 45.

²⁸ STEJSKAL, Jindřich. *Vznik ...*, s. 12.

Výrazně zasáhl do vývoje instituce notářství papež Jan XII., který vydal roku 1326 ustanovovací list, jímž dal právo metropolitnímu biskupovi jmenovat dva veřejné notáře, navržené českým králem.²⁹

Pro provozování notářského úřadu bylo tehdy nutné složit zkoušku způsobilosti a úřední přísahu. Docházelo však také k obcházení těchto dvou podmínek. A to zvláště, když notáře jmenoval papež. Často se tak stávalo, že notářskou funkci vykonávaly osoby k tomu nezpůsobilé, které plně neovládaly notářské povolání. Neustálé stížnosti vedly krále Karla IV. k rozhodnutí jmenovat notáře osobně po úspěšně složené zkoušce před jím zvolenou komisí. Jmenovaný notář musel před nastoupením do funkce vykonat přísahu, že *bude zachovávat pravdu a spravedlnost v úřadu svém*.³⁰ Karel IV. však nakonec právo jmenovat notáře podstoupil i biskupovi Dětrichu z Portic a o tři roky později (1358) také arcibiskupovi Arnoštu z Pardubic a jeho nástupcům.³¹ Notáři zmocnění k vykonávání svého úřadu pražskými arcibiskupy směli své povolání provozovat nejen v Českém království, ale také na území celé Svaté říše římské. Císař udělil právo jmenovat notáře také falckrabatům. V tomto případě ovšem musel notář prokázat své právní znalosti před úředníky pražského arcibiskupa a teprve poté byl oprávněn vykonávat svůj úřad.

Vedle duchovních osob se od druhé poloviny 14. století ucházelo o notářství stále více kandidátů ze světských řad (např. ředitelé škol). Vedle úřadů královských a církevních se notáři začínali v této době uplatňovat také v městské správě, kde vyhotovovali městu potřebné listiny. Jejich služeb využívala také univerzita.³²

Působnost notářů se zpočátku zaměřovala výhradně na majetkové záležitosti. Nebylo však tehdy povinností využít notářských služeb. Změnu v těchto poměrech přinesla nutnost účasti veřejného notáře při soudním jednání, která způsobila, i díky nárůstu počtu jmenovaných notářů, větší využívání služeb notářů. Zpočátku notáři vyhotovovali spisy výlučně pro církevní osoby. V několika posledních desetiletích 14. století se však stále více mezi notářovými „klienty“ objevovaly osoby světské.³³

Notář měl povinnost si po celé jednání vést protokol tzv. registrum, z něhož poté vyhotovoval notářskou listinu. Na rozdíl od soukromých spisů byly ty notářské přesně datovány.³⁴ S velkou přesností bylo rovněž zmíněno místo, kde k sepsání notářské listiny došlo. K vyhotovování notářských spisů docházelo na nejrůznějších místech, a to nejen

²⁹ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 44.

³⁰ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 42.

³¹ Viz ČULÍK, Václav. *O notářství ...*, s. 120.

³² Více k tomu ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 43.

³³ Tamtéž, s. 41.

³⁴ Kromě dne, měsíce, roku a hodiny se často udával také rok panování papeže a někdy též císaře.

v domech jednajících stran, nebo na dvoře pražského arcibiskupa, ale také na ulici, či na náměstí. Po sepsání listiny následoval notářův podpis, ke kterému muselo být připsáno notářovo rodiště, jméno jeho otce a zmínka o tom, kým byl ustanoven. Notářovo jméno se často objevovalo i mezi podpisy svědků.³⁵

Úpravy notářství provedené Karlem IV. měly sice velký vliv na rozvoj tohoto úřadu, věnovaly se však pouze dílčím otázkám. K vydání prvního notářského řádu došlo více jak sto let po císařově smrti. Stalo se tak až za vlády císaře Maxmiliána, 18. října 1512. Podnětem k vypracování a následného realizování notářského řádu z roku 1512, jenž vyšel pod názvem „Řád k vyučení notářů, jak své úřady vykonávati mají“,³⁶ byl stav tehdejšího systému jmenování notářů. Notářský úřad často zastávaly osoby bez právnického vzdělání a praxe.³⁷ Důvodem této skutečnosti byl fakt, že jmenování notáře probíhalo někdy za úplatu. Tím, že úřad vykonávali nekvalifikovaní lidé, se množily stížnosti na jednotlivé notáře, které podávaly poškozené strany. V roce 1497 se říšský sněm rozhodl tento chaos ukončit, a proto zřídil výbor osob, které měly vypracovat návrh na změnu, kterým se mělo zamezit ustanovování notáře bez znalostí a potřebných schopností.

Notářský řád z roku 1512 výrazně ovlivnil na několik století činnost notářů ve střední Evropě. Mimo jiné věnoval pozornost otázkám požadovaného vzdělání notářů, jejich jmenování, dále také pravidlům pro sepisování notářských instrumentů – jejich obsahu a formě. Detailněji však činnost notářů nebyla zpracována. Například otázky obvodu působnosti neřešil a přenechával rozhodnutí (stejně jako v mnoha dalších otázkách) partikulárnímu právu. Z říšských zemí se notářský řád Maxmiliána I. dostal do zemí rakouských. V českých zemích ho zavedl Ferdinand I. poté, co se české země staly součástí habsburské monarchie.³⁸

I přes ustanovení zakotvená v řádu vykonávali notářské „řemeslo“ ne dosti vzdělaní lidé, jejichž znalosti v oblasti práva byly značně omezené. O nápravu věcí se pokusil Karel VI., když počátkem března 1725 rozhodl o přezkoumání kvalifikovanosti všech notářů s tím, že v úřadu směli nadále zůstat pouze ti, kteří v přezkoušení obstáli. Císař dále stanovil podmínku, že bez jeho souhlasu nesmí nikdo u papeže žádat o vykonávání notářského úřadu. Současně potřebovali papežští notáři pro vykonávání svého úřadu císařský placet.³⁹

³⁵ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 46.

³⁶ Tímto nařízením získali notáři velké pravomoci, které výrazně omezil až Josef II. patentem z 1. května 1781.

³⁷ Brázda, Běbr a Šimek uvádějí, že notáři se stávali také řezníci či ševcové. O tom BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 23.

³⁸ Tamtéž, s. 23 – 24.

³⁹ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace notářství, soudnictví a advokacie*. Praha, 1997, s. 251.

Do vydání patentu Josefa II. dne 1. května 1781 platilo, že listiny sepsané notáři byly uznávány jako veřejné. Patentem vydaný obecný soudní řád tento stav měnil, neboť považoval za veřejné notářské listiny pouze směnečné protesty. O několik let později za vlády Františka II. (1796) se ustanovení Josefa II. v některých zemích opravilo a výsledkem bylo uznání všech notářských spisů za veřejné listiny.⁴⁰

Omezení notářské činnosti patentem z roku 1781 nebylo dost účinné, a tak byla postupně vydávána další opatření, mezi které patřil např. dvorní dekret z 3. ledna 1788, který stanovil, že notáře bude jmenovat zemské gubernium. Každý notář musel učinit přísahu, poté si zvolit znak a pečeť, nato obdržel diplom. Zemské gubernium si vedlo seznam nově jmenovaných notářů. Apoštolští a falckraběcí notáři museli nejprve obdržet diplom od zemského gubernia, který je opravňoval k vykonávání notářství.⁴¹

Poprvé se detailněji věnovalo nějaké nařízení obvodu působnosti až v dvorském dekretu z konce února roku 1804, jenž stanovoval, že notář má právo vykonávat svůj úřad pouze v té zemi, ve které byl za notáře přijat.⁴²

Návrat ke stavu z roku 1781 znamenal dvorský dekret z 9. června 1821, který vrátil v platnost ustanovení, že jen směnečné protesty jsou listinami veřejnými. Z tohoto důvodu byl všem notářům odebrán diplom a vystavován nový, ve kterém bylo mimo jiné jasně určeno místo a země, v níž mohli působit. Dekret dále upravoval ustanovování notářů, které připadlo Nejvyššímu soudu. S těmito změnami souvisela i úprava notářské přísahy, kterou notář nemohl složit dříve, dokud nesložil předepsaný obnos peněz a nepředložil notářský znak.⁴³

I přes to, že v posledních desetiletích 18. a počátkem 19. století bylo vydáno mnoho patentů a dekretů upravujících notářství a činnost notářů, stále se šířila vlna neoprávněného obstarávání právních záležitostí. Za odstranění tohoto pokoutnictví žádali roku 1826 vídeňští advokáti, kteří jako řešení doporučovali, aby výhradní právo zřizovat listiny připadlo právě jim. Tento návrh advokáti v roce 1840 podali znovu. Nejvyšší vídeňský soud však nakonec navrhl císaři zřídit v habsburských zemích opět notářství.⁴⁴ Po šesti letech, 30. dubna 1850, navrhl tehdejší ministr spravedlnosti rytíř Anton Schmerling císaři, aby notářství zřídil, a to jako státní úřad, jenž by zaměstnával pouze osoby jmenované státem, které by měly patřičné vzdělání a praxi. Císař návrh schválil a 29. září 1850 došlo k vydání patentu č. 366

⁴⁰ ČULÍK, Václav. *O notářství ...*, s. 120.

⁴¹ Více k tomu ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 50.

⁴² SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace notářství ...*, s. 252.

⁴³ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 50 a BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 42.

⁴⁴ Zpráva Nejvyššího soudu byla císaři předložena 7. února 1844.

ř.z., který zaváděl notářský řád.⁴⁵ Úvodní formulace císařského patentu zněla: „*My František Josef První, z boží milosti císař Rakouský; král Uherský a Český, král Lombardský a Benátský (...)* Uznali jsme již Naším rozhodnutím od 9. května 1850 za dobré, schváliti, aby uveden byl ústav notářský.“⁴⁶

Nesporný vliv na podobu řádu měla francouzská úprava notářství z roku 1803.⁴⁷ Notářským řádem bylo stanoveno, že notářského spisu bylo zapotřebí k vložení dokumentů do veřejných knih. Jeho vydáním se tedy notář opět stal výhradním osvědčovacím orgánem pro listiny tabulární. Náhlé zavedení řádu však vyvolalo velkou vlnu nepřízně nejen u jiných státních orgánů, ale také u veřejnosti. Značnou nelibost projevovali především patrimoniální úředníci, kteří před znovuzavedením notářství vyhotovovali právní listiny. Rovněž advokáti se stavěli proti notářům, neboť v nich viděli konkurenci; notáři totiž často zastupovali strany při sporech. V případě veřejnosti bylo špatné vnímání notářů spojeno se stále existujícím pokoutnictvím. Nepříznivý ohlas na vydání notářského řádu vyvolal pochybnosti o existenci notářství. Vláda však byla pevně rozhodnuta jej zachovat, čemuž mělo pomoci vydání dalšího notářského řádu.

Po necelých pěti letech, 21. května 1855, tak došlo k dalším změnám, které vyhlášoval notářský řád č. 94 ř.z.⁴⁸ V základech se notářský řád z roku 1855 shodoval s řádem z roku 1850. Obsahoval však změny, *kteří jej měly učinit dokonalejším, ale vcelku byl hodnocen jako krok zpět oproti předchozímu notářskému řádu.*⁴⁹ Řád rušil nutnost pořizování notářské listiny pro zápis do veřejných knih a zjednodušil některé formalities. Ani jeden z notářských řádů však neurčil notářství za výhradní osvědčovací orgán.⁵⁰

V šedesátých letech 19. století bylo vydáno několik vládních nařízení, která upravovala pouze dílčí problémy. Jednalo se například o nařízení ministra spravedlnosti č. 120 ř.z. ze 7. května 1860, jehož vydáním se značně prohloubily rozdíly mezi notáři městskými a venkovskými. Notářům působícím ve městech u sborových soudů měla být od této doby přidělována veškerá činnost soudního komisařství, což ovšem velmi často nebylo

⁴⁵ Notářský řád platil v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, Horních a Dolních Rakousech, Solnohradsku, Korutanech, Štýrsku, Kraňsku, Gorici, Istrii, Tyrolech, Vorarlbersku a na území města Terstu.

⁴⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava notářství (Historie a současnost)*, Brno 1995, s. 3. Obdobný obsah měly také ostatní dva notářské řády z pozdějších let.

⁴⁷ Podrobněji o francouzském notářském řádu pojednává kapitola „Vývoj notářství ve vybraných evropských zemích“.

⁴⁸ Notářský řád z roku 1855 byl zaveden ve stejných zemích jako v roce 1850. V roce 1858 se jeho platnost (pouze do roku 1860) rozšířila také na Halič, Krakov, Bukovinu, Uhry, Chorvatsko, Slavonsko, Sedmihradsko, Srbskou Vojvodinu a Temešský Banát.

⁴⁹ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 43.

⁵⁰ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 52 – 55 a SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace notářství ...*, s. 253.

dodržováno. Venkovští notáři nadále zůstávali v této záležitosti odkázáni na libovůli okresních soudů.⁵¹

Neutěšený stav notářství si nakonec vyžádal vydání nového notářského řádu č. 75 ř.z. z 25. července 1871. Návrh nového řádu podala vláda sněmovně již v květnu 1869. Spolu s ním sněmovna obdržela návrh zákona o nezbytnosti notářských spisů pro některá právní jednání a o nezbytnosti legalizace podpisů na tabulárních listinách. Zmíněný zákon byl vydán spolu s notářským řádem pod číslem 76 ř.z.⁵²

Po vzniku Československé republiky zůstaly nadále v platnosti právní normy o notářství z doby monarchie.⁵³ V českých zemích tedy platil notářský řád z roku 1871. Slovensko, jelikož bylo za monarchie součástí Uher, se řídilo zákonným článkem XXXIV z roku 1874⁵⁴ novelizovaným zákonným čl. VII/1894 a zákonem č. 26/1923 Sb.

V českých zemích vykonávali notáři dva druhy činnosti, a to veřejnou a soukromou. Veřejná činnost notářů spočívala v sepisování a vydávání veřejných listin o právních prohlášeních a jednáních. K tomuto typu činnosti patřilo také braní listin do úschovy a další. Soukromá činnost obnášela především sepisování podání na žádost účastníků ve věcech nesporných, adresovaných kterémukoli úřadu, vyhotovování soukromých listin atd.⁵⁵

Notáři za první republiky vykonávali svobodné povolání s určitými známkami oficiality⁵⁶ a s funkcí pomocného státního orgánu (soudní komise). Byli placeni účastníky jednání a toto platilo i v případě, že vystupovali jako soudní komisaři. Jmenoval je a dohlížel na ně jako nejvyšší orgán ministr spravedlnosti, který také stanovoval počet notářů a jejich sídla. V obvodu každého sborového soudu první stolice vzniklo notářské kolegium. Jestliže kolegium mělo alespoň 15 členů-notářů, zřizovala se v daném místě notářská komora.⁵⁷

Po celé období první Československé republiky tudíž vedle sebe existovaly dvě notářské právní normy. Ke sjednocení notářství na území Československa došlo až v roce 1949 zákonem č. 201/49 Sb.

⁵¹ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 55.

⁵² Tamtéž, s. 56.

⁵³ Podobě tehdejšího notářství se věnuje třetí kapitola „Notář jako státní úřad“.

⁵⁴ Návrh nového řádu byl uherské sněmovně podán již v roce 1870. V polovině února 1875 byl k tomuto řádu vydán zvláštní notářský jednací řád. V roce 1886 se uherský notářský řád „dočkal“ novelizace.

⁵⁵ KADLECOVÁ, Marta et al. *Československé dějiny státu a práva (1918 – 1945)*. Brno, 1991, s. 75.

⁵⁶ Šlo o pořizování veřejných listin, osvědčování a ověřování.

⁵⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace notářství ...*, s. 254.

3.2. Spojitost notariátu s dalšími právními institucemi

3.2.1. Soudy

Rozsáhlou reformou prošla po revolučních letech 1848 a 1849 také soudní organizace. Soudy zřízené Josefem II., působící do roku 1850, byly nahrazeny nově vzniklými soudními orgány, které měly být alespoň z části zbaveny vlivu absolutistické vlády.⁵⁸ Spolu s novým soudním aparátem se období druhé poloviny 19. století stalo také zrodem mnoha právních předpisů. V roce 1852 byl vydán nový trestní zákoník, tiskový řád a také předpisy o působnosti a příslušnosti soudů v občanskoprávních věcech. Další rok pak následovala tzv. všeobecná soudní instrukce čili zákon o vnitřním zřízení a jednacím řádu. V šedesátých letech vešel v platnost zákon o samostatných okresních soudech, porotních soudech atd. Dalších větších změn se rakouský soudní aparát „dočkal“ v roce 1869, kdy byl vydán nový zákon o organizaci soudnictví.

Dne 17. března 1848 došlo ke zřízení nejvyššího správního orgánu v oblasti soudnictví, kterým bylo ministerstvo práv, později přejmenované na ministerstvo spravedlnosti. Pravomoci tohoto úřadu byly upraveny v roce 1852.⁵⁹

Nástup neoabsolutismu po porážce revoluce znamenal značný zásah do organizace soudnictví. Hlavní snahou Bachova režimu bylo vytvořit jednotnou soudní soustavu, která nakonec vešla v platnost 1. července 1850. Justiční struktura byla tehdy rozdělena do tří stupňů – vrchní zemské soudy, zemské soudy a soudy okresní. V českých zemích tak vzniklo 310 okresních soudů, 21 zemských a dva vrchní zemské soudy.

O pět let později došlo k další reorganizaci, která sloučila správu a soudnictví.⁶⁰ Zemské soudy byly reorganizovány v soudy krajské (coby sborové soudy) a označení zemské soudy se vztahovalo na sborové soudy první instance v hlavních zemských městech (na území českého státu tedy v Praze a v Brně).⁶¹

Základem soudní organizace se tak staly okresní soudy, jejichž obvod působnosti nesl název soudní okres. Odvolací instancí pro okresní soudy byly soudy krajské, které v trestním řízení fungovaly jako soudy sborové první instance pro přečiny a zločiny. Odvolání

⁵⁸ ADAMOVÁ, Karolína et al. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha, 2005, s. 85.

⁵⁹ JANÁK, Jan - HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy ...*, s. 318.

⁶⁰ K definitivnímu rozdělení justice a státní správy došlo až několik let po pádu bachovského absolutismu v souvislosti se vznikem rakousko-uherského soustátí. Od konce srpna roku 1868 byla justice oddělena od státní správy ve všech instancích.

⁶¹ MALÝ, Karel et al. *Dějiny ...*, s. 219.

od těchto soudů směřovalo k vrchním zemským soudům se sídly v hlavních městech zemí. Nad těmito soudy pak stál Nejvyšší soudní a kasační dvůr.⁶²

U okresních soudů působili pouze samosoudci, čímž se nově vytvořily tzv. smíšené okresní úřady coby soudy. Vybraná významnější města v českých zemích se stala sídly samostatných okresních soudů. Byly to Jindřichův Hradec, Vysoké Mýto, Litomyšl, Klatovy, Rychnov nad Kněžnou a tehdy samostatný pražský Karlín. V mnoha městech, v nichž měl sídlo sborový soud první instance, existovaly jako jeho součást tzv. městské delegované okresní soudy, které působily v předměstských obvodech, měly omezené kompetence oproti okresním soudům.⁶³

Jak již bylo napsáno výše, měly okresní soudy poměrně rozsáhlou civilní pravomoc, do které náleželo projednávání sporů „o rušení držby věci movitých i nemovitých, spory o dědictví, dědické podíly, pozůstalostní dluhy apod. vzniklé během řízení prováděného u téhož soudu pozůstalostního.“⁶⁴ Do kompetencí okresních soudů patřilo rovněž projednávání záležitostí v oblasti úpravě hranic pozemků, služebnosti bytu, sporů vzniklých z nedodržování nájmních smluv apod. Pět okresních soudů⁶⁵ mělo v pravomoci také labské plavební soudy, jež řešily případné spory, související s lodní dopravou na Labi. Jednalo se například o spory mezi plavci, voraři či vlastníky lodí.⁶⁶ V čele jednotlivých okresních soudů stanul přednosta okresního soudu. K dalším zaměstnancům patřili samosoudci, auskultanti neboli pomocní soudní úředníci, tajemníci a adjunkti.⁶⁷

Nad okresními soudy stály sborové soudy první stolice, označované též jako soudy krajské (krajinské). Jestliže se tyto soudy nacházely „v hlavních městech tzv. korunních zemí“, nazývaly se c. k. zemské soudy. Pravomoc obou typů sborových soudů se do jisté míry shodovala s kompetencemi okresních soudů. Zabývaly se pozůstalostmi, některými záležitostmi, jež se týkaly opatrovnictví a poručenství apod. Vedle toho jim příslušelo projednávat žaloby vznesené proti stát či korporacím (duchovním i světským)⁶⁸, případy nuceného rozvodu manželství a jejich prohlášení za neplatné. Sborové soudy první stolice byly také oprávněny rozhodovat v žalobách, jež byly podány proti držitelům deskových nemovitostí, tedy těch, které byly zapsány v zemských deskách. V čele krajského soudu stál

⁶² SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 84.

⁶³ Řešily například spory o finanční obnosy, nepřesahující 500 zlatých, spory týkající se nájmu a pachtů nemovitých věcí či rozepře vzniklé mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem.

⁶⁴ ADAMOVIČ, Karolína et al. *Dějiny ...*, s. 87.

⁶⁵ Okresní soud v Ústí nad Labem, Roudnici nad Labem, Lovosicích, Mělníku a Děčíně.

⁶⁶ ADAMOVIČ, Karolína et al. *Dějiny ...*, s. 87 – 88.

⁶⁷ Úředníci soudu museli dle zákona o soudní organizaci splňovat určité podmínky, ke kterým patřilo například mužské pohlaví, rakouská státní příslušnost, mravní zachovalost a věková hranice od 18 do 40 let.

⁶⁸ Například žaloby týkající se univerzit, nemocnic, kostelů a další.

předseda a radové krajského soudu. Těmto úředníkům samozřejmě vypomáhali soudní pomocníci, tajemníci a sluhové.⁶⁹

V pravomoci krajských soudů bylo rovněž řešit spory obchodní. Do konce roku 1857 ovšem existoval ještě samostatný obchodní soud, jenž projednával spory mezi obchodníky, továrníky, akciovými společnostmi a jejich podílíky zapsanými ve smlouvách společenských. Dále obchodní soudy zasedaly v případě rozepří směnáren, obchodu s cennými papíry, sporů týkajících se protestních směnek, dlužních úpisů a dalších. Od roku 1863 vedly tyto soudy obchodní rejstřík a od první poloviny sedmdesátých let také společenstevního rejstříku. V případě, že se sborové soudy první stolice nacházely v obvodu, v němž byly provozovány doly, patřila do jejich pravomocí také důlní agenda.⁷⁰

Dalším stupněm soudnictví byly tzv. sborové soudy druhé stolice, které nesly název vrchní zemské soudy. Byly odvolací instancí pro předchozí dva soudy (okresní a sborové soudy první stolice) a činily rozhodnutí v občanskoprávních záležitostech. Mohly rovněž výjimečně vystupovat coby soudy první stolice, a to v těch případech, kdy byl při žalobě uplatňován nárok na náhradu škody, již učinil soudní úředník porušením práva. Od sedmdesátých let (1873) se vrchní zemské soudy stále více zabývaly dohledem nad nižšími soudy v obvodu jejich působnosti. Tento dohled spočíval ve vykonávání pravidelných inspekcí „podřízených“ soudů, v provádění závěrečných soudcovských, notářských a advokátských zkoušek. Do jejich kompetencí náleželo obsazování uprázdněných úředních míst, přidělování dovolené a další. Vrchní zemské soudy působily nejčastěji v pětičlenných senátech, které se skládaly z prezidenta a čtyř dalších soudců. Projednávaly záležitosti týkající se občanskoprávních věcí a trestních věcí. Jestliže ovšem došlo ke zločinu proti státu, veřejné bezpečnosti a dalším podobným proviněním, jež se trestala smrtí, rozšířil se senát na devět soudců. Vrchní zemský soud, který měl v českých zemích sídlo v Praze a Brně, tvořil početný úřednický aparát, v jehož čele stál prezident s viceprezidentem. K dalším členům například patřili radové vrchního zemského soudu, radní tajemníci, adjunkti, soudní pomocníci a sluhové.⁷¹

Třetí a zároveň poslední instancí ve věcech občanskoprávních byl Nejvyšší soud. K jeho povinnostem patřilo přezkoumávání návrhů na zmírnění udělených trestů nižšími instancemi, informování ministra spravedlnosti o každém rozsudku smrti, ke kterému přiložil vlastní vyjádření. Do jeho pravomocí patřilo také řešení sporů o kompetence

⁶⁹ ADAMOVIČ, Karolína et al. *Dějiny ...*, s. 89 – 90 a 94.

⁷⁰ ADAMOVIČ, Karolína et al. *Dějiny ...*, s. 89.

⁷¹ Tamtéž, s. 89 a 94.

mezi jednotlivými soudy, dále mezi soudy a správními úřady, ale také jmenování soudců do vyšších soudcovských pozic, vedení disciplinárních řízení apod.⁷²

Na závažné přečiny se orientovaly okresní sborové soudy, kdežto přestupky (čili méně závažné trestné činy) soudila většina soudů. Zemské soudy, často též označované jako krajské, byly dvojinstanční a v Čechách jich působilo třináct. V případě vrchních zemských soudů se jednalo především o odvolací instanci.⁷³

Správu soudnictví vykonával od této doby pouze ministr spravedlnosti, neboť původní správní funkce nejvyššího soudního úřadu již na nově vzniklý Nejvyšší soudní a kasační dvůr nepřešly. Nejvyšší soudní a kasační dvůr se sídlem ve Vídni soudil v nejvyšší instanci pouze civilněprávní záležitosti. Ve věcech trestních fungoval jako soud kasační.⁷⁴

Touha měšťanstva podílet se alespoň zčásti na výkonu soudní moci se prosadila v revolučním roce 1848 ustavením porotních soudů, které vznikly zprvu jako tiskové poroty, které rozhodovaly o vině v trestním jednání vedenému proti autorovi či vydavateli novin. V roce 1852 však došlo k jejich zrušení a jejich obnovení nastalo až po vydání prosincové ústavy (prosinec 1867). Poroty měly rozhodovat *o vině v trestním řízení o zločinech, tj. na úrovni sborových soudů první instance*.⁷⁵ V porotních soudech směli zasedat pouze muži patřící k majetné vrstvě společnosti, neboť museli být zapsáni do voličských seznamů na základě majetkového censu. Další podmínkou pro přijetí do poroty byl minimální věk 30 let, znalost čtení a psaní, domovské právo „*v některé obci v královstvích a zemích radou říšskou zastoupených*“⁷⁶. V případě potřeby měla vláda možnost pozastavit činnost porotního soudu v určitém obvodu, maximálně však na dobu jednoho roku. Osmdesátá léta 19. století znamenala omezení pravomocí příslušejících porotním soudům. V červnu roku 1886 vydaný zákon o ustanovení soudnictví ve věcech trestních totiž tvrdil, že „*(...) nebyly příslušné porotní soudy pro trestné činy založené „na snahách anarchistickým k násilnému převratu dosavadního státního nebo společenského řádu směřujících*“.⁷⁷

Součástí struktury soudnictví byly také Správní soud a Říšský soud. První zmíněný soud měl na starosti kontrolu nad zákonným výkonem správy. Byl zřízen zákonem č. 36/1875 ř.z.⁷⁸ Tvořili jej soudcové z povolání, konkrétně prezident a 12 dvorních radů. Soud se zabýval případy, kdy bylo člověku ublíženo na právech nezákonným rozhodnutím.

⁷² ADAMOVÁ, Karolína et al. *Dějiny ...*, s. 93.

⁷³ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 86.

⁷⁴ KUČHTA, Josef - SCHELLE, Karel. *Historie a současnost státního zastupitelství*. Brno, 1994, s. 19 a 20.

⁷⁵ MALÝ, Karel et al. *Dějiny ...*, s. 219.

⁷⁶ ADAMOVÁ, Karolína. *Dějiny ...*, s. 102.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Novelizován v roce 1894 a 1905.

Řízení u tohoto soudu probíhalo ústní formou a bylo veřejné. Je třeba ovšem zmínit, že velká většina přestupků ze strany rakouských správních orgánů se k projednání u Nejvyššího správního soudu nedostala.⁷⁹

Druhým soudem, zřízeným v roce 1869 zákonem č. 44, byl Říšský soud, jenž soudil porušování politických práv a rozhodoval o veřejných nárocích pronesených vůči státu a zemím. Zabýval se spory vzniklými mezi sněmy a úřady. Členy (předsedu, místopředsedu, 12 členů a 4 náhradníky) jmenoval císař doživotně na základě návrhu panské a poslanecké sněmovny, z nichž každá navrhovala polovinu členů.⁸⁰

K dalším soudům vzniklým ve druhé polovině 19. století se řadily živnostenské soudy, které vznikly zákonem č. 63/1869 ř.z. Do jejich pravomocí spadalo řešení sporů mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. K dalším nově vzniklým soudům patřily rozhodčí soudy úrazových pojišťoven, jež byly zřízeny zákonem z let 1888 a 1889, či zmíněné labské soudy, které se zabývaly spory spojenými s provozováním labské plavby. Ve výčtu je třeba také zmínit rozhodčí soudy horních a bratrských pokladen a rozhodčí soudy nemocenských pokladen.⁸¹

Výše popsaná soudní organizace existovala v této podobě až do roku 1918, přičemž civilní, trestní a většinu dalších soudů převzala Československá republika.

V den vyhlášení samostatné Československé republiky 28. října 1918 byla vydána tzv. recepční norma (zákon č. 11/1918 Sb.), podle níž zůstaly dosavadní zemské a říšské zákony nadále v platnosti. Zároveň bylo ustanoveno, že všechny samosprávné, státní a obecné úřady byly podřízeny Národnímu výboru a řídily se podle dosavadních platných zákonů a nařízení. Tím byla zaručena návaznost na rakouský a uherský právní řád a veřejnou správu. Změna nastala pouze v názvech některých soudů a ve vzniku několika málo soudů nových.⁸²

Československé soudy lze rozdělit do tří skupin. První skupinou byly tzv. soudy veřejnoprávní, kam patřil Nejvyšší správní soud, Ústavní soud a Volební soud. Novým soudem Československé republiky se stal také Nejvyšší správní soud (jeho součástí byl Volební soud) vzniklý v listopadu 1918. Tento soud stál na počátku připravované soustavy správního soudnictví, která ovšem nebyla dokončena, neboť župní zákon počítal s vytvořením jiného systému správního soudnictví. Župní zákon však nakonec realizován nebyl.⁸³

⁷⁹ JANÁK, Jan - HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy ...*, s. 266 – 267.

⁸⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 87.

⁸¹ MALÝ, Karel et al. *Dějiny ...*, s. 220.

⁸² JANÁK, Jan - HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy ...*, s. 331.

⁸³ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 88.

Druhou kategorií prvorepublikových soudů lze členit do tří podskupin, kterými byly trestní a civilní soudy řádné, soudy specializované a soudy rozhodčí. Trestní a civilní soudy řádné tvořily základ československého soudnictví. Nejvyšší soud zřízený v listopadu 1918, který od následujícího roku sídlil v Brně, byl druhou instancí pro civilní a trestní věci a skládal se z prvního a druhého prezidenta a ze senátních presidentů; všechny jmenoval prezident republiky.

Jelikož české země navazovaly na rakouský systém a Slovensko převzalo uherský systém, vznikl v nové republice tzv. právní dualismus. Roztříštěná soudní organizace Československé republiky byla sjednocena teprve v roce 1928.⁸⁴ Na nejnižším stupni stály okresní soudy, kde působili samosoudci. Sborovými soudy první instance se staly soudy krajské (civilní, trestní, obchodní a exekuční), druhé instance pak vrchní soudy,⁸⁵ které před vydáním zákona nesly na Slovensku název *sedrie*.⁸⁶

Ke specializovaným soudům patřily soudy živnostenské a labské plavební soudy - oba převzaty z rakousko-uherské monarchie – a dále také v roce 1932 zřízené pracovní soudy. Zvláštní skupinu specializovaných soudů tvořily soudy trestní, mezi něž náležel především Státní soud ustavený zákonem z roku 1923. Tento soud byl zřízen při Nejvyšším soudu v Brně a k jeho působnostem náleželo konat trestní řízení o zločinech podle zákona na ochranu republiky. Pravomoci Státního soudu přešly v roce 1935 na vrchní soudy.⁸⁷

Zákonem č. 48/1931 Sb. se zřizovaly soudy mládeže, které však nebyly samostatné a působily jak u soudů krajských, tak i okresních.

V roce 1919 došlo k úpravě trestních soudů porotních, které mají své počátky v Rakousko-Uhersku. Tvořily je dva sbory, z nichž jeden (dvanáctičlenný) rozhodoval o vině a tři soudci z povolání ukládali výši trestu. Před tyto soudy se dostávaly pouze trestné činy politické a těžké kriminální činy. Porotní soud byl zřízen v sídle každého krajského soudu.⁸⁸

Poslední podskupinou byly soudy rozhodčí, k nimž se řadily rozhodčí soudy nemocenských pojišťoven, rozhodčí soudy bratrských pokladem, rozhodčí soudy pro penzijní pojištění a rozhodčí soudy pro nemocenské pojištění veřejných zaměstnanců z roku 1927. Všechny zmíněné rozhodčí soudy, až na posledně jmenovaný, vznikly v monarchii a Československo je převzalo.⁸⁹

⁸⁴ Zákon č. 201/1928 Sb.

⁸⁵ Působily po vydání výše zmíněného zákona a nahrazovaly v českých zemích vrchní zemské soudy a na Slovensku soudní tabule.

⁸⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace...*, s. 89.

⁸⁷ ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny...*, s. 111.

⁸⁸ JANÁK, Jan - HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy...*, s. 399.

⁸⁹ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace...*, s. 89 – 90.

Svoji vlastní soudní organizaci mělo také vojenství, jehož nejvyšším orgánem byl Nejvyšší vojenský soudní dvůr se sídlem v Praze. Tento soud byl nadřízen divizním i brigádním soudům.⁹⁰

Výše zmíněné prvorepublikové soudnictví zůstalo zachováno v této podobě ještě v prvních poválečných letech.

3.2.2 Advokacie

První polovina 17. století, konkrétně porážka stavovského odboje na Bílé hoře a následné vydání Obnoveného zřízení zemského, přinesla mnoho změn i do právní oblasti, neboť se začala prosazovat a brzy i realizovat myšlenka unifikace práva ve všech habsburských zemích. Tento proces krystalizoval a vyvrcholil až za vlády osvícenských panovníků Marie Terezie a Josefa II. Právní úpravy vzešlé z této doby rušily ústní proces, který nahradily procesem písemným. To samozřejmě zapříčinilo téměř úplný zánik řečnického povolání a vznik nové profese prokurátora a advokáta. Prokurátor stranu při jednání zastupoval a jako její pomocník podával spisy. Oproti tomu advokát tyto písemnosti sepisoval. Právní předpisy tehdy umožňovaly, aby obě povolání vykonávala jedna osoba, což Obnovené zřízení zemské pro Čechy potvrzovalo. Z dochovaných pramenů vyplývá, že právní vzdělání mívali většinou pouze advokáti. Prokurátoři se sice v právním systému orientovali, ale jejich znalosti postačovaly jen na zastupování při sporech u soudu. V podstatě šlo o činnost, již vykonávali dříve řečníci.⁹¹

Působnost advokátů byla přesně definována. Advokáti mohli vykonávat své povolání pouze před tím soudem, u něž dříve učinili přísahu. Výjimku v tomto nařízení měla pouze Praha, kde byl advokát oprávněn vystupovat před soudem jakéhokoliv pražského města. Přesný počet ustanovených advokátů byl zakotven až v tzv. Deklaratorii, dvorském dekretu z prosince 1652.⁹² Numerus clausus prosazující se během 17. a 18. století byl zrušen v roce 1781 soudním řádem Josefa II. K jeho opětovnému zavedení došlo v roce 1821.⁹³

Osmnácté století příliš mnoho změn do advokacie nepřineslo, pouze konkretizovalo a upravovalo některá předchozí nařízení. Například dvorský dekret z roku 1748 přiznal soudu pravomoc odvolat advokáta, v roce 1751 vydaný patent zakazoval záměrné protahování

⁹⁰ MALÝ, Karel et al. *Dějiny ...*, s. 331.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² U české dvorské kanceláře mělo podle ní být ustanoveno 12 přísežných advokátů a 6 prokurátorů. U pražských stolic začalo působit 12 advokátů a 18 prokurátorů. Více k tomu SCHELLEOVÁ Ilona, *Organizace ...*, s. 354.

⁹³ MALÝ, Karel et al. *Dějiny ...*, s. 157.

soudního jednání. Úpravu v oblasti vzdělání advokátů přinesl teprve dvorský dekret z počátku roku 1767, který navazoval na nařízení z roku 1755 a stanovil pro všechny advokáty (působící jak u vyšších, tak i u nižších soudních stolic) stejné právnické vzdělání. Jmenovat advokáty příslušelo od druhé poloviny dvacátých let 18. století Nejvyššímu soudu.⁹⁴

Zásadní změnu do advokacie přinesla až polovina 19. století. Do této doby nebyl v rakouských zemích vydán předpis, který by se věnoval výhradně úpravě advokacie.⁹⁵ Tím se stal tzv. prozatímní řád, neboli císařské nařízení z 16. srpna 1849, vydaný pod číslem 364, jenž se zabýval celkově problematikou advokacie. I přestože byl zákon vydán pouze jako dočasné řešení, jeho platnost přetrvala téměř dvacet let. Jeho velkým přínosem bylo zřízení advokátních komor podle francouzského vzoru; jednalo se o samosprávné organizace advokátů, kteří působili v určitém obvodu. V českých zemích tak vznikly tři komory se sídly v Praze, Brně a Opavě. Prozatímní řád č. 364 s konečnou platností zrušil numerus clausus a právo jmenovat advokáty od této doby příslušelo ministru spravedlnosti.⁹⁶ Z dřívějších nařízení nadále platilo, že advokátem se mohl stát pouze rakouský státní občan, který musel být zároveň bezúhonný, plnoletý, získal doktorát z právnických studií na některé z univerzit monarchie a obstál u advokátní zkoušky.⁹⁷ Po úspěšném absolvování zkoušky musel advokát učinit slib před apelačním soudem a svou praxi nastoupit nejpozději do tří měsíců. Pokud tak neučinil, byla platnost jeho jmenování zrušena. Advokát směl vykonávat svou profesi pouze v obvodu toho soudu, u kterého byla zřízena komora, jejímž byl členem. Žádná změna nenastala v disciplinární oblasti, neboť tuto pravomoc měly nad advokáty stále apelační soudy.⁹⁸

Dne 7. srpna 1850 vyšlo nařízení ministerstva justice, které prozatímní řád z předcházejícího roku doplňovalo. Konkrétně se nařízení zabývalo otázkou advokátních zkoušek složených u vrchního zemského soudu. Úplně poprvé totiž měla zkouška vykonaná u tohoto soudního orgánu platnost ve všech zemích monarchie, ve kterých platil trestní zákon a všeobecný občanský zákoník.⁹⁹

⁹⁴ MALÝ, Karel et al. *Dějiny ...*, s. 158.

⁹⁵ KOBER, Jan. *Advokacie v českých zemích v letech 1848 – 1914*. Praha, 1994, s. 6.

⁹⁶ Proti zásadě jmenování advokáta ministrem spravedlnosti vystoupil ve sněmovně říšské rady na jaře 1862 poslanec Taschek. Jeho návrh spočíval ve vypracování nového zákona, který by upravoval jmenování advokátů. Advokátem se podle něj mohl stát každý, kdo uspěl u advokátní zkoušky, splnil praxi a další předepsané podmínky. O jmenování advokáta zástupcem státu se však Taschek nezmiňoval. Podobně také rada krajského soudu dr. Šrola usuzoval, že by pro advokacii bylo nejlepší, kdyby „byla prohlášena svobodnou nezávislou na jmenování státem“. Více KOBER, Jan. *Advokacie ...*, s. 15 a 16.

⁹⁷ Prozatímní řád upravoval také složení zkušební komise. Spolu s předsedou komise, jimž byl rada apelačního soudu, a dvou právních radů se komise nově rozrostla o dva advokáty, které vybrala, resp. zvolila komora.

⁹⁸ Tamtéž, s. 7.

⁹⁹ Tamtéž.

S advokáty coby obhájci u soudního jednání bylo možné se poprvé setkat po vydání císařského patentu ze 14. března 1849. Tento říšský zákon č. 164 uzákonil rovněž princip ústního a veřejného jednání. V polovině ledna roku 1850 vyhlášený trestní řád tyto zásady zavedl v celém trestním řízení. Dále také uvedl v život porotní soudnictví a obžalovací zásadu. O tři roky později (27. července 1853) byl však vydán nový trestní řád, který většinu z těchto nařízení rušil či výrazně omezil. Jeho součástí bylo také ustanovení, které zakazovalo advokátům dopředu si smluvit výši honoráře a vzít si zálohu před zahájením obhajoby.¹⁰⁰

V roce 1859 po pádu Bachova režimu se ze strany advokátů opět ozývaly hlasy po reformě advokacie. Advokáti poukazovali na špatné finanční ohodnocení, dlouhou čekací dobu na jmenování (v některých případech až 16 let) apod. Právě tyto problémy způsobily, že se v habsburské monarchii začalo nedostávat advokátů.¹⁰¹

Výrazná úprava advokacie přišla až po vyhlášení rakousko-uherského vyrovnání. Dne 1. ledna 1869 vešel v platnost advokátní řád č. 96/1868 ř.z., který byl zrušen až v roce 1948 zákonem o advokacii č. 322. Řád z roku 1869 vyslechl žádosti advokátů¹⁰² a umožnil po splnění zákonem předepsaných podmínek volně přistoupit do advokacie. Advokátní řád tak změnil statut advokáta, který již nebyl úředníkem, ale provozovatelem svobodného povolání. V souvislosti s těmito úpravami začal výrazně stoupat počet advokátů a kandidátů advokacie.

Rok	Praha	Brno	Opava	Celkový počet
1869	229	92	cca 20	341
1880		190		
1890	838	260	cca 50	1 128
1900	1 111	352	77	1 533
1910	1 209	375	77	1 661
1917	1 313	398	78	1 789

Tabulka č.1: Advokáti zapsaní v listinách advokátních komor v českých zemích.¹⁰³

¹⁰⁰Jan Kober ve své práci tvrdí, že „účelem těchto opatření bylo patrně poškodit advokáty hmotně. Již tehdy platila zkušenost, že dobývání honoráře zvláště v trestních věcech je po skončení zastoupení obtížné, často bezvýsledné. Nebylo proto divu, že řada advokátů přestala obhajoby přebírat.“ K tomu KOBER, Jan. *Advokacie...*, s. 8.

¹⁰¹KOBER, Jan. *Advokacie...*, s. 15.

¹⁰²Viz pozn. p. č. 44.

¹⁰³KOBER, Jan. *Advokacie ...*, s. 21.

Menší dohled si stát ponechal nad advokátními komorami, které musely uvědomovat ministra spravedlnosti, Nejvyšší soudní dvůr a vrchní zemský soud o zápisu do seznamu advokátů, o nově zvoleném prezidentu, náměstkovi a členech výboru.

Jednotlivé advokátní komory se skládaly ze čtyř orgánů: prezidenta a jeho náměstka, výboru komory (výkonný orgán), valné hromady a disciplinární rady. Advokátní komora, resp. valná hromada volila orgány komory, přijímala rozpočet a dohlížela na jeho plnění, stanovovala výši příspěvků členů a další. Povinností valné hromady bylo rovněž určit počet členů výkonného orgánu advokátní komory, tedy výboru komory, a jednou za tři roky volbou určit jeho členy.¹⁰⁴ Do pravomocí výboru mimo jiné patřila správa seznamu advokátů a kandidátů advokacie, finanční otázky, zabezpečení fungování kanceláře po smrti či během nemoci nějakého advokáta apod. Stejně jako do výboru komory byli i členové disciplinární rady voleni na 3 roky. Počet členů rady byl závislý na počtu advokátů v dané zemi, například v Čechách radu tvořilo 15 členů. Po vydání zákona č. 223/1906 ř.z. nastala v této oblasti změna, neboť zákon stanovil počet členů disciplinární rady na 22, pokud seznam evidovaných advokátů přesáhl tisíc osob. Působení v radě nebylo nijak honorováno, jednalo se o čestnou funkci. Odmítnutí působit v radě mohl advokát pouze se svolením valné hromady.¹⁰⁵

Teprve počátkem sedmdesátých let 19. století bylo upraveno disciplinární řízení díky vydání disciplinárního statutu č. 40/1872 ř.z., jenž vešel v platnost 1. dubna 1872. Řízení bylo dvojinstanční. První stupeň představovala příslušná disciplinární rada, ve druhém byl nejvyšší soud. Jakmile rada dostala zprávu o advokátu, který se dopustil přestupku, zahájila řízení. Obviněný advokát měl právo zvolit si svého obhájce. Po vyslechnutí všech stran a na základě předložených důkazů disciplinární rada advokáta buď zprostita obvinění, nebo jej prohlásila vinným. Pokud se vina prokázala, určila rada odpovídající disciplinární trest. Tím mohla být důtka, peněžitá pokuta a v krajním případě dokonce vyškrcnutí ze seznamu advokátů.¹⁰⁶

Následující úpravy advokacie byly již menšího charakteru, ne však nevýznamného. Například k většímu uplatnění advokátů přispěl zákon o zřízení Nejvyššího správního soudu z roku 1875, jenž stanovil povinnost advokátů zastupovat strany v jednáních před zmíněným soudem. Trestní řád z května roku 1873 znovu zavedl některé zásady říšského zákona č. 164

¹⁰⁴ V Čechách se v letech 1868 – 1914 bylo velmi časté, že výbor advokátní komory tvořili takřka výhradně pražští advokáti. BALÍK, Stanislav. *Česká advokacie ve světle právních předpisů let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu*. In *Právně historické studie* 33, s. 109.

¹⁰⁵ KOBER, Jan. *Advokacie ...*, s. 23 a 24.

¹⁰⁶ BALÍK, Stanislav. *Česká advokacie ...*, s. 109.

z roku 1849 – obnovil porotní soudnictví, rozšířil zásady veřejnosti a ústnosti při hlavních líčeních atd.

Další podstatná změna se uskutečnila ve 20. století, přesněji řečeno v roce 1912, kdy vydáním vojenského trestního řádu č. 130 ř.z. byli advokáti připuštěni coby obhájci k jednáním u vojenských soudů, což mělo za následek další rozšíření jejich práv a působnosti.¹⁰⁷

Jak je patrné z výčtu zákonů a nařízení, prodělala advokacie od druhé poloviny 19. století značný pokrok ve svém vývoji. Změny v této době se dotkly mnoha oblastí, avšak advokátní tarif zůstal po dlouhou dobu bez úprav. Změnu znamenalo až nařízení ministerstva justice z 31. srpna 1917, kterým se však tarif zvýšil pouze o čtvrtinu.¹⁰⁸

Rozpad rakousko-uherské monarchie a vznik první Československé republiky na podzim roku 1918 neznamenal pro organizaci a výkon advokacie žádné změny. Základním právním předpisem nadále zůstal advokátní řád č. 96/1868 ř.z. platný pro české země. Slovenská advokacie se řídila zákonem číslo XXXIV/1874 (s novelami z roku 1912 a 1913) a zákonem číslo XXIV/1907.¹⁰⁹ Sjednocení předpisů české a slovenské advokacie přinesl zákon č. 40/1922 Sb., který upřesňoval podmínky stanovené pro zápis do seznamu advokátů. Do seznamu mohl být zapsán pouze svéprávný občan Československé republiky s vystudovanou právnickou školou a titulem doktor práv, který získal na jakékoli právnické fakultě v Československu. Další podmínkou bylo obstání u tří teoretických státních zkoušek či zapsání do seznamu kandidátů advokacie po získání doktorátu práv. Třetí a zároveň poslední bod požadoval složení praktické advokátní zkoušky.¹¹⁰ Praxe kandidátů byla snížena na dobu šesti let, z nichž se alespoň pět let mělo odbýt u advokáta.

Disciplinárním řízením se zabýval zákon č. 216/19 Sb., který upravoval strukturu senátu Nejvyššího soudu v případě tohoto řízení. Nově tedy při jednání musel být přítomen první prezident či jeho náměstek coby předseda. Úkolem prezidenta bylo jmenovat vždy na rok čtyři členy kárného senátu a jejich náhradníky. Zmíněné úřady byly čestnou funkcí. Zákon rovněž ustanovil Nejvyšší soud jako poslední odvolací instanci.¹¹¹

Zánik práva vykonávat advokacii následoval dle zákona č. 40/1922 Sb. po úmrtí advokáta, jeho vzdání se funkce, po zaniknutí svéprávnosti, pozbytí státního občanství,

¹⁰⁷ KOBER, Jan. *Advokacie ...*, 27.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 29.

¹⁰⁹ KADLECOVÁ, Marta et al. *Československé dějiny státu a práva (1918 – 1945)*. Brno, 1991, s. 75.

¹¹⁰ Zkouška probíhala u Vrchního zemského soudu v Praze či Brně. Komise byla složená ze čtyř členů, které vybíral prezident daného zemského soudu. Více viz SCHELEOVÁ Ilona, *Organizace ...*, s. 356.

¹¹¹ BALÍK, Stanislav. *Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace*. In *Právně historické studie* 34, s. 208.

po vymazání ze seznamu advokátů z důvodu disciplinárního přestupku či po zjištění, že daný advokát vykonává státní placený úřad (výjimkou byl úřad ministra a učitelské povolání). Zároveň zákon č. 40/1922 Sb. stanovil, že advokát nemohl současně vykonávat notářství.¹¹²

Další úpravy advokacie přinesl zákon č. 144/36 Sb. vydaný 26. května 1936. S platností od 1. července 1936 musel uchazeč o zápis do seznamu advokátů předložit komoře¹¹³ doklad o právnické praxi vykonávané šest let v Československu nebo ještě před vznikem republiky na území rozpadlého Rakouska – Uherska. Druhý článek tohoto zákona významně zasáhl do sociální oblasti, neboť zplnomocnil komory rozhodovat o zaopatření advokátů, kandidátů advokacie v případě jejich invalidity či stáří. Článek také stanovil zabezpečení jejich vdov a sirotků. Zákon se v menší míře dotkl také disciplinárního statutu z roku 1872. Úpravy se týkaly počtu členů disciplinární rady a zřízení této rady u každé advokátní komory.¹¹⁴

Kromě těchto nařízení stát do chodu advokacie téměř nezasahoval, pozornost však ještě věnoval úpravě odměn za poskytnuté služby. V roce 1919 vydal ministr spravedlnosti č. 498, kterým vešel v platnost advokátní tarif, jenž byl upraven v roce 1921. O další dva roky později byl vydán nový advokátní tarif vládním nařízením z 3. května 1923 č. 95 Sb. Ve svém prvním paragrafu vymezil úkony advokátů, kterých se změna týkala. Zřejmě nejvýznamnější zásah tohoto tarifu vyvolal nespokojenost české i moravské advokátní komory, neboť značně snižoval sazby. Jeho platnost však přežila až do roku 1945 s tím, že sazebník prodělal několik změn.¹¹⁵

3.2.3. Státní zastupitelství

„Vývoj orgánů veřejné žaloby v českých zemích je spjat s vývojem soudního řízení. Ve starých dobách bylo soudní řízení jednotné, jeho diferenciaci na řízení civilní a trestní je produktem novější doby. (...) S narůstající integrací společnosti je vždy patrná i tendence k ustanovení žalobce veřejného. V plném rozsahu se tato tendence projevila v úřadu královského prokurátora.“¹¹⁶

¹¹² KOBER, Jan. *Advokacie...*, s. 75

¹¹³ Advokátních komor bylo na území první Československé republiky zřízeno čtyři; pro Čechy v Praze, pro Moravu v Brně, pro Slezsko a Hlučínsko v Opavě a slovenská advokátní komora měla své sídlo v Turčianském Svatém Martině. Na Podkarpatské Rusi komora žádné sídlo neměla; její agendu obstarával předseda sedrie v Užhorodě. KADLECOVÁ, Marta et al. *Československé dějiny státu a práva (1918 – 1945)*. Brno, 1991, s. 75 a SCHELEOVÁ Ilona, *Organizace ...*, s. 356.

¹¹⁴ SCHELEOVÁ Ilona, *Organizace ...*, s. 357.

¹¹⁵ BALÍK, Stanislav. *Právní předpisy ...*, s. 200-201.

¹¹⁶ Více KUČHTA, Josef - SCHELLE, Karel. *Historie ...*, s. 7.

Revoluční roky 1848 a 1849 se tak jako všech oblastí soudnictví dotkly také úřadu prokurátora. Paragrafem 3 Stadionovy (březnové) ústavy z roku 1849 byly položeny základy pro zřízení instituce státních zastupitelství.¹¹⁷ Paragraf platící pro rakouské a české země zároveň „*uplatnil v trestním procesu zásadu obžalovací*“,“¹¹⁸ čímž bylo zrušeno inkviziční řízení. Stadionova ústava mimo to také stanovila jako hlavní činnost státních zástupců oblast trestního řízení. Císařské rozhodnutí z 14. června 1849 vznik nové soudní instituce potvrdilo a na jeho základě byl poté vydán tzv. organický zákon pro státní zastupitelství, kterým bylo zakotveno postavení státních zastupitelů, okruh jejich působnosti v civilních věcech, vliv na justiční správu, dozor na zákony i služební řád. Státní zástupci tak nově začali působit u všech okresních sborových soudů a všech zemských soudů, měli mít určitý počet zástupců, úředníků a sluhů. Zákon také zřizoval při vrchních zemských soudech v Praze a Brně a při kasačním soudu ve Vídni vrchní státní zástupce.¹¹⁹

Prozatímní řád č. 25/1850 ř.z. ze dne 17. ledna 1850 stanovil státním zastupitelům za hlavní činnost hájit zájmy státu při soudních jednáních a obhajovat stát při trestních řízeních. Rovněž měli dohlížet na průběh řízení, aby neprobíhalo nezákonně a nebylo úmyslně protahováno. Směli být přítomni porad soudců a nahlížet do spisů. Jejich působnost tedy sahala od přípravného vyšetřování až po hlavní přelíčení, konaná u okresních sborových soudů a zemských soudů. Státní zastupitelé měli při hlavním přelíčení velké pravomoci. Kromě práva pokládat otázky obžalovanému, svědkům i odborníkům byl oprávněn podat návrh na vyloučení veřejnosti během hlavního přelíčení, doporučit zastavení či úplné přerušit jednání. Dále mohl také zasáhnout do složení poroty, protože byl zmocněn polovinu jejich navrhovaných členů odmítnout. Pravomoci státního zastupitelství se však nevázaly jen na trestní právo, ale umožňovaly zasahovat také do občanského soudního řízení¹²⁰ a do tiskových záležitostí¹²¹.

Organický zákon mimo výše zmíněných nařízení rozhodl o spolupráci státních zastupitelství v některých administrativních záležitostech. Jednalo se například o účast jednoho úředníka státního zastupitelství u soudcovských, advokátních a notářských zkoušek,

¹¹⁷ Rakouské (tedy i české) státní zastupitelství se nechalo inspirovat německými trestními řády, jejichž vzorem bylo zastupitelství francouzské.

¹¹⁸ KUCHTA, SCHELLE. *Historie...*, 9.

¹¹⁹ TUREK, Adolf. *Státní zastupitelství v českých zemích v letech 1850 – 1949*. In Sborník archivních prací IX, 1959, s. 106.

¹²⁰ U zemských soudů se vyžadovala přítomnost státních zástupců při zjišťování neplatnosti manželství a prohlášení za mrtvého kvůli možnosti uzavřít sňatek jiný, v případě že došlo k pozbytí státního občanství apod. Jejich spoluúčast byla nutná také při jednání sborových soudů a to zejména ve věcech opatrovnických, adopčních, sirotčích a mnohých dalších. TUREK, Adolf. *Státní zastupitelství ...*, s. 107-108.

¹²¹ Státní zástupci měli právo vydávat příkazy k zabavení tiskopisů, jež se neshodovaly s nařízeními jmenovanými v tiskovém patentu.

výběrového řízení na místa soudců zemského, vrchního zemského a Nejvyššího soudu. Zákon také uděloval generálním prokurátorům působícím u vrchních státních zastupitelství povinnost informovat každý rok ministra spravedlnosti o činnosti justiční správy, o nedostatecích v zákonodárství a nedostatečné soudní praxi. Organický zákon věnoval rovněž pozornost podmínkám pro stání se úředníkem státního zastupitelství. Uchazeč musel být bezúhonný, státně spolehlivý a musel mít vykonanou státní soudcovskou zkoušku nebo státní (právníckou) zkoušku. Generální prokurátory a jejich náměstky a státní zástupce u zemských soudů jmenoval císař. Jmenování nižších úředníků příslušelo ministru spravedlnosti či vrchnímu státnímu zástupci. Ministr spravedlnosti měl rovněž jako jediný právo propustit jakéhokoli úředníka státního zastupitelství.¹²²

Organický zákon stanovil také povinnost úředníka ovládat jazyky obvodu, ve kterém působil. Dalším hlediskem, na které se kladl velký důraz, byla mravní bezúhonnost státních zastupitelů. Císařský patent č. 81/1853 ř.z., jenž byl přejat i první Československou republikou, nařizoval, že *„u soudního úřadu nikdo nesmí být připuštěn k službě, jehož bezvadné mravní a dobré politické chování není podle uspokojivého vysvědčení nebo jiným způsobem nepochybné.“*¹²³

Návrat k absolutistické formě vlády v roce 1851 výrazně ovlivnil dosavadní vývoj soudnictví a s ním spojeného státního zastupitelství. Opět došlo k zavedení inkvizičního řízení v první instanci, čímž se zásada ústní obhajoby a obžaloby zachovala pouze v jednání u sborových soudů. Vydání dvou lednových císařských nařízení v roce 1852 znamenalo zrušení porotního soudnictví a změnu působnosti státních zástupců, kteří se nově měli zabývat pouze trestním řízením. Ještě v ten samý měsíc byl vydán výnos ministra spravedlnosti, kterým se rušila generální prokuratura u Nejvyššího soudu ve Vídni.¹²⁴

Základní předpisy kompetencí státních zastupitelství stanovil trestní řád č. 151/1853 ze dne 29. července tohoto roku. Změna oproti roku 1850 nastala v tom, že byla zrušena řízení před okresními sborovými soudy, takže všechny trestné činy se soudily před sborovými soudy první instance, u nichž pracovali státní zastupitelé. Tři z těchto soudů mající své sídlo v Praze, Brně a Opavě byly označeny zemskými soudy a jejich pravomoci v oblasti trestního řízení

¹²² TUREK, Adolf. *Státní zastupitelství ...*, s. 110.

¹²³ KUČHTA, SCHELLE. *Historie ...*, s. 16.

¹²⁴ TUREK, Adolf. *Státní zastupitelství ...*, s. 112.

byly větší než u ostatních sborových soudů první instance. Stále zůstávala v platnosti nezávislost státních zastupitelů na soudech a jejich podléhání vrchním státním zástupcům¹²⁵.

Trestní řád z roku 1853 ovšem nově stanovil možnost státních zástupců pomáhat při vyšetřování přestupků u městských delegovaných soudů a u smíšených okresních soudů. Státní zástupci měli právo zabavit poštovní zásilky, vznášet námitky proti znaleckým posudkům, podávat návrhy na zatčení nepravdivě vypovídajících svědků atd.

Zmíněné úpravy v organizaci státních zastupitelství znamenaly snížení počtu zaměstnanců této instituce a současně zmenšení jejich pravomocí. V roce 1850 se v Čechách nalézalo třináct státních zastupitelství (mimo jiné Praha, Plzeň, Hradec Králové, České Budějovice, Most, Cheb, Liberec) a 30 okresních sborových soudů (např. Děčín, Domažlice, Chrudim, Kolín, Litoměřice, Tachov, Litomyšl, Pelhřimov). Na Moravě a ve Slezsku působilo osm státních zastupitelství, a to v Brně, Opavě, Uherském Hradišti, Novém Jičíně, Jihlavě, Olomouci, Znojmě a Těšíně, spolu s 22 okresními sborovými soudy (Kroměříž, Litovel, Mikulova, Šumperk, Vyškov, Jeseník, Holešov...)¹²⁶.

Další redukce státních zastupitelství se uskutečnila výnosem ministra spravedlnosti z 26. března 1855. Nadále měly úřady veřejné žaloby působit jen při soudech první instance, tedy již ne v sídlech okresních sborových soudů. Tato nová organizace vstoupila v platnost císařským nařízením č. 63/1855 ř.z.¹²⁷ Následující rok nabylo platnosti také nařízení ministra spravedlnosti č. 201/1854 ř.z. o vnitřním zařízení a jednacím řádu státních zastupitelství. Územní působnost nově vytvořených státních zastupitelství však zůstala téměř stejná jako působnost z roku 1850, s tím rozdílem, že v Čechách se rozrostl počet krajských soudů spolu se státními zastupitelstvími o Mladou Boleslav a v Litoměřice. Na území každé krajského soudu a státního zastupitelství vznikly nově dva až čtyři trestní vyšetřovací soudy, jejichž sídlo bylo většinou v místech zrušených okresních sborových soudů. Podobné úpravy ovšem menšího charakteru postihly i Moravu a Slezsko.¹²⁸

Po vyhlášení rakousko-uherského vyrovnání žádné větší úpravy státních zastupitelství nenastaly a tak tomu bylo až do konce existence monarchie. Došlo pouze k několika menším změnám, mezi které patří např. rozšíření působení vrchních státních zástupců v otázce

¹²⁵ Vrchní státní zástupce dohlížel na státního zastupitele ve služebních i disciplinárních záležitostech. Měl přístup ke všem trestním spisům, mohl provádět zásahy do přelíčení konaných před krajskými soudy, musel být vyslyšen jeho názor při jednání o rozsudku smrti a mnoho dalších.

¹²⁶ TUREK, Adolf. *Státní zastupitelství ...*, s. 115.

¹²⁷ V Čechách začalo císařovo nařízení platit od 26. května 1855, na Moravě a ve Slezsku od 28. dubna 1855.

¹²⁸ Územní působnost státních zastupitelství ve Znojmě a v Olomouci se zmenšilo, oproti tomu k jejímu nárůstu došlo v Novém Jičíně, Jihlavě a Uherském Hradišti. TUREK, Adolf. *Státní zastupitelství ...*, s. 115.

přeřazování a vzdání se notářského místa či jeho účast v disciplinárním řízení vedeném proti advokátům.

Počátkem roku 1874 vešel v platnost nový trestní řád č. 119/1873 ř.z., který rozhodl o ustanovení státního zástupce u každého sborového soudu první instance, u druhé instance pak vrchního státního zástupce a u Nejvyššího soudu měl působit generální prokurátor. Každý z nich měl určitý počet zástupců. Generální prokurátor a vrchní státní zástupci byli odpovědní přímo ministru spravedlnosti, vrchní státní zástupci dohlíželi na státní zástupce.¹²⁹

Ve druhé polovině devadesátých let 19. století byly rozšířeny pravomoci státních zástupců také v občanskoprávních záležitostech. O rok později vydané nařízení ministra spravedlnosti č. 112/1897 ř.z. zřizovalo u státních zastupitelství podatelny a podací protokoly, přičemž byla proklamována rychlost a stručnost úřadování.¹³⁰

Jazykové problémy a pokusy o jejich řešení provázející druhou polovinu 19. století zasáhly také státní zastupitelství. Od počátku existence úřadu veřejné žaloby byla za vnitřní úřední řeč stanovena němčina. Ve vnějším styku se však používala česká řeč i v německých oblastech českých zemí. Patenty a nařízeními z let 1853 a 1854 bylo potvrzeno *stejně právo všech jazyků v jednotlivých zemích obvyklých při jednání u veškerých úřadů soudních*.¹³¹ Tato změna se měla projevit také ve vnitřním úřadování, kde k tomu ovšem nedošlo, neboť stále platilo tajné nařízení ministerstva spravedlnosti z roku 1852, které stanovilo za výhradní používaný jazyk češtinu.

Konečné úpravy však přišly na konci 19. století v podobě tzv. Badeniho jazykových nařízení. Čeština se stala vnitřní úřední řečí také u soudů a státních zastupitelství při jednání v záležitostech stran. V případě, že při hlavním přelíčení bylo více obžalovaných obou národností, bylo povinností užívat oba jazyky. Státním zástupcem se však mohl stát pouze ten, kdo dobře ovládal německý jazyk. Toto nařízení zůstalo v podstatě ve své původní podobě zachováno až do podzimu 1899, kdy došlo k opětovnému obnovení stavu z roku 1880.¹³²

Vznik Československé republiky a přijetí recepční normy znamenal převzetí také úřadu státního zastupitelství. V prvních dvou letech existence nového státu probíhaly pouze úpravy v názvech jednotlivých orgánů a úředníků. Šlo především o snahu zrušit užívání hodnosti státní návladní a tedy i vrchní státní návladní,¹³³ dále byl přejmenován přednosta

¹²⁹ TUREK, Adolf. *Státní zastupitelství ...*, s. 119.

¹³⁰ Tamtéž, s. 122.

¹³¹ KUČHTA, SCHELLE. *Organizace ...*, s. 28.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Naposledy byl tento termín použit v březnu roku 1920.

vrchního státního zastupitelství na vrchního prokurátora a samozřejmě i přednostové státních zastupitelství na prokurátory. Ostatní úředníci nadále používali označení státní zástupci.¹³⁴

Při Nejvyšším soudu byla zřízena generální prokuratura s určitým počtem státních zástupců, kteří byli někdy označováni též jako náměstci generálního prokurátora (do roku 1929 pojmenování generální advokáti).

V roce 1919 přesídlil Nejvyšší soud společně s generální prokuraturou na základě zákona č. 216/1919 Sb. z Prahy do Brna, kde zůstal až do roku 1949. Úřad generálního prokurátora nebyl součástí struktury státních zastupitelství, protože mu nebyly odpovědné úřady veřejné žaloby první ani druhé instance. Řízení u Nejvyššího soudu se sice zúčastňoval, ale *neměl v trestním řízení postavení strany*.¹³⁵ Podléhal ministerstvu spravedlnosti, jemuž každý rok odevzdával zprávy.

Vznik první republiky s sebou přinesl také územní úpravy působnosti krajských soudů a tím i státních zastupitelství. První takovou změnu vyvolala ztráta části Těšínska; původní krajský soud v Těšíně byl přemístěn do Moravské Ostravy. Včlenění Vítorazska a Valticka rozšířilo obvody krajských soudů v Českých Budějovicích a ve Znojmě. Také zemský soud v Opavě se rozrostl o oblast Hlučínska. Podobných úprav proběhlo v letech 1920 a 1921 několik.¹³⁶

Výnosem ministra spravedlnosti platným od 1. ledna 1922 byla vrchnímu státnímu zastupitelství odejmuta správní a dohledací činnost nad věznicemi, kterou tento orgán měl od roku 1865, a dána do rukou ministerstva spravedlnosti. Státním zástupcům bylo rovněž odebráno právo podílet se na stíhání určitých zločinů proti státu. Žalobcem však zůstával vrchní státní zastupitel popř. jeho náměstek. Dne 4. dubna 1935 byl vydán zákon č. 68/1935 Sb., jenž zřizoval státní soudy u vrchních soudů v Praze a Brně. Státních zástupců se tento zákon týkal z toho důvodu, že veřejnými žalobci při státních soudech byli ustanoveni právě oni.¹³⁷

Počátkem roku 1923 začalo státní zastupitelství vést trestní rejstříky na základě vládního nařízení č. 198/1922 Sb. Jeho kompetence dále rozšířil zákon z 11. března 1931 a prováděcí nařízení z prosince téhož roku, které umožnili státním zástupcům působení

¹³⁴ KADLECOVÁ, Marta et al. *Československé dějiny ...*, s. 74-75.

¹³⁵ KUČHTA, SCHELLE. *Organizace ...*, s. 36.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž, s. 38.

v oblasti trestního soudnictví nad mládeží do 18 let. Jejich úloha spočívala v zastupování veřejné žaloby u tzv. soudů mládeže, které byly společné pro krajský a okresní soud v jeho sídle. Dále měli také *dohlížet na činnost zmocněnců veřejné žaloby ve věcech mladistvých provinilců u okresních soudů v celém obvodu příslušného soudu krajského.*¹³⁸

¹³⁸ KUČHTA, SCHELLE. *Organizace ...*, s. 38.

4. VÝVOJ NOTÁŘSTVÍ VE VYBRANÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍCH

Vývoj notářství neprobíhal ve všech evropských zemích stejným způsobem. Římské právo považovalo za výhradní osvědčovací orgán právních listin tabellia a takto pojatý systém převzala i většina evropských zemí, mezi které patřily samozřejmě Itálie, dále Francie, Německo, Belgie, Nizozemí, Lucembursko, Švýcarsko, Španělsko, Portugalsko a Řecko. Jiný systém představovalo tzv. netypické notářství rozvinuté v Anglii, v jejích koloniích a dominiích a rovněž ve skandinávských státech (Norsku, Švédsku a Dánsku). Také v těchto státech bylo zapotřebí písařů a notářů. Jejich vývoj se však ubíral odlišným směrem než notářství římské.

4.1. Notářství v Itálii

Italské notářství navázalo ve svých počátcích na zavedený systém císařského Říma.¹³⁹ Do jisté míry jej ovlivnilo také franské a langobardské období spolu s institucí církevních notářů, která vznikla již na počátku 3. století. Zpočátku se úkol církevních notářů soustředil na zaznamenávání činů mučedníků, nicméně v pozdější době se začali uplatňovat v papežské kanceláři a poté i jako úředníci arcibiskupů.¹⁴⁰

S velkým rozmachem notářství v Itálii souviselo studium římského práva na univerzitách, a to zvláště na severoitalských, neboť součástí právních studií se stalo i „ars notaria“ (umění notářské). Přibližně kolem roku 1100 se studium notářství osamostatnilo vznikem notářské školy na bolonské univerzitě, na níž po dostudování obdržel absolvent školy titul doktora notářského umění. Školu navštěvovali nejen notáři, ale také budoucí příslušníci jiných právnických povolání, ze kterých se mnoho zasloužilo o rozvoj notářství. K těmto právníkům patřil například autor díla „Formularium tabelliorum“ Imerius, který se vůbec jako první tomuto tématu věnoval. Mezi dalšími vynikal také Rolandius se svou proslavenou knihou „Summa artis notariae“, jež byla přeložena do několika jazyků. Právě Rolandia označili právní historikové za otce italského notářství.¹⁴¹

¹³⁹ Italští právní historici přišli se dvěma dalšími teoriemi vzniku notářství v Itálii. První z nich kladla počátky italského notářství do franské doby, druhá předpokládala inspiraci pro vznik u instituce církevních notářů. BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 12.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 13.

Italští notáři se tehdy sdružovali do kolegií,¹⁴² která jako první vznikala v severoitalských městech a později se rozšířila i do dalších oblastí. Členy těchto kolegií se mohli stát pouze notáři. Současně platilo, že každý notář musel být členem nějakého kolegia. Právo volit notáře náleželo zprvu jenom kolegiím. Později přešlo do rukou císaře či papeže, a proto kolegiím zůstala pouze povinnost zapsat zvolené notáře do svého seznamu notářů. K imatrikulaci docházelo většinou až po splnění zkoušky, která probíhala před vedoucím kolegia. Jednotlivá kolegia měla vlastní stanovy, jmění a také svého patrona, v jehož svátek se konaly volby v kolegiu. Pravomoci kolegia se vztahovaly na vydávání předpisů, dohled nad činností jednotlivých notářů a vykonávání disciplinární moci nad nimi. Dále měly zajišťovat, aby se notáři nestávali lidé bez náležitého vzdělání.¹⁴³

Příznivý rozvoj notářství ve 12. a 13. století přinesl také vznik notářského instrumentu, který vycházel z abreviatur čili z určitého postupu osvědčování listin. Nově bylo stanoveno, že listinu vyhotovoval a podepisoval sám notář a ne jednající strany jako tomu bylo dříve. Proto hovoříme o tomto období jako o klasické době notářského instrumentu.¹⁴⁴

Po několika následujících staletích se notářství příliš velkých změn nedočkal a úpravy, které se uskutečnily, měly velmi malý rozsah. Zlom ve vývoji italského notářství nastal až za francouzské revoluce na konci 18. století, jejíž důsledky zasáhly mnoho zemí, mj. i italské státy. Důležitost francouzské revoluce spočívala, co se notářství týče, v úpravách notářství, které byly na tehdejší dobu značně moderní, a proto se staly vzorem pro úpravu notářství v mnoha dalších evropských státech. Po dokončení procesu sjednocení Itálie se samozřejmě objevily snahy o unifikaci jednotlivých forem notářství, které se samostatně vyvíjely téměř ve všech italských zemích. Tyto snahy byly naplněny 25. července 1875, kdy byl vydán příslušný zákon, který byl 23. listopadu 1879 upraven a doplněn. Nově tak byly stanoveny podmínky pro vykonávání notářského úřadu, mezi které patřil věk nad 24 let, bezúhonnost, vystudování právnické univerzity a složení notářské zkoušky, která následovala po splnění dvouleté praxe. Zároveň bylo stanoveno, že vykonávání notářského povolání není slučitelné s žádnou jinou činností.

K posledním úpravám notářství v Itálii ve sledované době došlo 16. února 1913 zákonem č. 89/1913 a nařízením č. 1326 z roku 1914.¹⁴⁵

¹⁴² Tzv. collegia měli i starořímscí tabellioni.

¹⁴³ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 243.

¹⁴⁴ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 15.

¹⁴⁵ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 244.

4.2. Notářství ve Francii

V době, kdy na území dnešní Francie žili Frankové řídicí se zvykovým právem, obývali tuto oblast také Římané. Ti se naopak řídili právem římským, díky kterému se na tomto území usadilo také notářské povolání. Zpočátku jej představovali tabellioni, avšak Frankové pro pojmenování osob, které psaly především právní listiny pro jiné, dávali přednost označení notáři. Nesporný vliv římského práva na francouzské nebyl však jediný. Stejně jako v italských státech také v této oblasti značně ovlivnilo vývoj právního systému církevní právo.¹⁴⁶

Ve Francii měl velký vliv na vznik nové instituce notářství rovněž král. Již v roce 1260 francouzský král Ludvík IX. ustanovil 60 notářů pro pařížský městský obvod, kteří sepisovali listiny týkající se nesporných záležitostí. Teprve kolem roku 1300 se instituce notářství šířily z Paříže do dalších francouzských oblastí.¹⁴⁷

Francouzský král Filip IV. vydal v této době (1304) notářský řád, ve kterém mimo jiné stanovil, že notáři museli vyhotovené listiny zapisovat do rejstříku, z něhož se poté vystavovaly účastněným stranám opisy. V řádu bylo dále zdůrazněno to, co již platilo z předchozích dob, tedy podmínky pro jmenování notáře či zákaz vykonávat další povolání při notářském úřadu. Otázky uschování konceptů listin a pořizování listin ve francouzském jazyce řešily edikty Karla VII. z roku 1437 a Františka I. o sto let později (1539). František I. zasáhl znovu do vývoje notářství v roce 1542, kdy „*vydávání autentických listin bylo svěřeno veřejným úředníkům (tabellionům) a zvláštním soudním úředníkům (garde-scel) bylo uděleno výhradné povolení připojovat k listinám soudní pečeť.*“¹⁴⁸ Oba zmíněné úřady sloučil s notářským úřadem na konci 16. století Jindřich IV.

Od čtyřicátých let vládnoucí král Ludvík XIV. provedl úpravu notářství, spočívající v rozdělení notářství do tří kategorií. První skupinu tvořili královští notáři, které jmenoval sám král. Soudům příslušelo ustanovovat notáře vrchnostenské, jejichž působnost zasahovala jen na daný soudní okrsek. Do poslední skupiny patřili apoštolští notáři, kteří vyhotovovali a ověřovali především církevní listiny. Na konci devadesátých let 17. století bylo nařízením krále zavedeno pečetení notářských listin pomocí pečetě s královským znakem.

¹⁴⁶ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 15.

¹⁴⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 245.

¹⁴⁸ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 18.

Žádný ze zásahů tohoto panovníka se však netýkal počtu ustanovovaných a působících notářů, což mělo za následek jejich velmi nerovnoměrné rozšíření.¹⁴⁹

Nová politická situace vzniklá za francouzské revoluce si vynutila zřízení dalšího typu notářství, tzv. veřejného notářství, které nahrazovalo předchozí královská, vrchnostenská a apoštolská notářství. Současně tento zákon z roku 1791 zrušil dědičnost notářského úřadu.¹⁵⁰

Další úpravy následovaly až po přelomu 18. a 19. století, konkrétně 16. března 1803. Zákon se opět zabýval problematikou sjednocení instituce notářství v celé Francii, a tak ukončil tehdy existující vazby mezi notářstvím a soudy. Další významnou změnou, která se však uskutečnila až o několik let později, bylo vytvoření plánu na snížení počtu notářů. Tímto zákonem se notáři stali veřejnými úředníky, kteří byli ustanoveni k tomu, aby vyhotovovali smlouvy a jiné písemnosti, „(...) jimž účastníci jsou povinni nebo mají v úmyslu dodat sílu a průkaznost veřejných listin.“¹⁵¹ Jejich práce mimo jiné spočívala v ověřování data listin, v uschování a vyhotovování kopií listin. Notářových služeb bylo využíváno především tehdy, pokud bylo třeba svolení rodičů ke sňatku dětí, uznání nemanželských dětí, dále v případě vyhotovení smluv svatebních, darovacích, o zřízení nemovitě zástavy atd. Zákon rovněž rozdělil notáře do tří skupin. První zastupovali notáři působící v sídlech apelačního soudu a jejich působnost se vztahovala na celý jeho obvod. Do druhé třídy se řadili notáři, kteří měli právo úřadovat jen v okrsku sborového soudu prvního stupně. Vykonávat své povolání v obvodu smírčího soudu směli notáři třetí třídy.¹⁵²

Zákon z 16. března 1803 upravoval také podmínky pro vykonávání notářského povolání, neboť jedním z předpokladů bylo absolvování dostatečné praxe, která vyloučila povinnost vystudovat právnickou školu. Novinkou, jíž zákon zavedl, bylo také pevné stanovení počtu úřadujících notářů a právo vlády stanovit sídla notářů.¹⁵³ Notáře jmenoval prezident francouzské republiky po návrhu notářské komory a posouzení prokurátora.

¹⁴⁹ Během velké francouzské revoluce působilo ve Francii téměř 40 000 notářů. V roce 1970 jich bylo „pouhých“ 6 400. BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 18.

¹⁵⁰ Dědění notářského úřadu ovšem nadále fungovalo, což bylo doloženo hned několikrát. Například v roce 1804 byla pařížská notářská kancelář koupěna za 40 000 franků, o dva roky později se její hodnota zvýšila až na 180 000 franků. V roce 1914 se její kupní cena pohybovala od 600 000 do 900 000 franků. Co se dědičnosti týče, nebylo výjimkou, že některé rodiny vykonávaly notářské povolání až jedenáct generací za sebou (př. Rodina Baraihlé v Saint Sauvy, jejíž první člen se stal notářem již v roce 1596. BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 21.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 20.

¹⁵² SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 246.

¹⁵³ Ve městech s více jak sto tisíci obyvateli se notářské místo zřizovalo na každých šest tisíc obyvatel. V obvodu každého smírčího soudu vznikla minimálně dvě notářská sídla, nejvíce však pět. BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 21.

Úprava notářství provedena zákonem z roku 1803 se stala vzorem pro mnoho dalších evropských notářství. V 19. století byla „nejdokonalejší úpravou instituce a francouzské notářství bylo označováno jako typ notářství „par excellence“.¹⁵⁴ K dalším úpravám notářství, které však jen minimálně zasahovaly do zavedeného systému z roku 1803, přistoupila vláda až po druhé světové válce.¹⁵⁵

4.3. Notářství v Německu

Od poloviny 9. století se na území dnešního Německa bylo možné setkat s tzv. právem pečeti. Osoby s tímto právem směly sepsat listinu o právním jednání, kde vystupovali jako jedna ze stran, a stvrdit ji pečeti. Právo pečeti měli zpočátku pouze preláti, správcové soudu a šlechtici, později jej získali také měšťané. Ti, kteří toto právo nevladli, se snažili alespoň o potvrzení listiny pečeti od jiných osob, disponujících tímto právem. Tento systém v podstatě nahrazoval činnost notářů, proto se na tomto území notářství začalo rozvíjet až ve 14. století, kdy rovněž došlo k recepci římského a kanonického práva.¹⁵⁶

O rozvoj notářství se zasloužili také notáři, kteří získali své vzdělání na severoitalských univerzitách, zvláště v Bologni. Notáři působili od počátku jako veřejné osoby, přičemž listiny jimi napsané měly vysokou důkazní moc.

Právo jmenovat notáře měl císař a zřejmě také mohučský arcibiskup. Později získali toto právo i vládci jednotlivých německých zemí a také dvorský falckrabě. Brzy se však začaly objevovat problémy spojené se jmenováním nezpůsobilých a nevzdělaných notářů. Mnoho stížností a malé úspěchy s potlačením nekvalifikovaných notářů nakonec vyústily ve vydání „Řádu k vyučení notářů, jak své úřady vykonávají mají“.¹⁵⁷ Tento notářský řád z roku 1512 nestanovil však přesné podmínky pro vykonávání notářského povolání pro všechny země, to zůstalo v rukou partikulárního práva.

Veřejný notář tehdy úzce spolupracoval s říšským komorním soudem, kde vystupoval jako pomocný orgán tohoto soudu. K utužení této spolupráce došlo v roce 1548 ediktem Karla V., „který stanovil nutnost formální imatrikulace notářů u říšského komorního soudu.“¹⁵⁸ Edikt také stanovil, jak se mají protokoly vyhotovovat, jaký má být jejich obsah a forma atd.

¹⁵⁴ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 21.

¹⁵⁵ Viz SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 247.

¹⁵⁶ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 17-18.

¹⁵⁷ Více k tomu podkapitola 1.1. „Vývoj a zařazení notářství v systému práva“.

¹⁵⁸ O tom BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 24.

Na vývoj notářství mělo v některých oblastech (například v Porýní) vliv také francouzské notářství, které se do těchto míst dostalo za Napoleonovy vlády, kdy byly některé německé země přičleněny k Francii. Francouzské právo zde částečně zůstalo zachováno i po Napoleonově pádu, ale do popředí se postupně dostalo právo pruské. V roce 1822 bylo pro Porýní vydáno „Nařízení pro notáře v porýnských provinciích“, které vycházelo z francouzského práva. Nařízení nově stanovilo, že notáře jmenoval ministr spravedlnosti, došlo ke zpřísnění podmínky k vykonávání notářské funkce a zároveň byly zrušeny notářské komory.¹⁵⁹

Oproti tomu se v jiných zemích uplatnil pruský notářský řád¹⁶⁰ z roku 1771. Tak tomu bylo i v případě Braniborska, kde tento řád vytvořil notářství jako institut zemského práva. Notářské povolání mohl vykonávat pouze bezúhonný člověk s vystudovaným právnickým vzděláním, s vykonanou veřejnou zkouškou a složenou přísahou králi před justičním kolegiem.¹⁶¹

Zánik Svaté říše římské v roce 1806 znamenal v otázce notářství v podstatě zachování statu quo. Vládcové jednotlivých zemí si i nadále ponechali právo upravovat stanovy notářství. Odlišný systém notářství zůstal zachován i po vzniku Německého spolku a sjednocení Německa.¹⁶²

Profesor Conrad, autor knihy „Die geschichtlichen Grundlagen des modernen Notariats in Deutschland“, došel k závěru, že v Německu v 19. století existovaly čtyři typy notářství, a to zastupitelské notářství, které se rozvíjelo zvláště v severních částech Německa, tzv. čisté notářství rozšířené na území rýnského práva (např. Hamburg). Dále notářství soudcovské, jež platilo především v Bádensku a Wirttenbersku. Výčet uzavírá notářství úřední, které se ujalo mimo jiné i v Bavorsku.¹⁶³

Po celou druhou polovinu 19. a v prvních desetiletích století dvacátého se objevovaly snahy usilující o jednotné notářské právo. Ke sjednocení však došlo až vydáním Říšského notářského řádu dne 13. února 1937, který vycházel z výše zmíněného čistého notářství, tzn. z oddělení notářství a právního zástupce. „*V notáři viděl nositele veřejného úřadu*

¹⁵⁹ Viz SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 248.

¹⁶⁰ Až do 18. století nebylo v žádné evropské zemi notářství spojeno nutně s nějakým jiným úřadem. V Prusku bylo možné poprvé v dějinách notářství se setkat se spojením úřadu notáře s justičním komisařem a později i s advokací. Postupem doby došlo také k vytvoření úřadu justičního komisaře, který byl spojen s advokací a notářem. Těmito zásahy se z notářství v Prusku vyvinul státní soudní úřad. Více BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 25.

¹⁶¹ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 25.

¹⁶² Více k tomu ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 19.

¹⁶³ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 248.

především na poli ověřování a právních aktů.¹⁶⁴ Říšský notářský řád opět zavedl notářské komory a potvrdil doživotní jmenování notáře.

4.4. „Římské“ notářství v dalších evropských zemích

4.4.1. Španělsko

Již z poloviny 10. století se na území dnešního Španělska dochovala darovací listina, jež obsahuje jméno jakéhosi notáře Raymunda. Ovšem nynější notářský úřad má své kořeny ve století třináctém, v době panování Alfonse X. Za jeho vlády získali notáři název „escribanos“, který se udržel po celá staletí až do dnešní doby. Pojmenování notarius se vztahoval spíše na královské sekretáře a později se tímto názvem označovali notáři církevní.¹⁶⁵

Alfonsův královský zákoník z roku 1255 vyzdvihl význam notářského povolání, neboť v něm stálo: „*povolání notáře je veřejné, poctivé a obecné pro všechny.*“¹⁶⁶ Toto pojetí funkce notáře se objevilo také ve druhém Alfonsově díle, a to „zákoníku sedmi listin“, který vešel v platnost až po jeho smrti v roce 1348 za vlády Alfonse XI. Tento zákoník vytvořil počátky notářské instituce jako veřejného úřadu. Jelikož po vydání „zákoníku sedmi listin“ nebyl po několik století vydán nový zákon o notářství, řídili se notáři zákoníkem z 14. století a tehdejšími zvyklostmi až do 19. století.¹⁶⁷

Od roku 1348 byli notáři rozděleni do několika skupin, na notáře královské, číselné, radní, obecní a komorní. Činnost královských notářů nebyla územně limitována, tudíž mohli svůj úřad vykonávat po celém království. U zbývajících skupin tomu tak nebylo, neboť notáři číselní¹⁶⁸ působili pouze ve městě nebo kraji, který jim byl přidělen, notáři radní a obecní u městských či obecních rad a notáři komorní úřadovali u vyšších soudů. Podobně jako v jiných evropských zemích také ve Španělsku bylo nutné pro jmenování notářem absolvovat právnická studia, obstat u notářských zkoušek a vykonat praxi. Notáře zprvu jmenoval král, ale později přenechal toto právo územním soudním dvorům, u kterých se také začaly konat zkoušky. Úkolem notářů ve Španělsku bylo vyhotovování

¹⁶⁴ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 27.

¹⁶⁵ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 29.

¹⁶⁶ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 36.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 37

¹⁶⁸ Pojmenování těchto notářů vycházelo z toho, že každé místo mělo dané číslo, které představovalo počet notářů v něm působících.

listin, ověřování skutečností, kterých byli přítomni, zaznamenávat vyhotovené listiny do protokolů atd.¹⁶⁹

První větší změnu ve vývoji notářství od 15. století přinesla až francouzská revoluce a její zákon z roku 1803. Francouzskou úpravu notářství doplnil španělský zákon z ledna 1843 a jejich výsledkem bylo zřízení kolegií notářů v každém soudním kraji.

V šedesátých letech 19. století výrazně vzrostla autorita notářů, což dokládá i zákon z 28. května 1862, který označil spisy vyhotovené notáři „*za autentické a vždy za projev pravdy*.“¹⁷⁰ Dále uzákonil, že kandidáti notářství musí být alespoň 25 let staří, inteligentní, mravní, důvěryhodní a poctiví. Zkouška se nadále měla konat na dvakrát, jednou před výborem notářského soudu a podruhé u vrchního soudu. Zákon také stanovil povinnost psát listiny ve španělském jazyku za přítomnosti dvou svědků. Změnila se také některá ustanovení ohledně notářských archivů.¹⁷¹

Zákon z roku 1862 zůstal zachován v této podobě až do poloviny 20. století, kdy byl doplněn zákonným nařízením z 2. června 1944.

4.4.2. Belgie, Nizozemí a Lucembursko

Na území dnešní Belgie probíhal vývoj notářství po celé období středověku až do 18. století obdobně jako ve Francii, avšak s tím rozdílem, že činnost notářů zde byla částečně odsunuta do pozadí, neboť větší část listinné činnosti vykonávaly soudy. Výrazně ovlivnil podobu dnešního belgického notářství francouzský zákon z počátku 19. století, který zůstal v platnosti i po roce 1830, kdy se Belgie stala nezávislým státem. Ještě před polovinou století prošel zákon menší úpravou a další změny následovaly v letech 1929 a 1933. Tyto změny se zabývaly především otázkou jmenování nových notářů, jejich počtem, pravomocemi a finanční odměnou za vykonanou práci.¹⁷²

Nizozemské notářství bylo ve svém počátku ovlivňováno notářstvím italským a německým. Napoleonův zákon z roku 1803 zasáhl do vývoje notářství i v této zemi. Další provedené úpravy byly již jen dílčího charakteru a výrazněji francouzský zákon nepozměnil. Notáře zde jmenoval král doživotně jakožto státní úředníky.¹⁷³

¹⁶⁹ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 38.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 39.

¹⁷¹ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace ...*, s. 249.

¹⁷² Tamtéž a BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 49 a 50.

¹⁷³ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 24.

Vliv francouzského zákonodárství se promítl také do podoby notářství v Lucemburském velkovévodství. Již od středověku se zde notářství rozvíjelo obdobně jako v sousední Francii a Německu. Toto je patrné také na zákonném nařízení z roku 1841, které vychází z francouzského zákona z roku 1803. Menší úpravy provedly až dva zákony z 20. století, konkrétně z 21. prosince 1912 a 5. května 1930.¹⁷⁴

4.4.3. Polsko

Vývoj notářství ve středověku se v této oblasti značně podobal vývoji této instituce v českých zemích, tedy převzetí římského práva a spolu s ním poté instituce italského notářství. Ve druhé polovině 18. století učiněné trojí dělení Polska znamenalo rozdělení této země mezi Rusko, Prusko a Rakousko, přičemž každá z těchto zemí zavedla na získaném území jiný notářský řád. V ruské části rozpadlého Polska platil francouzský notářský řád až do roku 1877, kdy byl nahrazen ruským řádem. Oblast tzv. Malopolska získalo Rakousko, které zde zavedlo svůj řád. Stejný vývoj zaznamenalo také Velkopolsko, které se dostalo pod nadvládu Pruska.¹⁷⁵ Po aktu sjednocení Polska po první světové válce bylo upraveno i notářství, a to zákonem z roku 1933. K dalším změnám v notářství došlo až v padesátých a šedesátých letech 20. století.¹⁷⁶

K dalším zemím, které převzaly římské právo nebo z něj alespoň vycházely, patřily Uhry (později Maďarsko), Portugalsko, Řecko, Švýcarsko, Rumunsko, Bulharsko a státy střední a jižní Ameriky.¹⁷⁷ Také v severní Americe najdeme několik států, které se řídily a případně ještě i řídí typickým notářstvím, jde o Luisianu a Quebec (ujmutí římského notářství souvisí s úzkými vztahy s Francií).

¹⁷⁴ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 24 a 25 a BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 50.

¹⁷⁵ Počátkem druhé poloviny 19. století neexistoval v Prusku jednotný notářský řád. V některých zemích byl zaveden řád roku 1845, jiné se řídily ještě Maxmiliánových notářským řádem z roku 1512 a několik zemí nemělo zavedenou notářskou instituci vůbec. V Prusku došlo ke sjednocení notářských norem až v roce 1880. Zákon z 8. března tohoto roku vycházel ze zákona z roku 1845, který platil jen v některých zemích tohoto království. Dle zákona z roku 1880 byli notáři veřejnými úředníky, které jmenoval ministr spravedlnosti a jejichž působnost byla vázána vždy k určitému obvodu okresního soudu.

¹⁷⁶ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 27, 28 a BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 52 a 53.

¹⁷⁷ Do těchto států pronikl římský typ notářství prostřednictvím Španělska a Portugalska, které zde měly kolonie.

4.5. Evropské státy s netypickou podobou notářství

4.5.1. Anglie

V Anglii působili notáři již ve 13. a 14. století. Odlišnost této instituce od výše zmíněných notářství tkví ve zvykovém původu anglického práva, normativní činnost soudnictví a ve zvláštním způsobu kontraktace.¹⁷⁸ Povolání notáře zde vykonával tzv. officer, který ověřoval listiny o převedení majetku, obchodních dokumentech, závětech, směnečných protestech atd. Anglické officery jmenoval a odvolával předseda fakultního soudu arcibiskupa canterburského v Londýně. Většinou se jimi stávaly osoby, které již předtím vykonávaly jiný úřad (např. advokáti či prokurátoři), absolvovaly pětiletou¹⁷⁹ praxi u notáře a učinily přísahu.

Také v této zemi zapisovali notáři své úkony do rejstříků, jež nesly název „General notarial register book“ a „Protest and noting book“. Po skončení svého úřadu předal notář oba rejstříky svému nástupci. V Anglii, resp. Velké Británii nebyl stanoven počet notářů. Anglický notář měl možnost odmítnout jakýkoliv notářský úkon. Další odlišnost od „římského“ notářství spočívala v neexistenci sazebníku. To znamená, že se notář musel na ceně za vykonané služby s účastníky jednání dohodnout. Všechny tyto úpravy vycházely ze statut Jiřího III. z roku 1801 a Viléma IV. ze třicátých let téhož století.¹⁸⁰

V britských koloniích byli notáři jmenováni stejným způsobem jako v samotné Velké Británii, s tím rozdílem, že nemuseli absolvovat určenou praxi, ale předseda soudu canterburského arcibiskupa vybral z uchazečů toho, kdo podle jeho mínění mohl nejlépe vykonávat svěřenou funkci.¹⁸¹

4.5.2. Skandinávské státy

V Dánsku nebylo notářství známé až do 14. století, kdy se mezi kněžími objevili první zhotovovatelé smluv. První notář coby královský úředník byl jmenován v Kodani Kristiánem IV. v roce 1634.¹⁸² Jeho hlavní činností bylo vyhotovování směnečných protestů a burzovních

¹⁷⁸ V anglickém právu totiž „vládne princip volnosti formy v právních úkonech.“ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 55.

¹⁷⁹ O pětileté praxi píše BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 56. Šediva na s. 20 uvádí, že se jednalo o praxi sedmiletou. Více viz ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 20.

¹⁸⁰ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 56.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² V roce 1871 byli kodaňskému notáři přiděleni k pomoci dva podnotáři.

jednání. Mimo hlavní město dánského království se nebylo možné s notáři v této době vůbec setkat.

Uchazeč o notářský úřad musel vykonat praxi a od roku 1829 byla vyžadována znalost více jazyků. Povinnost využívat notářových služeb stanovena nebyla, ale z mnoha zákonů vyplývá, že listiny sepsané notáři měly větší váhu. Tak tomu bylo v případě zákona z roku 1845 o sepsání poslední vůle před notářem, dále zákona ze dne 29. března 1873 o dlužních úpisech vyhotovených notářem či zákona, jímž byl notářskou listinou ověřen výpis z obchodních knih (1. června 1862).¹⁸³

V Norsku se samostatná funkce notáře neprosadila. Zákonné nařízení z roku 1687 sice notářství připomínalo, ale stanovilo, že pokud v nějakém obvodu notář nebyl, směl jeho úkony vykonávat městský písař. V závěru osmdesátých let 18. století bylo vydáno nařízení, kterým se funkce notáře sloučila s funkcí soudce.¹⁸⁴

Švédské notářství prodělalo stejný vývoj jako předchozí severské země. Také zde notářství existovalo (a dodnes existuje) ve velmi omezené podobě. Funkce notářů byla také zde spojena s činností soudních úředníků.¹⁸⁵

¹⁸³ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 23.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 25.

¹⁸⁵ BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství ...*, s. 37.

5. PARDUBICKÉ NOTÁŘSTVÍ

5.1. Dějiny fondu Notářství Holice, Pardubice a Přelouč

Vydáním notářského řádu dne 29. září 1850 číslo 366 ř. z. byla obnovena instituce notářství, mimo jiné i v českých zemích. Na jeho základě vznikla ve zdejších regionu tři notářství - pro pardubický soudní okres se sídlem v Pardubicích, pro holický soudní okres se sídlem v Holicích a pro soudní okres přeloučský se sídlem v Přelouči.

Dokumenty vzniklé z činnosti těchto tří notářství byly uloženy ve Státním okresním archivu v Pardubicích (dále jen SOkA Pardubice) pod názvem Notářství Holice, Pardubice a Přelouč. Písemnosti notářství byly do zmíněného archivu předávány natřikrát. V říjnu roku 1978 převzal SOkA Pardubice hlavní část od okresního soudu v Pardubicích. O pět let později, v červenci 1983, byly odevzdány i neuspořádané písemnosti holických notářů ze Státního oblastního archivu v Zámrsku (dále jen SOA Zámorsk).¹⁸⁶

Po převzetí písemností archivem v Pardubicích došlo k jejich uspořádání, na kterém se podílely M. Voltrová, E. Žandová a V. Vargová. Prvního uspořádání se dočkaly písemnosti pardubického a přeloučského notářství, v roce 1979 k nim byl zhotoven i první inventář. Po získání spisů holických notářů byl v roce 1983 vypracován druhý inventář, který byl později doplněn a přepracován do současné podoby.¹⁸⁷

Fond těchto tří notářství je poměrně obsáhlý. Z notářství Holice se dochovalo 57 knih a 47 kartonů a z přeloučského notářství 54 knih a 35 kartonů. Nejrozsáhlejší je notářství Pardubice, které čítá 72 knih a 49 kartonů.¹⁸⁸

Bohužel žádný ze zmíněných fondů se nedochoval v úplnosti. V případě holického notářství z let 1850 – 1951 chybí pouze několik písemností. Totéž platí pro notářství Přelouč, datovaného 1859 – 1951. Větší mezery se však nacházejí v případě pardubického notářství (1852 – 1951). U některých notářů, zvláště v počátečním období existence této instituce, chybějí spisy zcela. Například u prvního notáře Wenzla Polívky se dochoval pouze jeden jednacím rejstřík. Obdobně, i když už s více písemnostmi, je na tom další notář Johann Žák. Od přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. Století je agenda pardubických notářů již takřka úplná.¹⁸⁹

¹⁸⁶ SOkA Pardubice, Inventární soupis Pardubice, s. 2.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 3.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 3, 13 – 17.

Do časově vymezeného rámce této práce, léta 1852 – 1929, spadá činnost sedmi notářů. Patří sem již zmiňovaní Wenzl Polívka a Johann Žák, dále Karel Jonák, Julius z Kotowitz, Josef Lepšík, Josef Štolba a Eduard Jelen.

5.2. Notář jako úřad

„Notáři jsou státem zřízeni a veřejně pověřeni, aby podle tohoto zákona o prohlášeních a jednáních právních jakož i též o skutečnostech, z nichž někdo chce vyvoditi práva nějaká, spisovali a vydávali veřejné listiny, pak aby listiny jim někým svěřené měli ve schování a přijímali peníze i cenné papíry k tomu konci, by je někomu jinému vydali nebo k úřadu složili.“¹⁹⁰

Notáři patřili ke státním úředníkům, ale pouze v tom širším pojetí, neboť nepoživali stejných práv. Rozdílnost spočívala například v tom, že notáři neměli nárok jak na plat, tak na výslužné ze státní pokladny. Byli tudíž zcela odkázáni na poplatky, které bral za vykonané úkony ve svém úřadu. Od státních úředníků v užším slova smyslu je také odlišovalo skládání záruky, která sloužila v případě pochybení notáře na zaplacení způsobených škod, dále nezískání domovského práva v obci, do níž byl notář dosazen, a nemožnost nosit uniformu státních úředníků.¹⁹¹

Působnost notáře lze rozdělit do tří skupin. První skupina (často nazývaná výlučná činnost notáře) zahrnovala veškeré úkony, které směl vykonávat pouze notář. Jednalo se o vyhotovování listin o právních úkonech, různá osvědčování skutečností (že je někdo naživu, že bylo učiněno prohlášení, osvědčení doby předložení listiny notáři, atd.). Druhou a třetí kategorii lze označit za nevýlučnou či tzv. soutěžní činnost, neboť sem patřilo vykonávání takových úkonů, které kromě notáře směl činit i někdo jiný. Tím jsou myšleny např. soudy ohledně spisování posledních vůlí a ověřování podpisů nebo také přísežní tlumočníci, se kterými notáři „soutěžili“ v ověřování překladů. Notáři směli také coby konkurenti advokátů zastupovat u okresních soudů ve věcech trestních a rozvodových.¹⁹²

Aby mohl být notář dosazen do úředního místa, musel prokázat, že má v monarchii domovské právo, vede bezúhonný život a je mu alespoň 24 let. K dalším podmínkám patřila dokončená právnická studia, úspěšné vykonání notářské (příp. advokátské či soudcovské)

¹⁹⁰ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 71.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 71 a 72.

¹⁹² Tamtéž, s. 74 a 75 a MALÝ, Karel a kol. *Dějiny ...*, s. 223.

zkoušky, absolvování praxe a znalost zemských jazyků obvyklých pro obvod, ve kterém měl působit. Notářský řád z roku 1855 požadoval navíc příslušnost ke křesťanské víře, což bylo v roce 1863 zrušeno.¹⁹³

Zkouška se konala u vrchního zemského soudu. Zemský ani krajský soud nemohl být k této záležitosti zmocněn. Zkušební komise se skládala z předsedy, dvou radů vrchního zemského soudu a jednoho notáře. Notářská zkouška měla dvě části – písemnou a ústní. Nejprve se kandidát podrobil písemné zkoušce, která spočívala v sepsání notářského spisu, konkrétně nějaké smlouvy, a dále posledního pořízení. Povinností kandidáta bylo také zhotovit směnečný protest. Při ústní zkoušce byly ověřovány kandidátovy vědomosti z občanského a trestního zákonodárství.¹⁹⁴

Praxe, jíž se musel kandidát podrobit, trvala čtyři roky a alespoň dva roky musely být odbytý u některého notáře. Druhé dva roky směl notář strávit buď u advokáta, finanční prokuratury nebo u soudu, ke které se počítala také praxe vykonaná u státního zastupitelství. Notářský řád z roku 1871 stanovil jednu výjimku, díky které kandidát nemusel praxi absolvovat. Jestliže se hlásil o uprázdněné notářské místo a žádný jiný vhodnější uchazeč nebyl, mohl ministr spravedlnosti praxi prominout, pokud kandidát splňoval všechny ostatní podmínky.¹⁹⁵

Žádný placený státní úřad (mimo učitelství), dokonce ani advokátství, nemohl být provozován spolu s notářstvím. Notářům bylo také zapovězeno provozování kupeckých obchodů, spekulování na burze a mnoho dalších činností.¹⁹⁶ Nejednou však advokáti přecházeli k notářství a naopak. To byl případ také Johanna Žáka, který se nejprve ujal notářského úřadu v Pardubicích a poté v roce 1867 přešel k advokacii, kde si vysloužil velmi dobrou pověst.¹⁹⁷ Z tohoto důvodu je také Žák dodnes znám především jako advokát a jeho notářská činnost je často opomíjena.

V případě uprázdnění notářského místa vypsala notářská komora konkurs. Vybraného kandidáta poté jmenoval ministr spravedlnosti. V případě pardubických notářů se dochoval pouze jeden materiál, který nás informuje o jmenování notáře do nového úředního místa. Tato informace se týkala přeložení Josefa Štolby do notářského místa na tehdejších Královských Vinohradech. O odchodu notáře Štolby se zmiňuje německy a česky psaný dopis od presidia krajského soudu v Hradci Králové ze dne 8. prosince 1911,

¹⁹³ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 96 – 116 a BRÁZDA, Jiří – BÉBR, Richard – ŠIMEK, Pavel, *Notářství ...*, s. 65 – 67.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ ŠEDIVA, Václav, *Notářství ...*, s. 166 a 167.

¹⁹⁷ NAVRÁTIL, Michal. *Almanach československých právníků*. Praha 1930, s. 521.

který se odkazoval na výnos presidia c. k. vrchního zemského soudu v Praze z počátku prosince téhož roku, jímž bylo rozhodnuto o přeložení Štolby ke dni 11. prosince 1911. Nastoupit na nové místo měl Josef Štolba o tři dny později.¹⁹⁸

Dříve než nově jmenovaný notář mohl být dosazen do úřadu, musel složit záruku¹⁹⁹ a od notářské komory získat schválení návrhu své pečeti. Notářova úřední pečeť obsahovala znak rakouského orla, křestní jméno a příjmení notáře, slova „c. k. notář“ a jméno země i notářova úředního sídla. Posledním krokem k dosazení do úřadu bylo složení přísahy u vrchního zemského soudu, příp. pro tuto záležitost delegovaného sborového soudu první stolice.²⁰⁰

Přísaha zněla: *„Budete Bohu všemohoucímu přísahati, a slíbíte pod Svou ctí a věrou, že chcete Jeho císařskému královskému apoštolskému Veličenstvu, Našemu nejmilostivějšímu zeměpánu a pánu Františkovi Josefovi Prvnímu, z boží milosti císaři Rakouskému, králi Uherskému a Českému, králi Lombardskému a Benátskému, Dalmátskému, Chorvatskému, Slavnskému, Haličskému, Vladimířskému a Illyrskému; arcivojvodovi Rakouskému, velkoknížeti Sedmihradskému atd. atd. a po Jeho Veličenstvu dědicům z Jeho rodu a krve poslým nepřerušeně věren a poslušen býti, a jakož jste jmenován notářem, budete přísahati, že chcete v úřadu Vám svěřeném čest a dobré Jeho císařského královského apoštolského Veličenstva a císařství Rakouského dle vši síly své zvelebovati, ujmu a škodu velikou od něho odvraceti a vždy na zřeteli míti, aby se zákonové co nejbedlivěji zachovávali a průchod se jim zjednával.*

Zvláště budete přísahati, že chcete povinnosti řádem notářským Vám uložené bedlivě a svědomitě plniti, tajnost nepřerušenou Svých jednání úředních zachovávat i zcela poctivým a rozumným chováním důvěry vlády i obyvatelstva hodným se činiti.

Co mi nyní bylo řečeno a čemuž jsem všemu dobře a zřetelně vyrozuměl, dle toho mám a chci se ve všem věrně a pilně zachovati.

*Čehož mi dopomáhej Bůh všemohoucí!*²⁰¹

¹⁹⁸ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 31, kn. č. 35. (volně přiložený dopis)

¹⁹⁹ Výše záruky se odvíjela od úředního sídla notáře. Pro hlavní město monarchie Vídeň byla stanovena na 8 000 zlatých, pro města mající minimálně 30 000 obyvatel na 5 000 zlatých. Dva tisíce zlatých musel složit notář ve městech, v nichž sídlil sborový soud první stolice. Pro všechna ostatní města byla záruka stanovena na 1 000 zlatých.

²⁰⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava notářství (Historie a současnost)*, Brno 1995, s. 73-75.

²⁰¹ Tamtéž, s. 66.

Svůj úřad mohl notář ztratit několika způsoby. Buď se ho vzdal sám, nebo se dopustil nějakého přestupku, za který mu byl odebrán, přestoupil k advokátství či jinému státnímu úřadu neslučitelnému s notářstvím. Další možností bylo pozbytí domovského práva v monarchii, nedoplnění ztenčené záruky apod.²⁰²

Novinkou, kterou chtěl vytvořit notářský řád z roku 1850, byl tzv. notářský přímus, což byla „*vázanost přibrat k vyhotovení určitých právních listin notáře.*“²⁰³ K určení konkrétních právních jednání, vyžadujících přítomnost notáře, došlo až vydáním zákona o notářském přímusu z roku 1871.²⁰⁴

K povinnostem notáře patřilo mimo jiné i ohlašování bernímu úřadu všech právních jednání, týkajících se převodu vlastnictví. Toto ohlášení mohl notář podat písemně i ústně, avšak musel doložit bernímu úřadu opis listiny o daném právním jednání, které sám notář nebo soud ověřil. Berní úřad poté potvrdil ohlášení na původní listině, pokud mu byla předložena. Pokud notář tuto svou povinnost nesplnil, byly mu uloženy pokuty.²⁰⁵

Notáři podléhali mimo jiné i pravidelné prohlídce finančních úředníků, kteří se prokázali příkazem finančního ředitelství. Součástí této prohlídky byla kontrola spisů v notářově archivu, dále jednacích rejstříků, knih se směnečnými protesty a spisů týkajících se soudního komisařství.

Úkolem notáře, jenž vykonával funkci soudního komisaře, bylo například zapisovat úmrtí a jednat ve věcech, týkajících se pozůstalostí. Aby směl notář působit v této funkci u soudu, bylo mu vydáno písemné nařízení, které mu ukládalo za povinnost svědomitě zachovávat zákony. Zároveň znovu vyslechl úřední přísahu, kterou učinil při jmenování notářem. Jestliže notář, coby soudní komisař, činil úkony spojené s pozůstalostmi v rámci určitých územních jednotek, musela být tato skutečnost veřejně vyhlášena a současně bylo třeba zajistit, aby byl notář o úmrtí osoby ihned informován.²⁰⁶

²⁰² SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 123 a 124.

²⁰³ JANÁK, Jan; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy ...*, s. 325.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 377.

²⁰⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 61 – 62.

5.2.1. Notářské sbory, komory a archivy

Na základě notářského řádu z roku 1850 byl každému notáři přidělen notářský okres. Nově zřízeny byly také notářské archivy a notářské komory. Následující popis těchto institucí vychází z notářského řádu z roku 1871.

Všichni notáři, kteří měli své sídlo v obvodu jednoho sborového soudu první stolice, tvořili sbor notářů. Výjimečně mohlo dojít i ke sloučení dvou notářských sborů, čehož je příkladem právě Královéhradecko-Chrudimské kolegium, do jehož obvodu náleželo i sledované pardubické notářství. Centrální sídlo této instituce se nacházelo v Hradci Králové.²⁰⁷

Členstvo kolegia tvořili předseda a členové, které volili notáři příslušející do obvodu daného notářského sboru, a to na dobu tří let. Hlasování bylo tajné a po oněch třech letech mohli být již jednou zvolení členové opět vybráni.²⁰⁸

Do pravomocí notářského sboru rovněž patřilo kromě již zmíněné volby členů komory, podávání zpráv o sloučených notářských sborech, návrhů týkajících se notářství, stanovení platů navržených komorou, a dohlížení na účty komory a stanovení vlastního jednacího řádu, který se poté předložil ministrovi spravedlnosti ke schválení. Členem sboru notářů se mohl stát pouze notář, ne kandidát notářství.²⁰⁹ Tyto otázky byly řešeny na řádných schůzích kolegia, které se konaly každoročně v květnu, případně na mimořádných hromadách, jež se svolávaly dle aktuálních potřeb. Valné hromady svolával vždy předseda nebo jeho zástupce a usnášení schopná byla tehdy, pokud se jí zúčastnilo nejméně devět členů. Aby návrh prošel, musela hlasovat pro jeho přijetí absolutní většina přítomných členů kolegia.²¹⁰

Notářské archivy byly zřízeny za tím účelem, aby trvale uchovávaly spisy a pečeti notářů. Předávaly se sem spisy, jednací rejstříky a seznamy po notářově smrti, po jeho propuštění z úřadu nebo přeložení do jiného úředního místa. Pokud nebyl v nějakém obvodu sborového soudu první stolice vytvořen notářský archiv, přecházela povinnost úředníků archivu na tyto sborové soudy. Ministr spravedlnosti ve svém nařízení určoval místa pro jejich sídla.²¹¹ Do čela archivu byl ministrem spravedlnosti jmenován ředitel a případně také příručí, jenž zastupoval ředitele v době jeho nepřítomnosti. V archivu působil i tajemník, který obstarával kancelářské práce, a v případě potřeby také archivní písař a sluhové.

²⁰⁷ Jednací řád pro spojené Královéhradecko-Chrudimské notářské kolegium. 1872, § 1.

²⁰⁸ Tamtéž, § 15.

²⁰⁹ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 274.

²¹⁰ Jednací řád pro spojené Královéhradecko-Chrudimské notářské kolegium. 1872, §§ 2-7.

²¹¹ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 93.

Posledně jmenované úředníky ustanovoval vrchní zemský soud. Ředitelé a příruční měli být jmenováni z řad zasloužilých notářů, kteří po přijmutí úřadu v archivu nesměli nadále vykonávat notářství.²¹²

V obvodu každého sborového soudu první stolice, kde bylo zřízeno alespoň patnáct notářských míst, vznikla notářská komora. Úřední sídlo komory se shodovalo se sídlem sborového soudu. Pokud nebyl splněn požadavek na zřízení komory, měl její funkci vykonávat sborový soud. Druhou možností bylo sloučení několika sousedních notářských sborů ve společný sbor, a to za účelem ustanovení společné notářské komory, což byl také případ Královéhradecko-Chrudimské notářské komory. Takovému sloučení nařizoval ministr spravedlnosti, do jehož pravomocí rovněž náleželo určení sídla společné komory.²¹³

Notářskou komoru tvořil prezident a další členové, jejichž počet byl závislý na počtu notářů ve sboru.²¹⁴ Královéhradecko-Chrudimská notářská komora, pod jejíž pravomoc spadalo také pardubické notářství, měla šest členů. Prezidenta komory, jenž současně předsedal notářskému sboru, volili ze svého středu notáři sboru tajnou volbou na dobu tří let, všichni ostatní členové komory byli voleni stejným způsobem. Prezident i členové komory museli být podle notářského řádu z roku 1871 zvoleni naprostou většinou hlasů. Každý notář zvolený do členstva komory, nesměl tuto funkci odmítnout. Jednalo se o čestný úřad, tedy neplacený. Pouze ti členové, kteří nebydleli v místě, kde měla komora sídlo, tedy v Hradci Králové, dostávali určitou peněžitou částku na pokrytí výloh spojených s cestovným. Tato výjimka se vztahovala pouze k jejich dostavení se na schůze komory.²¹⁵

Úkolem notářské komory bylo dohlížet na chování notářů (i kandidátů) a jejich úřadování ve svém obvodu a spravovat jejich seznam, rozhodovat o stížnostech, potvrzovat vysvědčení o práci pro kandidáty notářství, dále svolávat sbor notářů, vypisovat konkurzy na uvolněná notářská místa a rovněž zodpovídat za notáře a kandidáty.²¹⁶

²¹² ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...* s. 282.

²¹³ Tamtéž, s. 267.

²¹⁴ Do 25 členů notářského sboru tvořili komoru spolu s prezidentem čtyři další členové, při vyšším počtu ve sboru šest. Notářská komora ve Vídni měla osm členů a prezidenta.

²¹⁵ Jednací řád pro notářskou komoru Králové-Hradecko-Chrudimskou. 1872, § 2.

²¹⁶ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 275 a Jednací řád pro notářskou komoru Králové-Hradecko-Chrudimskou. 1872, §§4 a 7.

5.2.2. Notářští kandidáti a náměstci

O notářských kandidátech a náměstcích pojednává hlava VII. notářského řádu z roku 1871. Píše se v ní, že kandidáty si mohl vzít coby pomocníky do své kanceláře každý notář. Jeho úkolem bylo je vzdělávat v notářství a dohlížet na ně. Za notářské kandidáty byli pokládáni pouze ti pomocníci, kteří byli zapsáni v seznamu kandidátů, který spravovala notářská komora daného obvodu. Do seznamu kandidátů směl být zapsán pouze ten, který absolvoval nařízená univerzitní studia a úspěšně vykonal alespoň dvě teoretické státní zkoušky, z nichž alespoň jedna musela být ze soudních věd. V seznamu se nacházely tyto údaje: den, kdy vstoupil kandidát do praxe a kdy z ní vystoupil, u kterého notáře praxi vykonal a s jakým výsledkem obstál u zkoušky. Součástí byly také záznamy, jež mohly mít vliv na povýšení kandidáta na notáře. Předepsanou dvouletou praxi směl kandidát vykonal pouze u notáře, nikoli u advokáta či soudu, přičemž mu ale notář nesměl svěřit samostatné provádění notářských úkonů.²¹⁷

Úřad notářského náměstka (tzv. substituta) se zřizoval, pokud notář onemocněl, složil úřad, příp. mu byl odňat, zemřel, odjel na dovolenou nebo z jiného důvodu nemohl být ve své úřadovně. Návrh na jmenování náměstka podávala notářská komora a ustanovoval ho sborový soud první stolice v sídle oné komory. Pokud však notář onemocněl nebo si vzal dovolenou, směl si sám navrhnout náměstka, který ho po dobu nepřítomnosti měl zastupovat.²¹⁸

Funkci náměstka vykonával některý z notářů obvodu komory, kde sídlil nepřítomný notář. Náměstkem se také mohl stát notářský kandidát, ovšem za podmínky, že splňoval všechny náležitosti potřebné k dosažení notářství v daném místě. Kandidát notářství musel rovněž složit záruku, což neplatilo v případě, že byl náměstkem ustanoven notář.²¹⁹ Každý kandidát, pokud byl jmenován náměstkem poprvé, musel vykonal přísahu u sborového soudu první stolice v sídle notářské komory, v jejímž obvodu měl být náměstkem. Ustanovený náměstek zastupoval notáře ve všech jeho povinnostech. Vyhotovené listiny podepisoval jako „náměstek“ s odvoláním na dekret o svém jmenování. Kandidát notářství vykonávající úřad náměstka musel používat úřední pečeť zastupovaného notáře. V případě, že náměstek byl sám notářem, používal pečeť svou vlastní.²²⁰

²¹⁷ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 253 a 254.

²¹⁸ BRÁZDA, Jiří – BÉBR, Richard – ŠIMEK, Pavel, *Notářství ...*, s. 85.

²¹⁹ Pokud se výše notářovy záruky shodovala s notářem-náměstkem, nemusel záruku doplatit. To platilo také tehdy, když se za něj nepřítomný notář zaručil.

²²⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 89 – 90 a ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 262 a 263.

V případě pardubického notariátu se s funkcí náměstka poprvé setkáváme až u třetího z notářů – Karla Jonáka. U Wenzla Polívky ani Johanna Žáka se nevyskytuje zmínka o tom, že by byli po nějakou dobu zastupováni. Je tedy možné, že substituta neměli, což zřejmě ani jejich společné úřadování nevyžadovalo, nebo jen tento údaj není v jejich písemnostech uveden.²²¹

Ze všech Jonákových písemností je pouze u roku 1881 (9. září) zmíněna nepřítomnost notáře, která se řešila substitucí Antonína Pacáka,²²² chrudimského notáře, který byl ustanoven substitutem 19. srpna tohoto roku. U každého spisu sepsaného Antonínem Pacákem je jasně napsáno, že jde o zastupování. Substitut tedy v úvodní formulaci uvádí: „(...) uzavřeli přede mnou Judr. Antonínem Pacákem. cí. král. notářem v Chrudimi, co substitutem Judr. Karla Jonáka, ckr. notáře v Pardubicích v notářské úřadovně čp. 35 v Pardubicích (...)“²²³ Sám Karel Jonák vystupoval také jako náměstek, a to v první polovině května roku 1881, kdy se jako náměstek přeloučského notáře zúčastnil šesti jednání. Všechny tyto spisy jsou zahrnuty mezi písemnosti jeho úřadování v Pardubicích.²²⁴

U Julia z Kotowitz není znám žádný substitut. V jeho písemnostech se však objevuje spis, obsahující ustanovení Kotowitze jako náměstka notáře v Holicích, a to dne 1. srpna 1885.²²⁵

Teprve až v písemnostech, které vzešly z činnosti Josefa Štolby, se ve větší míře setkáváme se substituty. V prvních letech působení v Pardubicích o nich zmínka není, ale od roku 1898 byl notář Štolba zastupován mnohokrát. Jeho prvním náměstkem byl dne 21. července roku 1898 ustanoven Stanislav Černý, jehož podpis se spolu s razítkem o jmenování nalézá ještě u zápisu z 29. září téhož roku. Substitut Černý během svého dvouměsíčního působení v Pardubicích zapsal několik desítek záznamů, jež pokrývají deset stran jednacního rejstříku. Následující rok byl Stanislav Černý opět jmenován do této funkce, kdy úřadoval místo notáře Štolby od 10. května do konce června.²²⁶

²²¹ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 1, kn. č. 1 Rejstřík jednací 1852 – 1868 a inv. č. 2, kn. č. 2, Rejstřík jednací 1862 – 1863.

²²² Antonín Pacák se narodil v Lázních Běláhrad v červenci roku 1836 jako syn kamerálního okresního komisaře v Kremži u Českého Krumlova. Jako mnoho jiných právníků se uplatnil také v politice. Nejprve jako člen městské rady v Chrudimi, později jako zástupce tohoto města za svobodomyšlnou stranu na sněmu v letech 1878 – 1883. Zemřel počátkem února 1898. Více NAVRÁTIL, Michal. *Almanach ...*, s. 321.

²²³ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 14, kart. č. 4, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1879 – 1882.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ Tamtéž, inv. č. 15, kart. č. 5, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1883 – 1886.

²²⁶ Tamtéž, inv. č. 33, kn. č. 27, Rejstřík jednací 1898 – 1899, inv. č. 50, kart. č. 11, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1897 – 1898 a inv. č. 51, kart. č. 12, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1898 – 1900.

Druhým substitutem Josefa Štolby ustanovil c. k. krajský soud v Hradci Králové Jana Janatku, a to od 12. června 1900 do začátku července téhož roku. Třetím a zároveň nejčastějším Štolbovým náměstkem byl Eduard Pinz, který byl poprvé v této funkci ustanoven

13. srpna 1902. Eduard Pinz působil v Nasavrkách v chrudimském okrese jako tamní notář.²²⁷ Tento substitut jako jediný z výše uvedených zapisoval osobně do jednacích rejstříků své jmenování: „Dne 1. září 1902 počíná substituce pana Eduarda Pinze c. k. notáře v Nasavrkách ustanoveného dekretem slavného ck. Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. srpna 1902 č. $\frac{1280}{1312}$ “²²⁸ Od tohoto zápisu bylo na každé straně dole razítko o ustanovení s jeho podpisem stejně jako u ostatních substitutů. V poslední den jeho zastupování do jednacích rejstříků zapsal: „Dne 17. září 1902 končí substituce c. k. notáře v Nasavrkách p. Eduarda Pinze a počíná úřadování p. JUDr Josefa Štolby.“²²⁹ Pod tím opět následoval Pinzův podpis a razítko. O dva roky později, po celý červen roku 1904, tento notář opět substituoval v Pardubicích. K jeho ustanovení c. k. krajským soudem v Hradci Králové došlo 13. května 1904.²³⁰

Notář Eduard Jelen měl přibližně stejné množství náměstků jako jeho předchůdce Josef Štolba. V úřadování ho zastupovali Bohuslav Král, Viktor Baloun, Zdeněk Kunst a Karel Sick. Všichni tito pánové se notáři teprve měli stát. Byli to kandidáti notářství, což muselo být uvedeno také ve spisech a jednacím rejstříku: „Dne 20. července 1912 končí úřadování pana Eduarda Jelena, c. k. notáře v Pardubicích a dnem 21. července začíná úřadování pana Bohuslava Krále kandidáta notářství v Pardubicích (...)“²³¹ Po měsíci se do úřadu opět vrátil notář Jelen. Následujícího roku v srpnu se znovu ujal notářství Bohuslav Král. Tentokrát to bylo na pět týdnů. To se opakovalo poté i třikrát v roce 1915, v červnu, srpnu a říjnu. Další substituce Bohuslava Krále se uskutečnila až v létě roku 1917. Mezitím se od poloviny července do poloviny srpna roku 1916 sice objevilo razítko s dekretem o jmenování B. Krále náměstkem, ale tradiční písemné oznámení v knize chybí.

²²⁷ Eduard Pinz vystudoval práva v Praze, kde se také roku 1854 narodil. Advokátní a soudní praxi vykonával v Litomyšli a od roku 1893 působil po dobu dvaceti let jako notář v Nasavrkách. Zde se stal členem okresního výboru a náměstkem starosty. Podílel se na založení občanské besedy a Sokola. V roce 1913 opustil Nasavrky kvůli přeložení do notářského úřadu ve Vysokém Mýtě. Ve své kulturní a politické činnosti pokračoval také v tomto městě. Často pobýval ve Vídni jako delegát. Byl zvolen za předsedu ochotnického spolku Šembera, založil spolek pro výstavbu divadla. Významného postavení dosáhl však především ve své kariéře, neboť byl roku 1917 zvolen prezidentem notářské komory. Stal se rovněž náměstkem předsedy Spolku československých notářů a členem disciplinárního senátu u Nejvyššího soudu. Zemřel 26. března 1926 ve Vysokém Mýtě. K tomu NAVRÁTIL, Michal. *Almanach ...*, s. 344.

²²⁸ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 36, kn. č. 30, Rejstřík jednacích 1902 – 1903.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž, inv. č. 37, kn. č. 31, Rejstřík jednacích 1903 – 1905 a inv. č. 54, kart. č. 15, Smlouvy dědické, tržební a svatební 1903 – 1905.

²³¹ Tamtéž, inv. č. 61, kn. č. 40, Rejstřík jednacích 1912 – 1913.

V roce 1918 již Bohuslav Král vystupuje jako kandidát notářství a substitut notářství v Přelouči. Od následujícího roku se pravidelným zástupcem Eduarda Jelena stal další kandidát notářství Viktor Baloun, který každý rok takřka ve stejném období, v rozmezí července až září, působil coby substitut notáře Jelena. V roce 1923 získal tuto funkci třetí z výše jmenovaných, Zdeněk Kunst. Po tři roky se jeho substituování opět pohybovalo v období uvedených letních měsíců. V posledním roce jeho zastupování se těžiště přesunulo na měsíc duben a květen. Čtvrtým a posledním substitutem Eduarda Jelena byl Karel Pick. Jeho zastupování probíhalo každý rok od května do června.²³²

V roce 1926 již vystupoval Zdeněk Kunst v úřadování s označením náměstek a nikoli pod starším názvem substitut, jako tomu bylo do této doby. Stejného pojmenování využíval i Pick, a to v letech 1927 – 1929.²³³

Nejdéle tedy u notáře Jelena působil Bohuslav Král, a to plných sedm let. Viktor Baloun byl v pardubickém notářství činný po čtyři roky. Stejnou dobu zastupoval notáře Jelena také Zdeněk Kunst a Karel Pick se coby náměstek tohoto notáře ujímal úřadu na měsíc po dobu tří let.

Úřadování těchto čtyř substitutů lze zřejmě pokládat za vykonávání potřebné praxe, kterou stanovil notářský řád. Napovídá tomu skutečnost, že i během úřadování těchto kandidátů notářství se nezměnilo písmo v Jednacím rejstříku; rukopis je stále stejný jako u Eduarda Jelena.²³⁴

5.2.3. Disciplinární moc

Disciplinární moc nad notářstvím jako celkem příslušela ministrovi spravedlnosti. Dozor nad úřadováním notářů a činností notářských komor měl prezident sborových soudů první a druhé stolice. Přímý dohled na činnost notářů náležel notářským komorám; spočíval v občasném zkontrolování spisů notářů v obvodu a ujištění se, že vykonávají svůj úřad řádně a čestně. V případě, že bylo zjištěno nějaké větší pochybení ze strany notáře, podala se o tom zpráva vrchnímu zemskému soudu.²³⁵

Tresty udělované notářům se dělily do dvou hlavních skupin, na tresty pořádkové a disciplinární. Mezi pořádkové tresty patřilo připomenutí povinností k notářskému úřadu

²³² SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 61 – 67, kn. č. 40 – 46, Rejstřík jednacích a inv. č. 74 – 78, kart. č. 25 – 29, Smlouvy dědické, tržní a svatební.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Notářští kandidáti totiž nesměli vyhotovovat samostatně listiny.

²³⁵ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 290.

a písemná důtka. Udělovaly se v případě, že notář či kandidát notářství svým chováním zneuctil své povolání. Disciplinární potrestání mělo několik variant, a to písemnou důtku, peněžitou pokutu až do výše 500 zlatých,²³⁶ složení úřadu na dobu nejvýše jednoho roku a úplné zbavení úřadu.²³⁷ Výši trestu vyměřoval disciplinární soud podle toho, jakého přestupku se notář dopustil a jak velkou škodu způsobil. Soud přihlížel také k tomu, zda k porušení povinností došlo z důvodu nedbalosti, či úmyslně.²³⁸ Ohled byl brán také na dosavadní notářovu beztrestnost. Disciplinární tresty ukládal vrchní zemský soud, v jehož obvodu měl obviněný notář své úřední sídlo.²³⁹

Notář mohl požádat o vymazání zapsaného trestu po třech letech bezúhonného chování. O vyhovění tomuto požadavku rozhodovala notářská komora, případně disciplinární soud.

5.2.4. Poplatky

Za odvedenou práci notáři pobírali určité poplatky. Notářský řád z roku 1871 dělil notářské poplatky do čtyř kategorií. Jednalo se o odměnu za práci, která byla dvojího druhu, a to buď dle hodnoty předmětu,²⁴⁰ nebo v ustálených částkách. Druhou kategorií tvořila odměna za čas, další poplatek za jednání mimo kancelář a cestovní náklady, poslední pak byl poplatek za psaní.

První kategorie se dělila do několika tříd a patřily do ní například převody vlastnictví, nájemní smlouvy, smlouvy darovací, kvitance, dlužní úpisy, postupní listy či přijetí peněz a cenných papírů do notářovy úschovy. Do stálých odměn za práci náležela vidimace (tedy stvrzení správnosti opisu), osvědčení o správnosti překladu, ověření podpisu a mnoho dalších.²⁴¹

Odměnu za čas pobíral notář místo odměny za práci podle toho, kolik času musel na úřední úkon vynaložit, a dále za sepsání listin, ve kterých nebyla jasně vyznačena hodnota. Tento poplatek si účtoval také při různých osvědčeních o skutečnosti. Odměna za čas

²³⁶ Notářský řád z roku 1871 stanovil, že vybrané obnosy peněz z pokut, budou odevzdány pensijnímu ústavu spolku rakouských notářů ve Vídni. V případě, že se však přestupku dopustil notář ustanovený v Čechách, případně tento obnos spolku pro zaopatřování vdov a sirotků po notářích z království Českého se sídlem v Praze.

²³⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 95 – 99.

²³⁸ Pokud si notář naučtoval vyšší poplatky než dovolují sazby, musela mu být uložena jako minimální trest peněžitá pokuta obnášející čtyřnásobek částky, kterou si účtoval navíc. V případě opakování tohoto přestupku pak až osminásobek.

²³⁹ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 305.

²⁴⁰ Odměna za práci podle hodnoty se týkala listin, ve kterých byla hodnota předmětu jasně určena číslicemi, nebo se tento obnos dal určit z dostupných údajů.

²⁴¹ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 318 – 323.

byla vyměřena za první hodinu na dva zlaté a za každou další půlhodinu na jeden zlatý. Nezapočítával se však do ní jen čas strávený psaním, ale i čas, který si vyžádala rozmluva s účastníky před sepsáním listiny, doba strávená na předběžných pracích a rovněž čas, jenž notář potřeboval k dopravení se na místo jednání, pokud to nebylo v jeho kanceláři.²⁴²

Zaplaceno notáři muselo být, kromě již zmíněného, také za jednání probíhající mimo jeho kancelář a s tím spojenými náklady na dopravu. V tomto případě notáři náležel poplatek jeden zlatý. Pokud však bylo notářových služeb využíváno mimo jeho úřední obvod, musel mu být uhrazen rovněž čas strávený cestou na dané místo a zpět.²⁴³

Posledním typem poplatku, který notář dostával, byl poplatek za psaní. Ten činil za každou stranu (neměla-li více než 25 řádků) 10 krejcarů. Při větším počtu řádků na stránce či tabulkových výkazech příslušelo notáři za práci 20 krejcarů.²⁴⁴

V každé listině musel notář zaznamenat jednotlivé poplatky, které za práci vyžadoval.

5.3. Písemnosti notářství v Pardubicích

„Pro studium původu a vzniku instituce notářství je nutno sledovati vznik notářského dokumentu, protože bez existence dokumentu je nemožná činnost notáře.“²⁴⁵

Výše zmíněná věta ze společné práce pánů Brázdy, Bébra a Šimka zcela vystihuje notáře a jejich činnost. Z tohoto důvodu je také celá následující kapitola věnována listinám, spisům a notářským pomůckám, které jsou zde prezentovány nejen v obecné rovině, ale zároveň i na konkrétních příkladech jednotlivých písemností pardubických notářů.

Před popisem samotné listiny, je nutné poznamenat, za jakých podmínek vůbec směla být sepsána. Jelikož mohl notář úřadovat pouze v místě obvodu sborového soudu první stolice, pro nějž byl jmenován, měly všechny jím sepsané listiny v tomto obvodu veřejnou moc. Listina, kterou by sepsal mimo obvod daného okresního soudu, by nenabyla veřejné platnosti.²⁴⁶

Povinností notáře bylo provést každý úřední úkon, o který byl požádán. Existovalo však několik výjimek, k nimž náležela například nemožnost sepsat listinu notářem,

²⁴² ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 324.

²⁴³ Notář měl právo na náhradu dvojspřežného povozu. Jestliže použil k dopravě vlak nebo parník, byla mu zaplacená jízda první třídou. Tamtéž, s. 325.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 326.

²⁴⁵ BRÁZDA, Jiří – BÉBR, Richard – ŠIMEK, Pavel, *Notářství ...*, s. 8.

²⁴⁶ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 142.

který byl v dané záležitosti angažován sám či osoba jemu příbuzná. Totéž platilo v případě, že se účastníci jednání snažili nějakým způsobem porušit zákon či ho obejít.²⁴⁷

Notářské listiny byly sepisovány v zemském jazyce, který byl v notářově obvodu obvyklý. V případě, že jich bylo více, mohli si účastníci zvolit řeč, v které bude listina napsána. Bylo ale možné sepsat listinu i v jiném jazyce. V tomto případě se jednání musel účastnit tlumočník, pokud ovšem sám notář nebyl úředně zplnomocněn působit v této funkci. Rovněž oba přizvaní svědkové museli řeč jednání velmi dobře ovládat.²⁴⁸ V případě pardubického notářství se ve vymezeném období setkáváme pouze se dvěma používanými jazyky při sepisování listin. V počátcích této instituce jednoznačně převažovala němčina, kterou vystřídal přibližně v polovině sedmdesátých let 19. století čeština. Avšak několik následujících let se stále vedle písemností česky psaných objevovaly i ty psané v druhém zemském jazyku, jejich počet se však postupem doby stále snižoval.

Každé jednání vedené u notáře mělo svůj spis, který vyhotovoval notář osobně, příp. osoba jím pověřená, což muselo být v písemném záznamu výslovně řečeno. Součástí každé listiny musel být kolek, který vedle notářovy pečeti a podpisu dodával listinám právní hodnotu. Notář tedy zodpovídal za správné použití kolků.²⁴⁹

Jednotlivé spisy označoval notář v pravém horním rohu jednacím číslem (chronologické záznamy) a uprostřed v horní části uvedl název spisu (například Legalizační protokol). Aby listina nepozbyla veřejné moci, musela dále obsahovat tyto údaje: kdy se jednání konalo, notářovo jméno a příjmení spolu s místem, kde se jednání uskutečnilo (s přesným označením domu, pokoje či notářovy kanceláře).²⁵⁰ Součástí listiny bývalo také jméno právě vládnoucího panovníka habsburské monarchie, což v případě pardubických notářů je dodržováno pouze u Johanna Žáka, který používal citaci „*Unter der Regierung Seiner apostolischen Majestät Franz Josef der Ersten, Kaisers von Oesterreich*“,²⁵¹ a jeho následovníka Karla Jonáka. Tento notář psal úvodní formulaci listin pouze v prvních pěti letech své činnosti, později od ní upustil. V jeho případě bylo možné se setkat i s českou verzí této formulace: „*Za panování Jeho Veličenstva Františka Josefa I. císaře Rakouského, krále Českého a t.d.*“²⁵²

V další části listiny se již přistupovalo k samotnému jednání. Notář na tomto místě uvedl jména účastníků, jejich povolání a bydliště. Tytéž údaje obsahoval spis

²⁴⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 75.

²⁴⁸ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 115 a 150.

²⁴⁹ BRÁZDA, Jiří – BÉBR, Richard – ŠIMEK, Pavel, *Notářství ...*, s. 46.

²⁵⁰ Tamtéž a SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 80.

²⁵¹ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 3, kn. č. 3, Rejstřík protestní 1865 – 1867.

²⁵² Tamtéž, inv. č. 14, kart. č. 4, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1870 – 1875.

také o svědcích²⁵³ (případně tlumočnicích), pokud byli jednání přítomni. Ve spisu muselo být napsáno, že notář všechny přítomné osobně zná nebo že mu byla totožnost jemu neznámých osob potvrzena. Za tímto následoval samotný obsah jednání.²⁵⁴

Povinná účast dvou svědků při jednání se vyžadovala při vyhotovování notářských spisů, protokolů a posledních vůlí. Přítomnost dvou svědků byla vyžadována také tehdy, když některý z účastníků neuměl psát nebo neovládal jazyk, v němž byl spis sepsán, či pokud některý z účastníků byl slepý, hluchý či němý. V Kotowitzových písemnostech se nejednou coby účastník jednání objevuje hluchoněmá (či neslyšící osoba), což byl notář povinen poznamenat: „*F.M. hluchoněmá výminkářka z Libišan, která ani čísti ani psátí neumí, (...), J.P. rolníka z Libišan a J.S. obecního sluhy tamtéž, coby důvěrníků F.M., kteří se s ní posuňky srozuměti umí, o čemž jsem také i ve věcech záležitosti v tomto spisu notářském uvedené se netýkající přesvědčil (...)*“²⁵⁵ V případě osvědčení se jednání mohl účastnit pouze jeden svědek, který však musel být mužského pohlaví.²⁵⁶

Jelikož počátkem druhé poloviny 19. století nebyla znalost čtení a psaní zcela běžnou záležitostí, musel s těmito okolnostmi počítat i císařský patent z roku 1871. Pokud se k notáři dostavila osoba neumějící psát, bylo zapotřebí, aby ji znali kromě notáře i oba svědkové jednání. V případě, že jedna z těchto podmínek nebyla splněna, museli být přizváni další dva svědkové, již dosvědčili, že se jedná o tu pravou osobu.²⁵⁷ Při studiu písemností pardubického notariátu jsem se setkala také s touto variantou. Osoba, jež neovládala psaní, se na konci spisu „podepsala“ třemi křížky, pod nimiž bylo uvedeno, že se jedná o znamení ruky této osoby. Zatím následovalo její jméno a příjmení, které napsal jeden ze svědků.

V jednacím rejstříku Karla Jonáka je možné se setkat s několika způsoby uvádění svědků. Zprvu pečlivě vypisoval přítomnost všech svědků a jejich osobních údajů:

²⁵³ Minimální věková hranice pro svědectví byla stanovena na 20 let. Nutností také bylo, aby notář oba svědky osobně znal. Alespoň jeden ze svědků musel umět číst a psát a oba museli být zběhlí v jazyce, v němž jednání probíhalo. Alespoň jeden ze svědků musel být muž, žena mohla být k jednání přizvána pouze jako druhý svědek, přičemž oba museli být považováni za důvěryhodné občany habsburské monarchie. Přítomnost svědků se vyžadovala při čtení spisu, při souhlasu jednajících stran a samozřejmě při podpisu. Notářský řád z roku 1871 stanovil také soupis osob, které svědectví nemohli podávat. Mezi ně patřily osoby zaměstnané v notářově kanceláři a dále ti, kteří byli s účastníky jednání či notářem spřízněni příbuzenským svazkem nebo by z jednání měli nějaký profit. Výjimku tvořilo pouze potvrzení, že někdo je ta pravá osoba. V tomto případě nebyl příbuzenský vztah překážkou. Více viz ŠEDIVA, Václav. *Notářství...*, s. 161 a SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 78 a 79.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 170.

²⁵⁵ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 24, kart. č. 6, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1887 – 1890.

²⁵⁶ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 173 – 174.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 160 – 161.

„*Johann Novák, Bürger und Franz Neumann Bürger beide von Pardubic als Zeugen.*“²⁵⁸ Později už nezmiňuje jméno, povolání ani bydliště, a omezuje se na prosté spojení „*und 2 Zeuge*“.²⁵⁹ V posledních repertoriích upouští i od toho a z pomocných knih se tak přestáváme dozvídat o přítomnosti svědků u jednání. Julius Kotowitz, jenž po něm převzal úřad v roce 1883, svědky zmiňoval pouze v minimálním počtu případů, a to až v posledních knihách.²⁶⁰

Na konci spisu notář poznamenal, že spis účastníkům přečetl a oni s jeho zněním souhlasili. Pod tímto prohlášením následovaly podpisy účastníků, svědků, a pokud byli přizváni důvěrníci či tlumočník, tak také jejich podpisy. Nezbytnou součástí bylo rovněž uvedení peněžní částky za vyhotovení listiny.²⁶¹ V závěru každé listiny notáři uváděli dodatek o počtu vyhotovených kopií určité písemnosti s udáním jména osoby či osob, kterým byla vydána. Tato závěrečná část často měla následující podobu: „*Snímek s tohoto spisu notářského vydán byl panu Václavu Černému rolníku ve Svítkově. V Pardubicích, dne třetího dubna roku tisícího devítistého dvanáctého.*“²⁶²

Podoba listin zde popsána byla vesměs shodná pro všechny spisy všech sledovaných notářů. Odlišovala se pouze v detailech - například ve slovosledu v úvodní formulaci „*Protokol zavedený JUD^{rem} Karlem Jonákem, ckr. notářem v Pardubicích dne dvacátého prvního (21.) listopadu roku tisícího osmistého sedmdesátého pátého (1875) v místnostech vyšších reálných škol v Pardubicích.*“²⁶³ či v případě pasáže, kde notář uvádí, že osobně zná účastníky či svědky.

Nejčastějším typem smlouvy byly smlouvy svatební, postupní, tržové, dědické a darovací a to převážně v různých kombinacích. Mállokdy bylo možné se setkat pouze se smlouvou svatební, velmi často totiž bývala doplněna také o postupní dodatek. Obsah takovýchto smluv tedy informoval o snoubencích, kteří se rozhodli uzavřít sňatek, a o jejich rodičích. Na základě prostudovaných spisů lze tvrdit, že se nejčastěji smlouvy dotýkaly převedení majetku, případně části majetku na budoucí manžele a stanovení několika podmínek ze strany rodičů. Jelikož velmi často rodiče přenechávali svým potomkům dům, který obývali, bylo ve smlouvě přesně definováno, co za čin požadovali. Většinou se jednalo o právo bezplatně a doživotně obývat jednu světnici v tomto domě, kterou zpravidla musel

²⁵⁸ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 5, kn. č. 4, Rejstřík jednací 1869 – 1872.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Tamtéž, inv. č. 15 – 20, kn. č. 11 – 16. Rejstřík jednací.

²⁶¹ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 80.

²⁶² SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 71, kart. č. 22, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1912 – 1914.

²⁶³ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 13, kart. č. 3, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1975 – 1879.

budoucí hospodář opravit na vlastní náklady. K dalším požadavkům patřilo každoroční odvádění naturálních dávek výměnkářům v podobě určitého množství mléka, zrní apod. Jak vyplývá z následujícího úryvku ze smlouvy svatební a postupní vyhotovené Eduardem Jelenem v roce 1912, matka ženicha své požadavky specifikovala velmi konkrétně. „*Na výměnkových dávkách vyhrazuje si postupující matka každoročně čtyři hektolitry žita ve zdravém a čistém zrně a v případě, že by si krávu nedržela, budou povinni hospodáři odváděti jí každodenně po celý rok jeden litr čerstvého, kravského mléka hned, jak se nadojí (...)*“²⁶⁴

Zřídka se v písemnostech objevovaly také smlouvy společenské, které informují o nově vzniklých společnostech. Obsah smlouvy zahrnuje nejen název nové společnosti, ale také počet lidí v představenstvu, práva a povinnosti jednatelů, složení a pravomoci dozorčí rady, konání valných hromad apod. Společenské smlouvy patřily k nejrozsáhlejším spisům v notářově agendě, počet jejich stran se pohyboval kolem 25 až 30, a byly svazovány do pevných desek. Podobně rozsáhlé byly i protokoly z valných hromad již existujících společností.²⁶⁵

K dalším spisům patřila i prohlášení o dluhu, nejednou sepsaná mezi manžely. Kupříkladu v notářských spisech Josefa Štolby doznal manžel, že mu na stavbu domu půjčila jistý finanční obnos jeho choť. Jen výjimečně se v písemnostech pardubických notářů objevily smlouvy námezdní.²⁶⁶

Poslední pořizení bylo možno učinit také před notářem. Aby však mělo stejnou váhu jako poslední pořizení učiněné před soudem, bylo nutné při jeho vyhotovování dostát všeobecných pravidel stanovených notářským řádem. K hlavním podmínkám patřilo sepsat poslední vůli před dvěma notáři nebo před jedním notářem a dvěma svědky. Ať již poslední pořizení notář sepsal osobně nebo za ním účastník již přišel se sepsanou listinou, musel notář o tom napsat protokol. Svědkové museli být přítomni již při projevu vůle závětce. Nestačila tedy jejich přítomnost až u čtení protokolu, jak tomu bylo v případě ostatních spisů. Poslední pořizení, které bylo notáři odevzdáno, mohlo být závětci vráceno, požádal-li o to. Pokud k tomu činu došlo, musel o tom být sepsán notářský spis. Takto vrácená poslední vůle ztratila poté moc posledního pořizení učiněného před soudem.²⁶⁷ U posledních vůlí

²⁶⁴ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 71, kart. č. 22, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1912 – 1914.

²⁶⁵ Tamtéž, Smlouvy dědické, tržové a svatební.

²⁶⁶ Například námezdní smlouvou sepsanou Eduardem Jelenem přijala obec Bohdaneč nového lázeňského lékaře s vyměřeným ročním platem a bytem na dobu tří let. Podrobněji SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 61, kn. č. 40, Rejstřík jednací 1912 – 1929.

²⁶⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 81.

se zpravidla v agendě pardubických notářů setkáváme s osobami pokročilého věku, které se v testamentu zmiňují o svých manželích/manželkách a potomcích. Josef Štolba ovšem vyhotovil poslední vůli na přání nezletilé dívky. Podobně jako u ostatních protokolů tohoto typu, musel notář učinit náležitá šetření, aby nabyl jistoty, „že [dotyčná osoba] *nikým nepřemlouvána a nucena, při zdravém rozumu a po zralém zvážení hodlá učiniti poslední vůli svou*“.²⁶⁸

Náplní notářovy činnosti bylo vedle sepisování listin rovněž osvědčování skutečností různého druhu. Notářským potvrzením se rozumí listina, jež dokládá pravost podpisu, data listiny, správnost přepisu nebo překladu či životabynosti osob.²⁶⁹ Legalizováním osvědčoval notář pravost podpisu v listině, která nebyla sepsána před ním. Legalizací buď potvrzoval podpis, který na listině již byl, nebo se osoba na listinu podepsala v notářově přítomnosti a ten podpis legalizoval. V obou případech se vyžadovala přítomnost dvou svědků.²⁷⁰ Potvrzení pravosti přepisu listiny se nazývá vidimace. Právě tato dvě uvedená potvrzení byla nejčastějším úkonem prováděným pardubickými notáři. V případě prvně zmíněného ověřování bylo možné při bádání v archivních materiálech nalézt u Josefa Štolby a Eduarda Jelena legalizování podpisů na kandidátní listině například Národní strany práce, Komunistické strany Československa apod. Mezi další patřilo potvrzování data, překladu, dále pak tzv. vysvědčení životabynosti, kterým notář vydával potvrzení, že je někdo na živu, přičemž danou osobu musel znát on a jeden svědek nebo dva svědkové, které notář osobně znal.²⁷¹ Notář ověřoval také správnost překladu či usnesení na valných schůzích spolků a společností.

Zvláštní nařízení si vyžádalo spisování směnečných protestů a kupeckých listů. V případě směnečných protestů mohl notář osvědčit několik skutečností. První byla, že směnečník odepřel směnku přijmout nebo že směnka byla přijata pouze s omezením či neúplná. Notář také protestem osvědčoval, že daná směnka sice přijata byla, avšak k jejímu zaplacení nedošlo buď vůbec, nebo jen z části. Protest vyhotovený notářem musel obsahovat především doslovný opis směnky nebo její kopii, dále jméno osoby či společnosti, pro kterou byl protest veden. Samozřejmostí bylo místo a datum, kde a kdy došlo k vznesení protestu. Protesty kupeckých papírů se týkaly zvláště kupcem

²⁶⁸ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 57, kart. č. 18, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1908 – 1909.

²⁶⁹ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 191.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 192.

²⁷¹ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 78.

vydaných poukázek a závazných listů, které obsahovaly pouze jednostranný závazek k zaplacení určité částky peněz.²⁷²

K pravomocím notáře patřilo také vyhotovování snímků (českých překladů), opisů, výňatků a osvědčení. Vystavení těchto dokumentů se mohlo uskutečnit pouze tehdy, když notář spisy, z nichž se snímky a opisy vyhotovovaly, uchovával sám. Na těchto listinách muselo být jednoznačně napsáno, že se nejedná o originál.²⁷³

Dále bylo povinností notáře uchovávat listiny, přijímat hotovost a cenné papíry, které měly být předány jiné osobě či úřadům. Notář v takovém případě napsal protokol se všemi náležitostmi, tedy s udáním jména, příjmení a bydliště osoby, která mu listinu či obnos peněz odevzdala, kdy a kde k tomu došlo, o jakou listinu se jednalo a komu měla být vydána. Protokol se všemi těmito údaji poté podepsal ten, jenž listinu či peníze odevzdal, podpis připojil i notář, který protokol opatřil úřední pečeti.²⁷⁴

K základním pomocným knihám notáře patřilo tzv. repertorium neboli jednacích rejstříků. Zahrnovalo v sobě ve zkrácené formě obsah všech úkonů, jež notář učinil. Jednalo se o knihu s předtištěnými kolonkami. První z nich nesla název „číslo jednacích“ a chronologicky sem byly zaznamenávány čísla spisů. Další sloupec obsahoval časové údaje vzniku spisu, tedy den, měsíc a rok. Do třetí kolonky notář zapisoval jméno, příjmení, povolání a bydliště účastníků. Čtvrtý sloupec sloužil k uvedení obsahu smlouvy nebo jednání a zapisoval se sem rovněž obnos, jestliže byl v listině uveden, a použitý kolek. Do páté kolonky notář zapisoval poplatky, které požadoval za provedení úkonu. Poslední sloupec sloužil k zaznamenávání různých poznámek. Repertoria se vyráběla ve třech provedeních – padesáti, sto a dvoustránkové – a byla notáři dodávána notářskou komorou. V jednacím rejstříku Bohuslava Krále z roku 1930 byl vložen dopis od Královéhradecké notářské komory, jenž obsahuje informace o zaslání nového jednacích rejstříku²⁷⁵ s pečeti komory. Notářská komora spolu s tímto novým jednacím rejstříkem vrátila notáři již popsané repertorium, které zkontrolovala. Každou popsanou stranu v rejstříku musel notář podepsat, a první i poslední stranu opatřit svou úřední pečeti. Začátkem každého čtvrtletí byl opis jednacích rejstříku²⁷⁶ předložen presidentovi notářské komory ke kontrole.²⁷⁷

²⁷² ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 213 – 221.

²⁷³ Tamtéž, s. 221 – 231.

²⁷⁴ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 84 – 87.

²⁷⁵ V tomto období se jednacích rejstříky vyhotovovaly i ve 400 stránkovém provedení.

²⁷⁶ V případě, že byl jednacích rejstřík celý dopsán, předkládal se i ten.

²⁷⁷ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 108, kn. č. 66, Rejstřík jednacích 1925 – 1930; ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 248.

Notářské řády z roku 1850 a 1855 stanovily, že se do jednacích rejstříků měly zapisovat všechny notářovy úkony. Tyto paragrafy (§97 a §101) notářský řád z roku 1871 upravoval a nově zavedl, že se do repertoria zaznamenávaly pouze ty úkony, o kterých notář pořídil spis nebo protokol a uložil jej do svého archivu. Nezapisovala se tedy spoluúčast při jednání jiného notáře, vydávání opisů či opětovných osvědčení. Novinkou bylo rovněž zapisování směnečných protestů a kupeckých papírů do zvláštní knihy.²⁷⁸

Každý jednací rejstřík a rejstřík protestní musel být opatřen kolky dle sazebníku. Potřebná hodnota kolku byla nalepena na první stranu repertoria, které bylo již sešité a svázané, avšak okolkované muselo být dříve, než do něj notář začal zapisovat. Pod vylepenými kolky následoval podpis osoby, jež rejstřík okolkovala, spolu s udáním počtu listů a stran. Celá kniha byla svázaná silnou nití, jejíž oba konce berní úřad připečetil k deskám knihy. Kolkové známky poté berní úřad ještě opatřil svým razítkem. Všechny ostatní seznamy, o kterých se v práci zmiňuji a které notář potřeboval ke svému úřadování, byly notáři vydány bez kolků.²⁷⁹

Jednací rejstříky se jako jediná pomocná kniha dochovaly u každého notáře ze sledované doby. Toto nelze tvrdit o další pomocné knize, kterou byl notář vybaven, a to abecedním indexem. Tento seznam se poprvé objevuje až v agendě třetího ze sledovaných notářů, Karla Jonáka. Jeho dva předchůdci pravděpodobně abecední index rovněž vedli, avšak dodnes se nedochoval.²⁸⁰

Abecední seznam shrnuje všechny osoby, které využili notářových služeb. Spolu s jejich jmény index informuje o jejich povolání a bydlišti a zároveň odkazuje na příslušné jednací číslo, pod kterým se nachází listina s jednáním. Podobnou knihou byl speciální abecední seznam všech osob, jejichž poslední pořízení notář sepsal či přijal do úschovy.²⁸¹

Zvláštní knihu vyžadoval také seznam přijatých peněz a cenných papírů, kam se zaznamenávalo také jméno odevzdavatele i určeného příjemce.²⁸² Knihu se záznamy všech posledních pořízení bylo možné prostudovat pouze u Eduarda Jelena, u žádného z jeho předchůdců se tato pomocná kniha nevyskytuje. Notář Jelen si tuto pomocnou knihu pořídil 1. března 1912 a obsahuje pouze jeden záznam datovaný k 7. červenci 1924.²⁸³ Seznam přijatých peněz a cenných papírů nemá v SOkA Pardubice přiděleno své inventární

²⁷⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 88.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 378 – 379.

²⁸⁰ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 11, kn. č. 10, Abecední seznam 1869 – 1882.

²⁸¹ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 250.

²⁸² SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava ...*, s. 88.

²⁸³ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, Kniha o příjmu peněz a cenných papírů.

číslo, je pouze vložený do jednoho z jednacích rejstříků. Z knihy je možné získat následující údaje: datum, kdy došlo k uschování dané věci a která osoba tak učinila. Dále jaký předmět měl notář uschovat a komu ho měl a kdy vydat. Podobné záznamy lze nalézt také v knize úschov, se kterou se po celou sledovanou dobu nebylo možné setkat. První dochovaná kniha spadá až do období působení notáře Bohuslava Krále (substituta Eduarda Jelena) a je datována roky 1933 až 1949.²⁸⁴

Další pomocnou knihou byl protestní rejstřík (neboli rejstřík protestů směnek a kupeckých papírů). Do knihy byly doslovně vpisovány protesty den po dni, tedy v chronologickém sledu. Kniha směnečných protestů představuje soubor předtištěných formulářů s jednotlivými směnkami. V případě pardubických notářů se dochoval pouze u Johanna Žáka a Julia z Kotowitz. Díky zmíněným dvěma notářům má badatel k dispozici jak německou verzi těchto protestů v agendě Johanna Žáka, tak českou u Julia z Kotowitz.²⁸⁵

Posledním seznamem, který měl notář vždy k nahlédnutí a byl vyvěšen v jeho kanceláři, byl soupis všech osob, „*pro něž v korunní zemi té pro šílenost nebo blbost anebo pro marnotratnost opatrovník byl zřízen*“.²⁸⁶

5.4. Činnost pardubických notářů

5.4.1. Wenzl Polívka

Prvním pardubickým notářem se roku 1852 stal Wenzl Polívka. V úřadě působil sedmnáct let tedy do roku 1868. Z této dlouholeté činnosti se do dnešních dob dochoval pouze jeden jednací rejstřík, do kterého notář Polívka zapsal svůj první záznam 8. ledna roku 1852. Poslední zápis v této knize učinil 6. prosince 1868. Do repertoria notář zapsal dohromady 998 zápisů, což je na šestnáctileté období činnosti velmi málo. Nutno však přihlídnout také ke skutečnosti, že některé měsíce v roce neúřadoval vůbec. V následující tabulce je vybráno několik let jeho působení v pardubickém notariátu s počtem provedených úkonů v jednotlivých měsících. Tyto údaje pocházejí z jednacího rejstříku.²⁸⁷

²⁸⁴ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 114, kn. č. 72, Kniha úschov 1933 – 1953.

²⁸⁵ Tamtéž, inv. č. 3, kn.č. 3, Rejstřík protestní 1865 – 1867 a inv. č. 21, kn. č. 17, Rejstřík protestní 1888 – 1890.

²⁸⁶ ŠEDIVA, Václav. *Notářství ...*, s. 249.

²⁸⁷ Stejným způsobem jsou vyhotoveny také následující tabulky s počtem úkonů. Všechny vycházejí z jednacích rejstříků s případným ověřením pravdivosti záznamů porovnáním se smlouvami. Ono porovnání však bylo možné provést až od nastoupení Karla Jonáka, v jehož agendě se nacházejí rovněž spisy a protokoly uložené v kartonech pod názvem Smlouvy trhové, dědické a svatební.

Rok/měsíc	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
1852	2	2	2	6	2	2	5	7	1	3	1	7	40
1855	---	---	2	2	1	2	---	---	---	---	---	---	7
1857	9	8	25	13	9	5	4	12	10	10	4	7	116
1858	10	12	17	16	7	7	8	6	10	8	6	4	111
1861	4	9	9	4	4	5	3	6	6	9	6	5	70
1864	3	4	1	1	2	3	7	4	5	1	2	---	33
1867	---	---	5	4	1	5	4	5	1	1	4	2	32
1868	4	---	4	7	4	2	7	10	---	8	1	1	48

Tabulka č. 2: Počet úkonů notáře Polívky v jednotlivých měsících a letech.²⁸⁸

Z těchto údajů vyplývá, že četnost jeho notářských jednání nebyla příliš vysoká, neboť v pozdějších letech u jeho následovníků potřeba notářů vzrostla natolik, že jeden dvoustránkový jednacím rejstřík postihoval období přibližně jednoho roku. U Wenzla Polívky však první rok jeho činnosti čítá 40 úkonů. O tři roky později klesl počet záznamů v jednacím rejstříku na pouhých sedm, protože notář úřadoval jen od března do června. V následujících letech se počet provedených úkonů zvyšoval, přesto nebyl nikterak velký. V letech 1856 až 1858 využilo služeb tohoto notáře každý rok přes sto lidí. Nadále se však vyskytovaly měsíce, kdy notář Polívka neprovedl (možné též nezaznamenal do jednacímho rejstříku, i když tato varianta nepřipadá příliš v úvahu) žádný úkon. Jelikož se nedochoval žádný jiný materiál tohoto notáře, nelze onu domněnku potvrdit, ani vyvrátit.²⁸⁹

Celou knihu vedl notář Polívka v německém jazyce, lze tedy předpokládat, že také nedochované písemnosti (smlouvy, protokoly a jiné listiny) napsal v této zemské řeči.

Z jednacímho rejstříku se dovídáme pouze kusé informace o účastnících, neboť velmi často notář zapsal jenom jméno, příjmení a místo bydliště (př. František Novák Pardubice). U některých záznamů však uvedl poněkud bližší určení místa, jako například Grünevorstadt Pardubitz (Zelené předměstí Pardubice). Obdobné je to i v případě povolání, neboť Wenzl Polívka jen výjimečně zaznamenával, že účastník jednání byl obchodník, měšťan, rolník apod.²⁹⁰

Přibližně v polovině jednacímho rejstříku již notář Polívka nedbal předtištěných sloupců a záznamy vpisoval ve větách, jdoucích za sebou, čímž zapříčinil celkovou nepřehlednost

²⁸⁸ Tabulka je sestavena na základě údajů v jednacím rejstříku Wenzla Polívky. Podrobněji SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 1, kn. č. 1, Rejstřík jednacím 1852 – 1868.

²⁸⁹ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 1, kn. č. 1, Rejstřík jednacím 1852 – 1868.

²⁹⁰ Tamtéž.

rejstříku. U poslední stovky jednacích čísel se notář snažil zřejmě o pečlivé a co nejvíce informativní záznamy. To mělo bohužel další nepříliš dobrý dopad na čitelnost a přehlednost textu.²⁹¹

Notářské řády předepisovaly, aby každá strana repertoria musela být notářem podepsána (viz kapitola Notář jako úřad). V případě Wenzla Polívky tomu tak ovšem nebylo. Tento notář se nepodepsal ani na jedné straně jednacího rejstříku a neučinil tak ani na poslední straně této knihy, kde byl notářův podpis vyžadován ještě s větší důležitostí.²⁹²

5.4.2. Johann (Jan) Žák

Dalším notářem, jenž působil v Pardubicích, byl od roku 1862 Johann Žák. V inventáři Státního okresního archivu Pardubice s názvem Notářství Pardubice je uvedeno, že Johann Žák úřadoval ve zdejším městě coby notář v letech 1862 – 1867, což se kryje s obdobím úřadování předchozího notáře. Vystává zde otázka, zda Johann Žák úřadoval pouze v době nepřítomnosti Wenzla Polívky, nebo zda působili v Pardubicích ve stejném období dva notáři. Po prostudování dochovaných rejstříků notáře Polívky a Žáka je patrné, že se oba notáři v úřadu střídali, neboť dny zapsané v rejstříku se v rozmezí oněch pěti let až na několik málo výjimek neshodují. K těmto výjimkám patří třináct dní, kdy oba notáři úřadovali ve stejný den. V ostatních dnech po celých pět let se v úřadu střídali. Pokud jeden z nich delší dobu nemohl vykonávat notářství, činil tak druhý. Ovšem jiné prameny hovoří o tom, že Johann Žák zprvu působil v kanceláři Wenzla Polívky a v pozdějších letech si otevřel svou vlastní úřadovnu, tedy pracoval coby notář samostatně, stejně jako Polívka.²⁹³

V notářských spisech se setkáváme pouze s německou podobou Žákova křestního jména Johann, a to bezpochyby z toho důvodu, že veškerá jeho agenda byla napsaná právě v tomto zemském jazyce. Na rozdíl od svého předchůdce podepisoval notář Žák každou stranu repertoria.²⁹⁴

²⁹¹ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 1, kn. č. 1, Rejstřík jednacích 1852 – 1868.

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ SOkA Pardubice, Rukopisy, kn. č. 27, Memorabilien der Stadt Pardubitz gesammelt u. gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablik pens. Magistratssekretair im Jahre 1850, s. 24.

²⁹⁴ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 2, kn.č. 2, Rejstřík jednacích 1862 – 1867.

V dnešní době je k dispozici z písemností Johanna Žáka pouze jeden jednacím a jeden protestní rejstřík a karton legalizačních protokolů z let 1862 až 1868.²⁹⁵

První notářský úkon provedl Johann Žák 20. března 1862, poslední pak 28. dubna 1868. Za toto období provedl celkem 196 rozličných notářských úkonů od legalizace po sepsání svatebních smluv, přičemž jednoznačně převládá první jmenovaný úkon, tedy ověřování podpisů.²⁹⁶

Zajímavá je malá činnost notářských úkonů i u tohoto notáře, která odpovídá teorii uvedené výše, že notář Žák zpočátku spíše vypomáhal Wenzlu Polívkovi. Nutno však přihlídnout také ke skutečnosti, že od šedesátých let 19. století se Žák začal prosazovat na politickém poli, což dozajista mělo také značný vliv na nepříliš časté působení v notářském úřadě.²⁹⁷

Jak ukazuje následující tabulka, v prvním roce svého úřadování vykonal od března do prosince pouze 10 úkonů, přičemž z celého roku pobýval v kanceláři šest měsíců. V letech 1863 a 1864 se počet zvýšil na 22. Nejvíce úkonů (55) zaznamenaných v jednacím rejstříku se vztahuje k roku 1865, kdy úřadoval po všechny měsíce. Druhou výjimkou v tomto ohledu byl rok 1867. U žádného jiného roku se nenachází záznamy ke každému měsíci. Od následujícího roku (1866) se počet opět snižuje a v posledním roce svého působení v pardubickém notářském úřadě se rovná 11 úkonům. Zde je však nutné poznamenat, že v roce 1868 úřadoval pouze do dubna.²⁹⁸

Rok/měsíc	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
1862	---	---	2	1	2	2	---	---	1	---	---	2	10
1863	1	---	2	2	---	---	1	3	8	2	1	2	22
1864	2	---	---	1	---	---	8	2	1	1	4	3	22
1865	2	3	4	3	4	4	6	8	8	1	7	5	55
1866	2	7	4	7	1	1	---	---	---	9	4	2	39
1867	1	2	4	3	5	7	3	1	1	2	6	6	37
1868	2	3	3	3	---	---	---	---	---	---	---	---	11

Tabulka č. 3: Počet úkonů provedených Johannem Žákem ve zvolených letech.²⁹⁹

²⁹⁵ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, Inventární soupis Notářství Holice, Pardubice, Přelouč, s. 13

²⁹⁶ Tamtéž, inv. č. 2, kn. č. 2, Rejstřík jednacím 1862 – 1867.

²⁹⁷ SOkA Pardubice, Rukopisy, kn. č. 27, Memorabilien der Stadt Pardubitz gesammelt u. gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablik pens. Magistratssekretair im Jahre 1850, s. 24.

²⁹⁸ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 2, kn. č. 2, Rejstřík jednacím 1862 – 1867.

²⁹⁹ Tamtéž.

Druhou dochovanou pomocnou knihou je protestní rejstřík (Protesten-Buch). V knize se nachází celkem dvanáct protestních směnek a každá z nich začíná formulací „*Unter der Regierung Seiner apostolischen Majestät Franz Josef der Ersten, Kaisers von Oesterreich*“.³⁰⁰

5.4.3. Karel Jonák

Repertorium Johanna Žáka uzavírá datum 28. dubna 1868 a Wenzla Polívky 6. prosince 1868. První zápis v jednacím rejstříku učinil jejich nástupce Karel Jonák však až 6. dubna následujícího roku. Bohužel jsem neobjevila žádné materiály, které by tuto čtyřměsíční mezeru nějakým způsobem vysvětlovaly. Není tedy zřejmé, zda v Pardubicích po tuto dobu nepůsobil žádný notář, či se nedochovaly žádné písemnosti notáře, který zde po ony čtyři měsíce zastupoval. Možné vysvětlení spočívá také v tom, že substitut si veškeré písemnosti učiněné v Pardubicích odnesl do svého obvyklého úředního místa. Tyto informace se pravděpodobně nalézají ve Státním oblastním archivu Zámorsk ve fondu Notářská komora Hradec Králové, jehož písemnosti však nejsou zpracované a tudíž nepřístupné.³⁰¹

Písemnosti notáře Jonáka, sepsané v šestnáctiletém období mezi lety 1869 až 1882, zahrnují šest knih jednacích rejstříků, abecední seznam a tři kartony smluv. Abecední rejstřík obsahuje jména všech účastníků jednání za celou dobu notářova působení. Ke každému jménu je přiřazeno jednací číslo, které odkazuje na spis, ve kterém daná osoba figurovala. U většiny jmen se nachází jedno jednací číslo, u několika však až desítky. Takovéto větší množství jednacích čísel je spíše výjimkou a vztahují se především k představitelům měst a vesnic, kteří v jednání tyto územní jednotky zastupovali. Jazyk seznamu není jednotný. Nachází se v něm jak česky, tak i německy psané záznamy, podle toho v jakém jazyce byl daný notářský úkon sepsán. Vedle příjmení a jména informuje abecední seznam i o povolání a bydlišti účastníka, např. Novák Antonín, obchodník v Pardubicích – 11 372, 12 561.³⁰²

Vedle abecedního seznamu je součástí Jonákovy agendy také šest knih jednacích rejstříků. Na deskách každé knihy se nachází štítek s nápisem Notariats-Repertorium, pod kterým je rukou dopsané (v případě knihy číslo 7) „*von 10ten Oktober 1874*

³⁰⁰ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 3, kn. č. 3, Rejstřík protestní 1865 – 1867.

³⁰¹ Tamtéž, inv. č. 2, kn. č. 2, Rejstřík jednacích 1862 – 1868 a inv. č. 5, kn. č. 4, Rejstřík jednacích 1869 – 1872.

³⁰² SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 11, kn. č. 10, Abecední seznam 1869 – 1882.

bis 13ten December 1876, von N° 3234 bis 6215^{cc}.³⁰³ Poslední dvě knihy mají tvrdé desky (předchozí měkké) a štítek na jedné z nich nese časové údaje „od 14^{ho} prosince 1876 počínajíc“.³⁰⁴ Druhý štítek ve spodní části repertoria je však stále německy a odkazuje na sídlo notářství a jméno notáře.

První čtyři z těchto knih byly napsány v němčině, poslední dvě pak česky. Pro svou činnost používal Jonák dva druhy rejstříků – sto a dvou set stránkové. Po prostudování všech šesti jednacích rejstříků lze tvrdit, že jednotlivé knihy jsou psány stejným stylem pouze s několika menšími odlišnostmi. Například notářským řádem předepsaný podpis notáře na každé straně repertoria není dodržován. Většinou Karel Jonák podepsal pouze několik prvních stran, přičemž ve svém podpisu spojoval jméno a příjmení do jednoho slova. Dále se na začátku prvního repertoria vyskytuje na jedné stránce v průměru kolem čtyř zápisů, neboť notář dodržoval psaní do vyznačených sloupců. Od tohoto systému časem ustoupil a již od jednacího čísla 61 údaje z pátého sloupce přesahují do šestého, čímž se počet záznamů na jedné straně zvětšil v průměru na sedm a v následujících knihách ještě nadále rostl. Tento nárůst zapříčinilo také vynechávání některých účastníků jednání v zápisu, neboť zprvu Jonák pečlivě vypisoval také přítomnost svědků s jejich osobními údaji (viz kapitola „Notář jako úřad“). Ve druhém jednacím rejstříku³⁰⁵ již nerozepisuje jména, povolání ani bydliště. Později upouští i od toho a z rejstříků se tak přestáváme dovídat o přítomnosti svědků u jednání.³⁰⁶

V prvním jednacím rejstříku psal Jonák každý nový rok velkými tučnými číslicemi, přičemž nový rok odsadil od posledního zápisu předešlého roku. S tímto stylem psaní skončil roku 1871, od následujícího letopočtu uváděl nový rok pouze připsáním k prvnímu lednovému zápisu. Zpočátku v kolonce zvané honorář uváděl poplatky v celkové sumě, od strany 76 (jednací číslo 439) již rozepisoval jednotlivé poplatky zvlášť.³⁰⁷

V následujících knihách je zachován styl a systém psaní první knihy. Jelikož jsou poslední dvě knihy napsané v českém jazyce, je také Jonákův podpis na každé straně česky, tedy ne již „Karl Jonak k.k. Notar“, ale „Karel Jonák c. k. notář“. Výjimku v jazyce tvoří pouze revize uskutečněná v lednu 1878, která je poznamenána v němčině. Také v předchozích letech byly Jonákovy písemnosti podrobeny inspekci. První z nich proběhla v květnu roku 1874 a kontrolu provedl chrudimský notář, jehož jméno

³⁰³ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 8, kn. č. 7, Rejstřík jednacích 1874 – 1876.

³⁰⁴ Tamtéž, inv. č. 9, kn. č. 8, Rejstřík jednacích 1876 – 1879.

³⁰⁵ Číslo knihy 5.

³⁰⁶ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 5 – 10, kn. č. 4 – 9, Rejstřík jednacích.

³⁰⁷ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 5, kn. č. 4, Rejstřík jednacích 1869 – 1872.

se mi bohužel z podpisu nepodařilo přečíst. O provedené revizi notářskou komorou v Hradci Králové informuje také sedmý jednací rejstřík.³⁰⁸

Počínajíc prvním česky psaným jednacím rejstříkem zvýrazňoval Jonák (větší a tučnější písmena) příjmení účastníků a věc jednání. V poslední knize (kn. č. 9) se k datu 19. srpna 1881 váže záznam o ustanovení substituta notáře Jonáka, kterým byl krajským soudem v Hradci Králové jmenován chrudimský notář Antonín Novák. Jestliže jmenovaný substitut do jednacího rejstříku sám nepoznamenal, že byl ustanoven, bylo obtížné pouze z podpisu určit přesnou podobu jména. Tento problém se vyskytoval především u několika prvních náměstků, u Josefa Štolby a zvláště pak Eduarda Jelena bylo pravidlem provést o jmenování písemný záznam do repertoria. Poslední zápis, který Karel Jonák uvedl do repertoria, se vztahuje k 9. březnu 1882.³⁰⁹

Většina repertorií pochází z jedné tiskárny. V případě německých knih se zde nachází údaj „Druck von L. Pospíšil in Königgrätz. Selbstverlag“. U českých knih se vyskytují tytéž údaje, avšak v příslušném jazyce, tedy „Tisk L. Pospíšil v Hradci Králové. Nákladem vlastním“. Menší množství knih pak vytiskla „Císařsko-královská dvorní knihtiskárna Synů Bohumila Haase v Praze“. Údaje o knihtiskárně se nacházejí na každé liché straně jednacího rejstříku na jeho dolním pravém okraji a jsou psány v obou zemských jazycích.³¹⁰

Nejčastějším typem úkonu, který Jonák vykonával, byla legalizace, kvitance a sepisování notářských spisů, obzvláště pak smluv svatebních, trhových a dědičných.

Co se četnosti jednání týče, z repertorií vyplývá značná různorodost. V prvním roce úřadování (1869), které začalo v měsíci dubnu, se notář Jonák věnoval téměř stovce případů. V následujících letech počet uskutečněných jednání neustále narůstal, od 185 v roce 1870, přes 705 za rok 1872 až po 1114 následujícího roku. Rovněž další měsíce vykazují průměrně kolem sta jednání měsíčně. Extrémních hodnot dosahuje např. měsíc leden roku 1874 se 151 jednáními a dále tři měsíce roku 1880 (leden, listopad a prosinec), u nichž se počet notářských úkonů rovněž pohybuje kolem 150.³¹¹ Také z většiny dalších úřadování vyplývá zvýšená činnost notáře v zimních měsících, naopak menší zájem o jeho služby je patrný v období přelomu dubna a května a srpna a září. Jelikož hlavní

³⁰⁸ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 5 – 10, kn. č. 4 – 9, Rejstřík jednací.

³⁰⁹ Tamtéž, inv. č. 10, kn. č. 9, Rejstřík jednací 1879 – 1882.

³¹⁰ Tamtéž, inv. č. 5 – 10, kn. č. 4 – 9, Rejstřík jednací.

³¹¹ Ke dni 27. listopadu 1874 je uvedeno 19 zápisů v jednacím rejstříku, což je velmi vysoké číslo oproti dalším záznamům, které se většinou pohybují kolem 4 - 5 jednání denně. Uvedený počet z listopadu 1874 však není ojedinělý. Podobná čísla se výjimečně objevují i v jiných měsících a letech. SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 8, kn. č. 7, Rejstřík jednací 1874 – 1876.

klientelou nejen Karla Jonáka, ale všech pardubických notářů bylo rolnictvo, lze tvrdit, že nižší zájem o notářské služby v jarních a letních měsících souvisel s nedostatkem času kvůli pracím na polích. V knize číslo 7 se nachází rekordních 19 záznamů k jednomu dni, a to k 27. listopadu 1874.³¹²

Je třeba upozornit na skutečnost, že oproti předchozím notářům Karel Jonák úřadoval neustále (samozřejmě s výjimkou několika málo dnů v měsíci). Není však jediný celý měsíc, kdy by v kanceláři nebyl vůbec. Na základě údajů z následující tabulky nelze tvrdit, že by se pravidelně objevovaly měsíce, ve kterých je počet uskutečněných notářských jednání slabší či výrazněji silnější. Jednoznačně ovšem lze tvrdit, že se počet záznamů v jednacích rejstřících rok od roku zvyšoval, neboť první Jonákův rok čítá 96 záznamů a o dvanáct let později Karel Jonák provedl více jak šestnácti násobek z roku 1869, tedy 1553 úkonů. Nelze však tvrdit, že se jednalo o postupný nárůst. První tři roky úřadování se počet úkonů zaznamenaných v jednacích rejstřících pohybuje kolem 100 až 150. V roce 1872 došlo však k prvnímu většímu nárůstu, neboť počet zápisů se zvýšil na 685. Od následujícího roku se množství provedených jednání nedostalo pod hranici jednoho tisíce.³¹³

Z profesí se v notářových spisech nejvíce objevují rolníci, kteří tvoří průměrně 20% všech účastníků. Větší procentuální zastoupení mají také obchodníci, výměnkáři či vlastníci nemovitostí, jejichž počet se pohybuje kolem 10 %. Zastoupení ostatních povolání je minimální a pohybuje se přibližně kolem 1 až 2 zástupců profese na 100 – 150 účastníků. V případě místa bydliště je patrná jednoznačná převaha obyvatel z Pardubic, kteří jsou zastoupení více jak 40 %.³¹⁴ K více zastoupeným místům náležejí také Sezemice a Lázně Bohdaneč (v listinách pod názvem Bohdaneč). Většina účastníků jednání pocházela z pardubického okresu, ale ojediněle se vyskytují také lidé z královéhradeckého či chrudimského okresu.³¹⁵

³¹² SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 5 – 10, kn. č. 4 – 9, Rejstřík jednacích.

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ Procentuální vyjádření představuje všechny dnešní části Pardubic, tedy i např. Svítkov, Trnovou, Jesničanky či Čivice, které jsou ve spisech uváděny jako samostatné územní jednotky.

³¹⁵ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 12 – 14, kart. č. 2 – 4, Smlouvy dědické, tržové a svatební.

Rok/měsíc	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
1869	---	---	---	9	10	13	7	6	5	7	12	27	96
1871	26	18	13	12	9	14	17	7	8	13	5	8	150
1873	92	93	113	105	99	89	70	80	113	87	115	88	1 114
1880	144	95	138	96	118	115	102	87	79	97	144	151	1 366
1881	193	153	159	144	178	158	105	93	45	130	178	175	1 553

Tabulka č. 4: Počet úkonů provedených Karlem Jonákem ve zvolených letech.³¹⁶

Pokud se jednání zúčastnila žena, notář Jonák psal její příjmení v mužské podobě, tedy například „Božena Teplý, Anna Kalhous“. Co se jazyka týče, další odlišností bylo nedodržování jednotného stylu při psaní měst a vesnic. Objevuje se tak se spojení „in Pardubic,“ ale i „in Pardubitz“ (totéž v případě Sezemic a Ždánic).³¹⁷

Většina smluv sepsaná Jonákem je v českém jazyce (více jak 80 %). Ze všech smluv jednoznačně převládají smlouvy svatební, dědičné a postupní, a to především jejich kombinace. Notářské spisy o dlužních úpisech či trhové smlouvy se v písemnostech Karla Jonáka objevují sporadicky.

Většina účastníků těchto jednání byla mužského pohlaví. Ženy, které využívaly notářových služeb, byly většinou vdovy či se jednání účastnily spolu se svým manželem (či rodiči).³¹⁸

Co se místa jednání týče, převažovala ta provedená v notářově kanceláři. Mimo ni notář úřadoval zvláště při valných hromadách společností či jednání měst. To, že notář sepsal spis či protokol na jiném místě než ve své úřadovně, muselo být zaznamenáno, např. „*Protokol zavedený JUD^{rem} Karlem Jonákem, ckr. notářem v Pardubicích dne dvacátého prvního (21. listopadu) roku tisícího osmistého sedmdesátého pátého (1875) v místnostech vyšších reálných škol v Pardubicích.*“³¹⁹ Po tomto úvodu, jehož formu Karel Jonák striktně dodržoval, následoval předmět jednání: „*Na požádání dostavil jsem se já ckr. notář, dnešního dne odpoledne ve 2 hodiny do posluchárny na levé straně v přízemí budovy vyšších reálných škol v Pardubicích, bych přítomen byl valné hromadě akciové společnosti parostrojního pivovaru v Pardubicích a osvědčil volbu dozorní rady této akciové společnosti.*“³²⁰ Z tohoto úryvku je patrná značná přesnost určení místa, kam byl notář povolán. Pokud úřadoval ve své kanceláři, omezil se na mnohem kratší popis,

³¹⁶ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 12 – 14, kart. č. 2 – 4, Smlouvy dědičné, trhové a svatební.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Tamtéž, inv. č. 13, kart. č. 3, Smlouvy dědičné, trhové a svatební 1875 – 1879.

³²⁰ Tamtéž.

a to „v Pardubicích v mé notářské úřadovně.“ Pouze u několika málo spisů nalezneme také číslo popisné domu, v němž měl kancelář. V prvním kartonu Jonákových písemností z let 1870 – 1875 se sídlo kanceláře nacházelo v domě číslo 53. Druhý karton, kde jsou uloženy listiny z let 1875 až 1879, informuje o úřadování v domě číslo popisné 2 na Bílém Předměstí. V posledním třetím kartonu Karla Jonáka, obsahujícího písemnosti tří let od roku 1879 se opět mění sídlo jeho úřadovny: „v *mé notářské úřadovně čp. 35 v městě*“.³²¹

Listiny z prvních pěti let úřadování notáře Jonáka se odlišují od těch následujících. Rozdílnost spočívá v nadpisu jednotlivých listin, kde u velké většiny písemností je obvyklá s následující formulace: „*Za panování Jeho Veličenstva Františka Josefa I. císaře Rakouského, krále Českého a t.d., předstoupili dnes dne (...)*“, příp. s německou verzí této věty „*Unter der Regierung Sr. k.k. apostolischen Majestät Franz Josef I., Kaisers von Oesterreich, Koenig von Böhmen ect*“.³²² Ve spisech od roku 1875 již tato formulace schází a nenajdeme ji ani u jiných, ať již předchozích či budoucích pardubických notářů. Tato formulace se v listinách objevovala buď v rukou psané či tištěné podobě. Ve druhém uvedeném případě se nad touto úvodní větou nacházelo razítko s rakouskou orlicí.³²³

V případě že notář ve spisu napsal nějaké slovo špatně, udělal pod ním tečky a psal dál, např. „5. čer~~vy~~na července“.

V prvním Jonákově kartonu se nacházela volně uložená složka s posledními vůlemi. Z celkového počtu 27 testamentů byl pouze jeden napsaný v německém jazyce. U každého testamentu se pod předmětem jednání a podpisy nacházelo prohlášení c. k. okresního soudu v Pardubicích, kde bylo sepsání poslední vůle ohlášeno.³²⁴

5.4.4. Julius z Kotowitz

Po Karlu Jonákovi se notářského úřadu v Pardubicích ujal v roce 1883 Julius šlechtic z Kotowitz, který notářství ve zdejší městě vykonával po dobu sedmi let, tedy do roku 1890.

Z jeho písemností se dochovalo a dnes je uloženo v SOkA Pardubice šest knih jednacích rejstříků a jeden rejstřík směnečných protestů. Celkové množství knih doplňuje

³²¹ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 14, kart. č. 4, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1879 – 1882.

³²² Tamtéž, inv. č. 12 – 14, kart. č. 2 – 4, Smlouvy tržové, dědické a svatební.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Tamtéž, inv. č. 12, kart. č. 2, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1870 – 1875.

ještě abecední index. Všechny Kotowitzovy písemnosti jsou obsaženy ve dvou kartonech, rozdělených přibližně po třech a půl letech.³²⁵

Kotowitzova agenda, především jednací rejstříky, se dochovala ve velmi špatném stavu. Desky knih se vlhkostí pozohýbaly, jednotlivé listy byly k sobě přilepeny a mnoho stran se stalo špatně čitelných kvůli plísní. Takto výrazně jsou poškozena první tři repertoria, u zbylých knih se plíseň objevuje již jen zřídka a text není poškozený téměř vůbec. V nejhorším stavu se nachází třetí jednací rejstřík (knih číslo 13), kde je prvních dvanáct listů k sobě přilepených a nelze je bez většího poškození knihy od sebe oddělit.³²⁶

První Kotowitzova kniha začíná prvním lednem 1883. Všech šest knih představují dvou set stránková repertoria, jejichž strany notář pečlivě očísloval. Nakázaný styl psaní do předtištěných sloupců notář striktně dodržoval. Všechny jednací rejstříky jsou psané česky a v kolonce účastníků jednání notář uváděl pouze hlavní osoby jednání. Svědky zmiňoval pouze v minimálním počtu případů, a to až v posledních knihách. Všechna repertoria jsou zcela popsána, až na poslední knihu, která končí na straně 182 zápisem k 22. listopadu 1890. Na každé straně knihy se nachází téměř nečitelný podpis Julia z Kotowitz. Notář při psaní do knih změnil několikrát svůj rukopis.³²⁷

Z notářských úkonů jednoznačně převažuje legalizace, v menším počtu se vyskytují dlužní úpisy a tržobné smlouvy. V prvním ani druhém Kotowitzově jednacím rejstříku není uvedena knihtiskárna, která knihu vytiskla. Následující knihy již tento údaj obsahují a tak víme, že se jednalo o firmu Th. Böhma v Novém Městě nad Metují.³²⁸

Rok/měsíc	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
1883	136	133	146	120	114	137	131	84	111	130	123	120	1 485
1886	84	117	81	83	141	63	88	94	107	81	109	108	1 156
1888	162	105	95	124	122	98	89	116	113	115	172	139	1 450
1890	126	152	128	112	93	98	132	75	126	123	---	---	1 165

Tabulka č. 5: Počet úkonů provedených Juliem z Kotowitz ve zvolených letech.³²⁹

Množství Kotowitzových písemností je poměrně značné. Jen za první rok svého úřadování provedl 1453 úkonů s průměrem 120 úkonů za měsíc. Z tohoto roku se nejvíce písemností vztahuje k prvním třem měsícům, kde se měsíční průměr blíží číslu 140 a jednou

³²⁵ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, Inventární soupis Notářství Holice, Pardubice, Přelouč, s. 13 a 14.

³²⁶ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 15 – 20, kn. č. 11 – 16, Rejstřík jednací.

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ Tamtéž.

je dokonce tento počet překonán o šest. Nejméně úkonů provedl notář v červenci a září. Podobně jsou na tom také dva následující roky, ovšem rok 1886, se vyznačuje výrazným poklesem provedených jednání, jichž průměrně za uvedený rok provedl 96 měsíčně. O dva roky později, v roce 1886 se počet zápisů v jednacím rejstříku opět výrazně zvýšil na průměrných 121 úkonů za měsíc, přičemž rekordní počet zápisů spadá do ledna (162) a listopadu (172). Poslední rok Kotowitzova úřadování končí 22. listopadu 1890 a průměrný počet zápisů na měsíc se pohybuje kolem 117. Počet zápisů na jedné straně dosahuje průměrně čísla 13. Co se zápisů v jednom dni týče, nejvyššího počtu bylo dosaženo posledního dne měsíce srpna 1883, kdy notář do repertoria zapsal 21 zápisů.³³⁰

Stejně jako u Kotowitzových předchůdců, tak i u tohoto notáře pocházelo nejvíce účastníků jednání z Pardubic, Sezemic a Bohdanče. Ostatní města pardubického okresu byla zastoupena minimálně. V písemnostech nalézáme také obyvatele jiných vesnic a měst, např. Klešic v chrudimském okrese, z Kolína, Čáslavi, Jaroměře, České Třebové, Prahy, Liberce a mnoha dalších.³³¹

Také profesní zaměření se takřka nezměnilo. Nejvíce účastníků patřilo mezi rolníky, výměnkáře, vlastníky nemovitostí a domkáře. Ve větší míře začali notářových služeb využívat továrníci. Takto se v písemnostech nacházejí např. pánové T. Hübner a U. Opitz, František Hoblík, Josef a později Františka Prokopovi, J. Wartheimr. Notáře navštěvovali také zástupci jednotlivých továren, například Akciového cukrovaru v Pardubicích či Dašicích, Akciového pivovaru v Pardubicích, ale také peněžních ústavů jako Okresní hospodářské záložny a Občanské záložny v Pardubicích, Městské spořitelny v tomtéž městě.³³²

Protestní kniha je tvořena česky předtištěnými formuláři, které pocházejí z let 1888 – 1890. Vpisovalo se do nich číslo protestu a pod ním následovala tato formulace: „*Na žádost a jménem (...) podal jsem já c. k. notář originál následující (...) kolkem opatřené (...) Za příčinou*“ [např. nezaplacení tohoto směnečného protestu] *podal jsem protest.*³³³ Poté následoval datum (vypsány slovy), razítko a podpis notáře spolu s podpisy účastníků. Z Kotowitzových protestů jich bylo nejvíce vyhotoveno v češtině, v německém jazyce byly psány jen minimálně. Nejvíce protestů podal notář za Městskou spořitelnu v Pardubicích,

³³⁰ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 15 – 20, kn. č. 11 – 16, Rejstřík jednací.

³³¹ Tamtéž, inv. č. 23, kart. č. 5, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1883 – 1886 a inv. č. 24, kart. č. 6, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1887 – 1890.

³³² Tamtéž.

³³³ Tamtéž, inv. č. 21, kn. č. 17, Rejstřík protestní 1888 – 1890.

jednalo se o více jak tři čtvrtiny všech protestů.³³⁴ Poslední knihu Kotowitzovy agendy tvoří abecední index, vedený v českém jazyce.³³⁵

Notářovy písemnosti obsažené ve dvou kartonech se v porovnání s knihami nacházejí ve velmi dobrém stavu. Většina z nich je sepsána v českém jazyce. Německy psané spisy se objevují jen ojediněle. Úvodní formulace spisů se skládá z následujících slov: „Dne (...) [datum vypsány slovy] bylo přede mnou Julusem šlechticem z Kotoviců ckr. notářem v Pardubicích v mé notářské úřadovně jednáno takto (...)“.³³⁶

Některé spisy jsou v pravém horním rohu označeny razítkem, obsahujícím jméno notáře a místo jeho působitě. Notář Kotowitz velmi často měnil styl písma. Hůlkovým písmem jsou psány především protokoly, které jsou opět předtištěné. Jejich tisk zajistila tiskárna F & V Hoblík v Pardubicích. Oproti předchozím verzím jsou u těchto protokolů předtištěné i poplatky na osvědčení podpisu: první až páté osoby, pak poplatky za vycházku, kolek a nakonec celková suma.³³⁷

5.4.5. Josef Lepšík

Julius z Kotowitz v listopadu roku 1890 zemřel a jako jeho substitut byl do pardubického notářství ustanoven Josef Lepšík. K jeho jmenování došlo 28. listopadu 1890 c. k. krajským soudem v Hradci Králové.³³⁸

Z působení Josefa Lepšíka v Pardubicích se dochovaly pouze dvě knihy jednacích rejstříků a jmenný rejstřík. Na každé straně jednacího rejstříku se nachází razítko oznamující jmenování Lepšíka substitutem, vedle něhož se nachází jeho podpis.³³⁹

Josef Lepšík používal Kotowitzovu pečeť, lze tedy předpokládat, že sám ještě notářem nebyl jmenován. Kdyby tomu tak bylo, používal by svou vlastní pečeť.

Repertorium začíná datem 2. prosince 1890 a čísla jednací jdou od 1, tedy nenavazují na Kotowitze. Toto je poněkud ojedinělý případ, neboť substitut pokračoval v psaní do knih notáře, kterého zastupoval. Nikdy nezískal svou vlastní knihu. V tomto případě tak bylo učiněno zřejmě z toho důvodu, že notáře Kotowitze nezastupoval, nýbrž byl dosazen dočasně, dokud nebude ustanoven nový notář.

³³⁴ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 21, kn. č. 17, Rejstřík protestní 1888 – 1890.

³³⁵ Tamtéž, inv. č. 22, kn. č. 18, Index abecední.

³³⁶ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 23, kart. č. 5, Smlouvy trhové, dědické a svatební 1883 – 1886 a inv. č. 24, kart. č. 6, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1887 – 1890.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Tamtéž, inv. č. 25, kn. č. 19, Rejstřík jednací 1890 – 1891.

³³⁹ Tamtéž, Inventurní soupis Notářství Holice, Pardubice, Přelouč, s. 14 a 15.

Stejně jako jeho předchůdci striktně dodržoval psaní do předtištěných sloupců a číslování jednotlivých stran. Repertorium vytištěné tiskárnou B. Böhma v Novém Městě nad Metují je dvou set stránkové, avšak poslední zápis se nachází na straně 67 s datem 28. dubna 1891. Z provedených úkonů opět jednoznačně převládá legalizace.³⁴⁰

Jmenný rejstřík je psán obdobně jako u Kotowitzze s tím rozdílem, že Lepšík po příjmení a křestním jméně uvedl bydliště a pod těmito údaji zmiňoval profesi.³⁴¹

5.4.6. Josef Štolba

Po čtyřměsíčním úřadování substituta Josefa Lepšíka nastoupil na místo pardubického notáře dne 30. dubna 1891 Josef Štolba. Veškeré písemnosti tohoto notáře se dochovaly ve velmi dobrém stavu a rovněž ve velkém množství. Jeho agenda se zachovala zřejmě celá. Písemnosti notáře Štolby tvoří nejobsáhlejší agendu ze všech sledovaných notářů, neboť se skládají z osmnácti knih jednacích rejstříků a jednoho abecedního seznamu. Veškeré písemnosti vzniklé z činnosti tohoto notáře jsou uloženy v patnácti kartonech. Tento bohatý soubor materiálu vzešel ze Štolbovy jednadvacetileté činnosti v pardubickém notářském úřadě. Jednoznačně se tímto dlouhým obdobím řadí k nejdéle úřadujícím notářům ve zdejším městě.³⁴²

Všechny jednací rejstříky mají dvě stě stránek, avšak vytištěny byly v různých tiskárnách. První tři knihy byly, stejně jako u předchozího notáře, vytištěny u B. Böhma v Novém Městě nad Metují. Další kniha vyšla z pardubické tiskárny Františka Hoblíka, páté repertorium vytiskla tiskárna J. Pospíšila v Hradci Králové. Následující dvě knihy vydal V. Augusta v Litomyšli. Zbylé knihy pochází z chrudimské tiskárny Stanislava Pospíšila a také P. Scholla z téhož města.³⁴³

Štolbova agenda se v několika maličkostech odlišuje od agendy jeho předchůdců. Předně se v žádném jednacím rejstříku nenachází jeho pečeť, ale pouze razítko. Tam, kde ji předchozí notáři dávali (první a poslední strana repertoria), notář Štolba používal pouze razítko. Jediné pečetě nacházející se v těchto knihách patří notářské komoře a bernímu úřadu. K dalším odlišnostem patří věta, jež obsahuje informace o počtu listů a stran, kterou Štolba poznamenal na první straně, přičemž ostatní notáři ji uváděli na straně poslední. Stejně jako jeho kolegové čísloval všechny stránky jednacího rejstříku, avšak povinný podpis

³⁴⁰ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 25, kn. č. 19, Rejstřík jednací 1890 – 1891.

³⁴¹ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 26, kn. č. 20, Index abecední.

³⁴² Tamtéž, Inventurní soupis Notářství Holice, Pardubice, Přelouč, s. 15 a 16.

³⁴³ Tamtéž, inv. č. 27 – 44, kn. č. 21 – 38, Rejstřík jednací.

na každé straně této pomocné knihy nedodržel. V některých knihách podepsal prvních několik stran a poté se například podpis objevil až na straně 80 nebo již vůbec. Toto se týká pouze prvních dvou či tří knih. V těch následujících se notářův podpis vyskytuje na každé straně. Ohledně stylu písma se u Josefa Štolby bylo možné setkat se stejnými tendencemi jako u jeho předchůdců. Rukopis se v průběhu jeho úřadování natolik mění, že zápisy vypadají tak rozdílně, jako by je psali různí lidé. Určitou změnou prošlo také psaní měsíců v jednacích rejstřících, které zpočátku Štolba psal písmeny a posléze přešel k číselnému zaznamenávání (římská i arabská čísla). Jako jeden z mála sledovaných notářů rozděloval roční zápisy v repertoriích po třech měsících do kvartálů, které odděloval pouze čarou v jednacím rejstříku a římskou číslicí.³⁴⁴

Josef Štolba je první notář, který plně využil předtištěného sloupce v jednacím rejstříku s názvem „Poznamenání“. Zaznamenával do něj místo jednání, pokud se neodehrálo v jeho kanceláři. Například „*Ověření předsevzato v bytu strany v usedlosti čp. 13 ve Zmínném.*“³⁴⁵ Poznámky využíval také tehdy, když zapomněl zapsat jeden zápis do repertoria, které měly být řazeny chronologicky. V tomto případě do poznámek uvedl všechny povinné údaje, tedy účastníky s osobními údaji, záležitost, se kterou k notáři přišli i honorář. Druhým způsobem, se kterým se bylo možné setkat, bylo, že záznamy zapsal v opačném pořadí a do poznámek uvedl: „*Číslo 2 118 a 2 119 byla nedopatřením přehozena. Notářský spis manželů Josefa a Magdalény Z. má číslo 2 118 a legalizace podpisu Theodora K. číslo 2 119.*“³⁴⁶ Pod tím následoval Štolbův podpis.

Změnou ve spisech prochází Štolbovy formulace. Ze začátku jednacího rejstříku psal o projednané záležitosti např. „*Legalisace. Dlužní úpis ddto v Pardubicích*“. Poté přešel k jiné formě: „*Ověření podpisu na dlužním listu*“ (smlouvě tržové, prohlášení o darování...). Jako doposud jediný notář uvádí u některých poplatků dle jakého paragrafu notářského řádu je určena jejich výše, př. „*Popl. za čas 2 hodiny dle § 12 n.ř. 8 zl., za psaní 80 kr, kolek 1 zl, vzdálení 1 zl.*“³⁴⁷

Mezi protokoly notáře Štolby se převážně nacházely legalizace, ovšem objevil se u nich sepsaný protokol o zrušení a vrácení poslední vůle. Tento úkon sice patřil k notářovým předepsaným povinnostem, avšak příliš často se nevyskytoval. Mnohem častěji notáři poslední vůle sepisovali a uchovávali, než aby vystavovali protokol o jejich vrácení.³⁴⁸

³⁴⁴ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 27 – 44, kn. č. 21 – 38, Rejstřík jednací.

³⁴⁵ Tamtéž, inv. č. 33, kn. č. 27, Rejstřík jednací 1898 – 1899.

³⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 28, kn. č. 22, Rejstřík jednací 1892 – 1894.

³⁴⁷ Tamtéž, inv. č. 37, kn. č. 31, Rejstřík jednací 1903 – 1905.

³⁴⁸ Tamtéž, inv. č. 28, kn. č. 22, Rejstřík jednací 1892 – 1894.

Z jednacího rejstříku vyplývá, že ročně učinil Štolba přes 1 300 jednání, což připadá v průměru na jeden měsíc 110 úkonů. Z těch jednoznačně převládá legalizace, tak jako u jeho předchůdců. Nejmenší počet úkonů se pohybuje kolem 70 – 80 měsíčně, nejvyšší hodnoty dosahují čísel až kolem 170 – 180, což jsou již velké výjimky. Obvyklejší hodnoty se pohybují kolem 130 – 150. Nejvyšší počet úkonů provedených v jeden den se pohybuje kolem 30. Podobně jako u jeho předchůdců nelze s určitostí tvrdit, že pravidelně v některých měsících prováděl méně či více úkonů.³⁴⁹

Josef Štolba úřadoval každý den v týdnu včetně soboty a neděle. V prvních letech úřadování se počet Štolbových dnů volna pohyboval kolem 30. Postupně však vzrůstal a roku 1900 se vyšplhal na 65.³⁵⁰

Rok/měsíc	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
1892	128	146	151	112	125	116	107	123	156	99	111	98	1 472
1894	126	107	77	108	137	128	107	86	108	74	103	121	1 282
1896	127	133	91	95	124	90	107	99	96	102	132	119	1 315
1898	151	110	120	120	101	106	118	101	73	111	124	113	1 348
1900	100	76	97	139	164	116	107	107	104	81	141	89	1 327
1902	121	129	107	109	111	128	107	94	89	96	125	134	1 350
1905	120	123	170	119	102	91	108	78	109	111	121	109	1 361
1911	102	92	97	103	95	96	118	82	99	120	93	120	1 217

Tabulka č. 6: Počet úkonů provedených Josefem Štolbou ve zvolených letech.³⁵¹

Rovněž v písemnostech Josefa Štolby bylo možné se setkat se zápisem královéhradecko-chrudimské notářské komory o provedené revizi, která se uskutečnila například i v polovině září roku 1893.

Štolbovi klienti opět pocházeli především z řad rolníků, obchodníků a majitelů nemovitostí. Ve větší míře nalezneme mezi účastníky také továrníky a různé finanční instituce, které byly často zastupovány významnými obyvateli města. Mnoho z těchto společností si často vybíralo za své zástupce právníky, středoškolské profesory apod. Tak je například možné setkat se s advokátem Janem Žákem jako se členem správní rady Živnostenské banky pro Čechy a Moravu v Pardubicích. Zápis

³⁴⁹ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 27 – 44, kn. č. 21 – 38, Rejstřík jednací.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Tamtéž.

s těmito informacemi se nachází u roku 1895.³⁵² Za posledním zápisem v jednacím rejstříku číslo 38 dopsal zřejmě sám Josef Štolba větu o ustanovení nového notáře Eduarda Jelena spolu s počátkem jeho úřadování ke dni 1. března 1912.³⁵³

Abecední index doplňující soupis pomocných knih uvádí u většiny klientů pouze jméno a bydliště. Povolání se objevuje velmi sporadicky. Celý seznam je psán v českém jazyce.³⁵⁴

V kartonech vedených pod názvem „Smlouvy dědické, trhové a svatební“ se vedle smluv tohoto typu nalézají také legalizační protokoly. Stejně tomu je také v případě všech notářů v daném období. Legalizační protokoly pro potřeby notáře Štolby vytiskla Společná knihtiskárna v Pardubicích. Převážná část písemností je sepsána v češtině, pouze mizivé procento vyhotovil notář Štolba v německé řeči. Z jeho písemností se opět nelze dovědět nic o konkrétním místě jeho kanceláře, neboť neuvádí číslo popisné domu, kde úřadoval.³⁵⁵

I přesto, že Josef Štolba působil ve svém úřadě i na počátku 20. století, stále k němu docházeli klienti neumějící číst a psát. Řešení této situace spočívalo v tom, že daná osoba na konci listiny nahradila svůj podpis třemi křížky a jeden ze svědků pod toto značení napsal: „*toto jest znamení ruky Anna Novákové*“. Nutno poznamenat, že pokud se k notáři dostavila osoba, jež neovládala umění čtení a psaní, jednalo se převážně o ženy.³⁵⁶

Součástí několika smluv, především těch týkajících se majetkových převodů, které byly zahrnuty nejen ve smlouvách postupních, ale i dědických a svatebních, byly jako přílohy zařazeny i katastrální mapy. Ve větší míře se ovšem bylo možné setkat spíše s plnými mocemi či jinými právními dokumenty, které například vydávaly soudy v souvislosti s prohlášením o plnoletosti ještě nezletilých osob apod. Tato prohlášení bývala především součástí svatebních smluv, kdy nejen nevěsta, ale velmi často také ženich, nedosáhli plnoletosti.³⁵⁷

O notářských substitutech pojednává kapitola „Notář jako úřad“. Na tomto místě je avšak třeba upozornit ještě na jednu věc. V listinách, které vyhotovil náměstek Josefa Štolby, Karel Matoušek, na konci dubna 1908, se sice nachází razítko o jeho ustanovení, ale na začátku spisu je i nadále psáno, že listina byla napsána Josefem

³⁵² SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 30, kn. č. 24, Rejstřík jednací 1895 - 1896 a inv. č. 48, kart. č. 9, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1894 - 1895.

³⁵³ Tamtéž, inv. č. 44, kn. č. 38, Rejstřík jednací 1911 - 1912.

³⁵⁴ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 45, kn. č. 39, Abecední index.

³⁵⁵ Tamtéž, inv. č. 46 - 60, kart. č. 7 - 21, Smlouvy dědické, trhové a svatební.

³⁵⁶ Tamtéž, inv. č. 49, kart. č. 10, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1895 - 1897 a inv. č. 53, kart. č. 14, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1901 - 1903.

³⁵⁷ Tamtéž, inv. č. 57, kart. č. 18, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1908 - 1909.

Štolbou. Substituti, kteří již byli sami notáři, v této úvodní formulaci uváděli již své jméno, takže Karel Matoušek s největší pravděpodobností ještě nebyl jmenován notářem a zastupoval Štolbu coby kandidát notářství. Možná varianta také může spočívat v tom, že byl tento kandidát u notáře Štolby na praxi.³⁵⁸

5.4.7. Eduard Jelen

Posledním úřadujícím notářem ve sledovaném období byl Eduard Jelen. Svou činnost v Pardubicích zahájil 1. března 1912. Tento notář působil ve zdejším notářství v období rakousko-uherské monarchie a dále přes první světovou válku do doby první Československé republiky, konkrétně do roku 1929.

Agenda Eduarda Jelena se skládá opět z poměrně velkého množství pomocných knih, přesněji z osmi knih jednacích rejstříků, abecedního indexu a seznamu posledních vůlí. Veškeré smlouvy a protokoly jsou společně uloženy v osmi kartonech označených názvem Smlouvy dědické, tržové a svatební.³⁵⁹

Četnost provedených úkonů není u notáře Jelena tak vysoká jako u jeho předchůdce Josefa Štolby a Julia z Kotowitz, u nichž roční počet zaznamenaných jednání přesahuje (často velmi znatelně) číslo tisíc. Eduard Jelen vyhotovil většinou o několik stovek spisů protokolů méně. Jak vyplývá z následující tabulky, výrazný pokles návštěvnosti klientů zaznamenalo období první světové války. Počátkem prvního roku válečného konfliktu se počet jednání nijak neliší od předchozích let, ovšem od srpna přichází velmi razantní pokles, kdy se počet jednání pohybuje od 14 do 31 měsíčně, což je pětkrát méně než do tohoto měsíce. Nejméně klientů využilo notářských služeb Eduarda Jelena v roce 1915, kdy se hodnota všech provedených úkonů snížila na 451. V následujících letech války docházelo opět k postupnému zvýšení, které kulminovalo v roce 1923 a s menším poklesem i 1924.³⁶⁰

Z notářských úkonů jednoznačně převažovala legalizace, a to často dlužních úpisů (kvitance), dále postupní smlouvy a tržové smlouvy. Lze však tvrdit, že více jak tři čtvrtiny všech legalizačních protokolů se týkaly kvitance. V případě spisů není možné takto jednoznačně určit převažující typ smluv. Hlavním důvodem je především častá

³⁵⁸ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 56, kart. č. 17, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1906 – 1908.

³⁵⁹ SOkA Pardubice, Inventurní soupis Notářství Holice, Pardubice, Přelouč, s. 16 a 17.

³⁶⁰ Tamtéž, inv. č. 61 – 68, kn. č. 40 – 47, Rejstřík jednacích.

kombinace těchto smluv, zvláště pak svatebních, postupních, dědičných a trhových.³⁶¹ Většina těchto smluv rozsahem nepokrývá více jak deset stran. K nejobsáhlejším písemnostem ovšem patřily protokoly z valných hromad různých společností a společenské smlouvy, jejichž počet stran dosahoval až 30.³⁶²

Rok/měsíc	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
1912	---	---	107	89	89	94	64	73	80	95	98	74	863
1914	88	73	93	88	73	65	99	31	14	31	18	21	694
1915	29	33	47	34	44	48	33	33	33	41	42	34	451
1916	50	25	46	52	46	54	64	48	81	64	90	38	658
1918	65	52	60	68	85	77	96	61	62	75	85	73	859
1920	112	84	107	73	77	96	88	61	57	77	89	100	1 021
1922	97	65	73	81	84	104	80	102	82	89	65	59	981
1923	89	64	103	96	112	108	88	79	105	97	94	91	1 126
1924	70	102	92	72	80	105	78	111	113	101	83	83	1 090
1926	48	61	63	52	57	57	47	62	70	65	63	59	704
1928	51	63	61	52	68	53	72	48	54	58	60	54	694

Tabulka č. 7: Počet úkonů provedených Eduardem Jelenem ve zvolených letech.³⁶³

V období první světové války se značně navýšil počet účastníků z řad vojenských kruhů, jednání s nimi učiněná jsou takřka výhradně napsaná v německé řeči. Za veškeré úkony pro ně vyhotovené si notář neúčtoval žádný honorář. Klientelu však stále ve větší míře tvořili převážně lidé z nižších vrstev, tedy rolníci. Již u Josefa Štolby bylo možné zaznamenat nárůst účastníků z nové profese, kterou je myšleno dělnictvo. Ze středních vrstev využívali často notářových služeb obchodníci, soukromníci, majitelé realit a profesori na středních školách. Nejednou se ve spisech setkáváme také se státními úředníky. Zastoupení těchto povolání je ovšem v porovnání s rolníky minimální.³⁶⁴

V porovnání s jeho předchůdci nedošlo k výraznějším změnám ani v oblasti bydliště. Stále největší procento účastníků pocházelo z Pardubic a jejich okolí a pouze výjimečně se ve spisech bylo možné setkat s jiným místem. To ovšem neplatilo v době války, kdy převážně důstojníci využívající notářových služeb pocházeli z různých koutů českých

³⁶¹ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 71 – 78, kart. č. 22 – 29, Smlouvy dědičné, trhové a svatební.

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 61 – 68, kn. č. 40 – 47, Jednací rejstřík.

³⁶⁴ Tamtéž, inv. č. 71 – 78, kart. č. 22 – 29, Smlouvy dědičné, trhové a svatební.

zemí a někdy též celé monarchie. V těchto případech notář vždy poznamenal, odkud skutečně ony osoby pocházejí a že se toho času zdržují v Pardubicích či jiném městě.³⁶⁵

Záznamy o provedených revizích notářskou komorou jsou zapsány také v jednacích rejstřících. Jako zajímavost lze na tomto místě uvést, že jednu z kontrol, která proběhla v polovině května roku 1922, učinil coby člen notářské komory se sídlem v Hradci Králové Josef Lepšík, náměstek úřadující v pardubickém notářství po Juliu z Kotowitz.³⁶⁶

Jednací rejstříky i legalizační protokoly pocházejí z různých tiskáren. První dvě repertoria pocházejí od p. Scholla v Chrudimi, následující pak vytiskla Hoblíkova tiskárna v Pardubicích. Po smrti majitele se tato knihtiskárna přejmenovala a pod názvem F. Hoblíka nástupci v Pardubicích vydala mimo jiné i notářské jednací rejstříky, které používal Eduard Jelen. Legalizační protokoly pocházejí z tábořské tiskárny pana Šafránka. Přednostně byly připraveny pro notáře z Tábora, neboť v předtištěném textu se pravidelně objevuje formulace „(...) v mé notářské úřadovně v Táboře“.³⁶⁷ Eduard Jelen název města vždy přeškrtnl a doplnil na toto místo náležející údaj. V pozdějších vyhotoveních již byly pardubickému notářství dodávány legalizační protokoly ve správné verzi.

Postupem doby pronikla jistá modernizace také do notářství v Pardubicích. Tím je myšleno, že notářské služby si některé společnosti objednávaly telefonicky, jako tomu bylo v případě společenské smlouvy ze dne 18. prosince 1918, kdy tímto způsobem zkontaktoval „Východočeský elektrárenský svaz, společnost s omezeným ručením“ notáře Jelena. „Následkem telefonického vyzvání (...) dostavil jsem se já notář dnešního dne, to jest (...) o půl třetí hodině do kancelářských místností téhož se shora uvedeném domě, abych osvědčil usnesení mimořádné valné hromady (...).“³⁶⁸ Novinkou se v tomto směru stalo také razítko Eduarda Jelena v levém horním rohu na některých smlouvách a protokolech, kde se nově vedle tradičních informací o notářově jméně a sídle objevily také telefonní kontakt na notáře³⁶⁹ a číslo poštovní spořitelny.

K modernizaci notářského úřadu lze rovněž zařadit používání psacího stroje. První písemnost na psacím stroji vyhotovil Eduard Jelen v březnu 1917. Zpočátku se jednalo pouze o legalizační protokoly, ne ovšem všechny. Většinu ještě stále psal notář v ruce. K psacímu stroji se převážně uchyloval v případech, že účastník jednání byl státní úředník či nějaká společnost. V průběhu roku 1917 se však postupně začal počet protokolů sepsaných

³⁶⁵ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 71 – 78, kart. č. 22 – 29, Smlouvy dědické, tržové a svatební.

³⁶⁶ Tamtéž, inv. č. 28, kn. č. 22, Rejstřík jednací 1892 – 1894.

³⁶⁷ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 71 – 78, kart. č. 22 – 29, Smlouvy dědické, tržové a svatební.

³⁶⁸ Tamtéž, inv. č. 73, kart. č. 24, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1917 – 1919.

³⁶⁹ Telefonní číslo do kanceláře Eduarda Jelena bylo 134.

na psacím stroji zvyšovat a v září téhož roku již jednoznačně převažovaly. Smlouvy Eduard Jelen ale stále psal převážně perem.³⁷⁰

Notář Eduard Jelen uzavírá sledované období pardubického notariátu. I přesto se zde ještě v krátkosti zmíním o jeho náměstkovi Bohuslavu Králi, který v pozdějších letech nastoupil do úřadu notáře v Pardubicích a z jehož velkého množství písemnictví se část jednoho jednacího rejstříku a jednoho kartonu smluv dotýká touto prací vymezeného období.

Agenda Bohuslava Krále počíná rokem 1925 a je vedena až do počátku padesátých let 20. století. Tato léta se kryjí s obdobím činnosti dvou notářů – Eduarda Jelena (do roku 1929) a Jana Kadlece (1929 – 1937). Otázkou tedy zůstává, zda Bohuslav Král působil v tomto období již jako notář, nebo se písemnosti vztahují k jeho substitucím. První jednací rejstřík notáře Krále je datován roky 1925 až 1930 a byl k němu přiložen dopis od Královéhradecko-chrudimské notářské komory ze 4. listopadu 1930, v němž komora informovala notáře o zaslání nového jednacího rejstříku³⁷¹ o rozsahu dvou set listů (tedy 400 stran), který opatřila komorní pečeti. V dopise je rovněž uvedeno, že Bohuslav Král sám o vydání nového repertoria požádal, což mohl učinit pouze jako notář. V listinách, které vyhotovil, se nachází také jeho vlastní pečeť, kterou kandidáti notářství neměli. Lze tedy tvrdit, že Bohuslav Král již od roku 1925 působil jako samostatný notář vedle dvou výše zmíněných notářů.³⁷²

Písemnosti notáře Krále, jejichž část časově spadá do vymezeného období, lze konstatovat, že se téměř neliší od písemností jeho předchůdce. Určitá odlišnost, která se ovšem dala předpokládat, souvisí s psaním veškerých smluv a protokolů na psacím stroji.

Rok/měsíc	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
1925	16	39	34	32	63	40	39	53	78	40	40	55	476
1927	60	54	60	54	50	69	56	59	64	49	57	65	697

Tabulka č. 8: Počet úkonů provedených Bohuslavem Králem ve zvolených letech.³⁷³

Z tabulky č. 8 vyplývá, že četnost Králových jednání nebyla z počátku jeho úřadování příliš vysoká. Z šestileté činnosti, která je zaznamenána v prvním jednacím rejstříku, vzešlo necelých čtyři tisíce spisů a protokolů. Podobné údaje vykazuje také druhý jednací rejstřík,

³⁷⁰ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 71 – 78, kart. č. 22 – 29, Smlouvy dědické, tržové a svatební.

³⁷¹ Zmíněný jednací rejstřík opět vytiskla tiskárna F. Hoblíka nástupci Pardubice.

³⁷² SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 108, kn. č. 66, Rejstřík jednací 1925 – 1930.

³⁷³ Tamtéž, inv. č. 115, kart. č. 43, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1925 – 1930.

jenž se ve větší míře shoduje s obdobím úřadování Jana Kadlece. Teprve po tomto období je patrný mírnější vzestup počtu sepsaných písemností.³⁷⁴

S funkcí náměstka se lze setkat také u tohoto notáře. V období let 1925 až 1929 byl zastupován třikrát, tedy dle jednacího rejstříku. Všechny tři substituce se vztahují k posledním dvěma vymezeným rokům. Prvním substitutem Bohuslava Krále byl Karel Pick, který byl ustanoven v polovině června 1928. Jméno druhého náměstka se mi bohužel nepodařilo přečíst, neboť je jeho podpis pod razítkem s ustanovením nečitelný a mezi záznamy jednacího rejstříku formulace o jmenování chybí. Koncem července 1929 se pak zastupování ujal Josef Roček, jehož jméno figuruje v inventárním soupisu fondu Notářství Pardubice, coby pokračovatele v psaní Knihy úschov po Bohuslavu Králi.³⁷⁵

³⁷⁴ SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 108, kn. č. 66, Rejstřík jednací 1925 – 1930.

³⁷⁵ Tamtéž.

6. PARDUBIČTÍ NOTÁŘI V KULTURNÍM KONTEXTU MĚSTA

Notáři spolu s ostatními právníky patřili v polovině 19. století do vyšší střední vrstvy společnosti k tzv. „honoraci“, jak se tehdy označovaly privilegované skupiny obyvatel. Toto postavení, vycházející z jejich profese založené na vzdělání, vyžadovalo mimo jiné i jistou veřejnou činnost. Právníci se tedy stávaly členy rozličných spolků, ať již kulturně či hospodářsky zaměřených. Díky své profesi, která jim zajišťovala úctu a důvěru obyvatel jednotlivých měst, se velmi často podíleli také na lokální politické moci. Jména s právnickým titulem se objevují nejen v městských zastupitelstvích a radách, ale také na starostenských postech. Právníci ovšem neomezovali svou politickou kariéru pouze v regionálním měřítku. Angažovali se také v jednotlivých politických stranách, za něž někteří poté kandidovali například do zemského sněmu.³⁷⁶

Otázkou ovšem zůstává, kam notáře zařadit z hlediska profese. Právně-historická³⁷⁷ literatura je řadí k úředníkům, avšak v širším slova smyslu. Oproti tomu sociálně-spoolečensky zaměřená díla (např. autorů Macháčové a Matějčka)³⁷⁸ považují notáře za příslušníky tzv. svobodných povolání. Tato práce nahlíží na notáře jako na úředníky, což je uvedeno také na začátku pojednání o pardubickém notářství. Nesporně ovšem notáři, stejně jako advokáti a právníci obecně, patřili jako inteligence k elitám každého města. Byli váženými a uznávanými občany měst. Toto postavení je ovšem svým způsobem zavazovalo k určité reprezentaci sama sebe a své rodiny. Tím je myšlena například návštěva různých kulturních podniků – divadel, plesů a mnoha jiných společenských akcí, jakými byly v případě dam různé čajové dýchánky a mužů stolní společnosti.³⁷⁹

Mnoho právníků bylo i literárně činnými. Většina z nich ovšem zanechala ať již studia nebo později kariéry právníka a věnovala se psaní. To ovšem nebyl případ jednoho z pardubických notářů, Josefa Štolby, který dokázal skloubit rodinný život s notářským povoláním a navíc se věnovat svým největším zájmům – divadlu a cestování. K jeho kolegům

³⁷⁶ MACHAČOVÁ, Jana; MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781 – 1914*. Opava 2002. ISBN 80-86224-23-6, s. 243 – 244; URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha, 2003. ISBN 80-7106-500-5, s. 132.

³⁷⁷ Například ŠEDIVA, Václav. *Notářství dle práva rakouského se stručnými dějinami notářství vůbec*. Turnov, 1895.

³⁷⁸ MACHAČOVÁ, Jana; MATĚJČEK, Jiří. *O středních vrstvách v českých zemích 1750 – 1950*. Opava 2002. ISBN 80-86224-36-8; titíž. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781 – 1914*. Opava 2002. ISBN 80-86224-23-6.

³⁷⁹ Tamtéž.

právníkům-spisovatelům v Pardubicích mimo jiné patřili i advokáti Ladislav Quis a v pozdějších letech Karel Krpata.

Jan Žák je znám především jako advokát a zemský poslanec, jenž celý život zasvětil boji za národnostní rovnoprávnost a autonomii. Jako nadšený vlastenec nese mnoho zásluh na rozkvětu města.

6.1. Jan Žák

Notář, advokát, starosta, zemský a říšský poslanec. Všechny tyto profese v sobě spojuje osobnost Jana Žáka, muže, jehož život je nesmazatelně zapsán do historie města Pardubice.

Jan Žák se narodil 10. února 1829 u Kolína, pravděpodobně v obci Císařeves.³⁸⁰ Středoškolské vzdělání nabyt v Havlíčkově Brodě, odkud po složení maturity odešel do Prahy. Zde se na univerzitě věnoval studiu filozofie a práv. V roce 1856 získal doktorát práv a koncem padesátých let byl přeložen do Pardubic, kde své první praktické zkušenosti získal v kanceláři notáře Polívky. V roce 1862 si pak v tomto městě otevřel také vlastní notářskou kancelář, kde působil pět let. Poté v roce 1867 přestoupil, tak jako mnozí jeho kolegové, k advokacii, kde „*těšil se ve své činnosti právnické nemalé oblibě.*“³⁸¹ Právní znalosti nabyté vzděláním a především pak zkušenostmi s vykonáváním notářské a advokátské praxe uplatnil mimo jiné také v psaní právnických statí do časopisu „Právník“ či „Samosprávný obzor“ a další.³⁸²

Od šedesátých let 19. století se Žák začal angažovat také na politickém poli. V roce 1860³⁸³ byl zvolen zemským poslancem za městský okres Pardubice, Holice a Chlumeck nad Cidlinou. Jeho notářská a později i advokátní praxe postupně ustupovaly politické kariéře, neboť zasedání na zemském sněmu a později také na říšské radě (1879 – 1885) vyžadovalo mnoho času tráveného mimo Pardubice.

Jako člen národní strany („staročech“) byl přesvědčeným zastáncem autonomie českých zemí, kterou se snažil prosadit mimo jiné také na tajné schůzce konané 20. srpna

³⁸⁰ Konkrétní údaje o místě jeho narození se však v různých pramenech a literatuře rozcházejí. Srovnej SOKA Pardubice, fond Rukopisy, kn. č. 27, Memorabilien der Stadt Pardubitz gesammelt und gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablik pens. Magistratssekretair im Jahre 1850, s. 24; Navrátil, Michal. *Almanach ...*, s. 521; LIŠKOVÁ, Marie. *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861 – 1913*. Praha, 1994, s. 372. ISBN 80-85475-13-8.

³⁸¹ Viz SOKA Pardubice, fond Rukopisy, kn. č. 27, Memorabilien der Stadt Pardubitz gesammelt und gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablik pens. Magistratssekretair im Jahre 1850, s. 24.

³⁸² LIŠKOVÁ, Marie. *Slovník ...*, s. 372.

³⁸³ M. Navrátil (stejně jako M. Lišková) datuje zvolení Žáka zemským poslancem až k roku 1861. NAVRÁTIL, Michal. *Almanach ...*, s. 521; LIŠKOVÁ, Marie. *Slovník ...*, s. 372.

roku 1870 ve svém domě v Pardubicích. Za účasti Františka Ladislava Riegra, hraběte Jindřicha Clam Martince a dalších se podílel na přípravě českých státoprávních požadavků na zmíněnou autonomii, zemskou vládu a rovnoprávnost, tedy podmínek, za kterých by byli čeští poslanci ochotni znovu se aktivně zúčastnit politiky. Tyto požadavky, známé dnes jako „fundamentální články“ nakonec však pro odmítavý postoj Němců a Maďarů přijaty nebyly. O dva roky dříve podepsal deklaraci spolu s dalšími osmdesáti poslanci, jež František Palacký předal nejvyššímu maršálkovi sněmu. Jednalo se o právní dokument, který ostře vystupoval proti vídeňské ústavě a dualismu.³⁸⁴

Žákova oblíbenost a úcta u pardubických občanů se promítla počátkem devadesátých let 19. století (21. září 1893) v jeho zvolení starostou tohoto východočeského města. Politicky činným byl v Pardubicích však již dříve. Po mnoho let působil v obecním zastupitelstvu a okresním výboru.

Jméno Jana Žáka však není spojeno jen s politickou sférou, neboť zastával také funkci místopředsedy pardubického Akciového cukrovaru. Byl jedním z členů představenstva filiálky Živnostenské banky a několik let strávil také jako člen výboru Občanské záložny.³⁸⁵

Výrazná byla také jeho činnost kulturní a podíl na zlepšení vzdělání ve zdejších městě. Jan Žák zde totiž vedle členství v okresní školské radě vystupoval také jako předseda Spolku pro podporování chudých studujících³⁸⁶ a místopředseda Musejního spolku,³⁸⁷ který byl v Pardubicích založen v osmdesátých letech 19. století.

V otcových šlépějích šel také jeho syn Karel Žák, redaktor Národní Politiky. Karel Žák stejně jako jeho otec vystudoval na pražské univerzitě práva. Svou profesní dráhu však poté věnoval spisovatelství a žurnalistice. Coby člen národní strany uspořádal po smrti svého otce dva sjezdy této strany a udržoval čilý styk s Františkem Ladislavem Riegreem, Albínem Bráfem a mnoha dalšími, o nichž napsal vzpomínky. Žákova dcera Růžena, hudebně

³⁸⁴ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla - ŘEPA, Milan (sestavili). *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*. Praha, 1997, s. 22. ISBN 80-902023-7-3.

³⁸⁵ Advokát Žák se významně podílel na zřízení této instituce a po několik let ji i předsedal. Rozhodnutí městské rady o zřízení Občanské záložny padlo v dubnu roku 1862. O rok později již záložna zlepšovala rozvoj živnostenského a průmyslového podnikání, tedy myšlenky, pro kterou byla zřízena. Viz SOkA Pardubice, fond Rukopisy, kn. č. 27, Memorabilien der Stadt Pardubitz gesammelt und gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablik pens. Magistratssekretair im Jahre 1850, s. 615.

³⁸⁶ Spolek pro podporu chudých studujících byl zřízen pro méně majetné, avšak nadané žáky, kteří tímto dostali příležitost vystudovat střední školu, konkrétně pardubickou reálku. Iniciativa ke zřízení spolku vzešla z řad profesorů reálky a velký ohlas našla mezi obyvateli Pardubic, ke kterým patřil také Jan Žák. SOkA Pardubice, Okresní úřad Pardubice, Spolkové a shromažďovací záležitosti, kart. č. 489, Spolek pro podporování nemajetných studujících Pardubice 1865 – 1950, s. 1.

³⁸⁷ V únoru roku 1897 spolek vyzval mnoho společností a zámožných obyvatel, aby dali příspěvek na stavbu budovy pro zamýšlené muzeum.

velmi nadaná dívka, studovala na Vídeňské konzervatoři hru na klavír. Druhá Žákova dcera Marie se provdala za armádního důstojníka a syna vídeňského advokáta.³⁸⁸

Život Jana Žáka plný snahy o zlepšení politických a kulturních podmínek pardubických obyvatel a Čechů vůbec byl však ochromen jeho nemocí hrtanu, kterou po mnoho let trpěl. Dvakrát prodělal operaci, která však jeho stav nijak nezlepšila. Ke konci života byl léčen v sanatoriu Dr. Rlocha v Praze, kde se měl podrobit rozhodující operaci. Té se bohužel nedožil, zemřel na následky mozkové mrtvice 6. května 1896 ve čtyři hodiny odpoledne. Jeho tělo bylo poté převezeno zpátky do Pardubic a zde také pohřbeno.

Žákova pohřbu se zúčastnila široká veřejnost. Mezi školní mládeží, členy korporací a spolků bylo možné potkat osoby, jež se s Žákem přijely rozloučit z mnoha měst nejen východních Čech. Na pohřbu promluvil a život advokáta patřičně vylíčil Dr. Antonín Formánek, rovněž poslanec zemského sněmu a v letech 1899 až 1906 pardubický starosta.³⁸⁹

Tehdejší starosta Pardubic František Hoblík³⁹⁰ promluvil o Janu Žákovi na schůzi obecního zastupitelstva 20. června 1896 takto: „*S panem dr. Žákem odešel muž, s jehož jménem nerozlučně spojena jest historie města našeho, o jehož vzrůst a neobyčejný rozvoj v posledních 30 letech nemalých si získal zásluh, muž, který i mimo to vynikající úlohu hrál v životě politickém a veřejném vůbec.*“³⁹¹

6.2. Josef Štolba

Dramatik Josef Štolba pocházel z rodiny, jež po dlouhá léta žila v Hradci Králové, kde se její mužští členové věnovali kovářskému řemeslu. Již počátkem 19. století se v tomto městě živil jako kovář František Štolba, v jehož řemesle pak pokračoval také jeho syn Antonín. Rodina Štolbů si za několik let získala v Hradci Králové i jeho okolí čestné jméno a nabyla důvěryhodnosti, o čemž svědčí také časté poručnictví nad dětmi zemřelých obyvatel města, kterým byla často pověřována. Úspěch v řemesle se odrazil také ve skutečnosti, že Štolbové byli právovárečnými měšťany.³⁹²

³⁸⁸ NAVRÁTIL, Michal. *Almanach ...*, s. 521; Různé zprávy. In: Pernštýn 15. 12. 1897, ročník VIII, č. 27.

³⁸⁹ SOKA Pardubice, fond Rukopisy, kn. č. 27, Memorabilien der Stadt Pardubitz gesammelt und gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablik pens. Magistratssekretair im Jahre 1850, s. 24 a 26.

³⁹⁰ František Hoblík tehdy vykonával úřad starosty již ve druhém zvoleném období. Poprvé to bylo v letech 1888 – 1889. Po té jej vystřídal ve funkci právě Jan Žák, po jehož smrti se starostou Pardubic opět stal František Hoblík na dobu šesti let (1893 – 1899).

³⁹¹ Podrobněji SOKA Pardubice, fond Rukopisy, kn. č. 27, Memorabilien der Stadt Pardubitz gesammelt und gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablik pens. Magistratssekretair im Jahre 1850, s. 26.

³⁹² Více na internetových stránkách SOKA Hradec Králové: <http://195.113.185.42/hk/fondy-x/dialogfu.php>.

Od kovářského řemesla začali někteří příslušníci rodiny „utíkat“ k jiným, zcela odlišným povoláním. Kupříkladu syn Františka a Terezie Štolbových, František (otec Josefa Štolby), který se narodil v roce 1811, našel uplatnění ve státním aparátu jako úředník. Nejprve působil u Krajského úřadu ve svém rodném městě, poté se s rodinou přestěhoval do Prahy, kam byl povolán k zemskému místodržitelství, krátce nato přesídlil do Plzně a několik let poté se opět vrátil do Prahy. František Štolba patřil k těm pilným a obětavým úředníkům³⁹³ a byl za svou píli odměněn jmenováním císařským radou v roce 1881.³⁹⁴ Z jeho manželství vzešli tři synové. Nejvíce je známo o Františkovi, profesorovi chemie na pražské univerzitě, a Josefovi, notáři a spisovateli. O třetím z bratrů se ve svých pamětech téměř nezmiňuje ani Josef Štolba. Nejmenuje ho, pouze uvádí, že velmi brzy odešel z domu kvůli povolání. Oproti tomu na svého bratra Františka vzpomíná s láskou a úctou, stejně jako na svou matku.³⁹⁵

František Štolba narozený v roce 1839 získal stejně jako jeho bratr vysokoškolské vzdělání, ovšem na Zemském polytechnickém ústavu v Praze. Po absolvování studií nastoupil na tomtéž ústavu jako vědec, kde působil až do roku 1868. O rok později se stal profesorem technické chemie a patřil k prvním vysokoškolským pedagogům, kteří své přednášky vedli v češtině. Řádným profesorem byl jmenován v roce 1875. Svě vědomosti, jež nabyt dlouholetým studiem a především velkým zájmem o chemii, dokázal obratně využít v bohaté publikační činnosti.³⁹⁶

Na léta častého stěhování, které souviselo s povoláním jeho otce, vzpomíná Josef Štolba ve svých pamětech velmi málo, neboť tehdy byl ještě ve velmi útlém věku. Narodil se 3. května 1846 na Malém náměstí v Hradci Králové, kde však strávil jen první dva roky svého života. Po častém stěhování zmíněném výše se rodina Františka Štolby usadila v roce 1855 natrvalo v Praze. Zde také získal Josef své vzdělání na staroměstské hlavní škole u sv. Jakuba, kde se veškerá výuka (mimo náboženství) odehrávala v německém jazyku.³⁹⁷

³⁹³ Josef Štolba píše o svém otci především jako o úředníkovi, který „neměl za celých 45 roků jediného dne dovolené, nezastonal po celý život svůj vážně a usnul navždy v mém náručí (...) zachovav plné vědomí i řeč až do posledního okamžiku.“ ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí ...*, s. 63.

³⁹⁴ SOKA Hradec Králové. Fond: Rodinný archiv Štolbů 1787 – 1950, inv. č. 29, kart. č. 1, Osobní doklady a spisy – František Štolba. Jmenování císařským radou.

³⁹⁵ SOKA Pardubice, Fond: Rodinný archiv Štolbů 1787 – 1950, inv. č. 34, kart. č. 1, Články o Dr. Josefu Štolbovi.

³⁹⁶ František Štolba se ve svých výzkumech neomezoval na jednu vědní oblast chemie, ale zabýval se všeobecnou, analytickou i technickou chemií. Jeho studie se objevovaly nejen v českém odborném tisku, ale rovněž v cizojazyčných periodikách. Za nejvýznamnější byly označeny jeho práce týkající se vzácných zemin a nových metod analytické chemie. František Štolba se také podílel na vzniku „Časopisu pro chemický průmysl“, který založil spolu s profesorem Antonínem Bělohoubkem. ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí ...*, s. 21 – 26.

³⁹⁷ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982, s. 127.

Po dvou letech však přestoupil na Akademické gymnázium, které ukončil v roce 1865 úspěšně složenou maturitní zkouškou. Na léta strávená na tomto ústavu vzpomínal velmi rád a často.³⁹⁸ I přesto, že Josef Štolba studoval na školách s německou výukou, patřila jeho rodina k vlastencům. Doma se mluvilo převážně česky a vyprávěli se příběhy z českých dějin.

Josef Štolba patřil k velmi nadaným žákům a vzdělávat se jej bavilo, jak sám uvádí ve svých vzpomínkách. Zálibu našel především v humanitních oborech, jakými byla literatura a historie. Z tohoto důvodu směřovaly jeho další kroky na pražskou právnickou fakultu, kterou absolvoval roku 1869.

Jelikož v rodině Štolbových byly čtyři děti, z nichž se dva synové rozhodli pro studium na univerzitě, nebylo snadné jen z úřednického platu dostatečně uživit celou rodinu. Z tohoto důvodu přijímala rodina studenty do plného zaopatření. Každoročně bydleli u Štolbů až čtyři studenti, kteří svým měsíčním příspěvkem značně vypomáhali domácímu rozpočtu. Jedním z prvních studentů, který našel u této rodiny útočiště, byl Edvard Grégr. Se Štolbovy udržoval přátelský vztah také jeho bratr Julius Grégr, zakladatel „Národních listů“, do kterých Josef Štolba v dospělém věku dodával nepoliticky orientované články. K dalším studentům bydlícím v rodině patřil Emil Škoda, zakladatel známé plzeňské strojírenské továrny.³⁹⁹

Ještě jako student gymnázia si Josef Štolba přivydělával doučováním méně nadaných studentů. Jeho prvním žákem byl budoucí spisovatel M. A. Šimáček. „Macínka“, jak tehdy každý familiárně označoval Šimáčka, vychovávala jeho babička, rodilá Němka, což zapříčinilo, že chlapec mluvil „hatmatilkou“ složenou z němčiny a češtiny. Úkolem Josefa Štolby tedy bylo naučit „Macínka“ plynně hovořit a psát česky. Hodin strávených vyučováním Josef nikdy nelitoval, neboť „*Macínek byl tak milý, dobrý a čiperný hoch, že s radostí dosud vzpomínám na tyto hodiny pedagogické své činnosti (...)*“.⁴⁰⁰

Po ukončení studií nabral jeho život zajímavý směr. Nejprve působil jako vychovatel v rodině hraběte Albrechta Kounice, s nimiž navštívil Německo a Belgie, a odkud poté sám odcestoval do Londýna.⁴⁰¹

Po dvou letech, v roce 1872 opustil hraběcí rodinu Kouniců a začal se připravovat na doktorské zkoušky. Jak sám říkal, život u hraběte mu dal možnost vzdělávat se v jazycích, cestovat s rodinou a žít „na úrovni“ s dostatečným finančním zázemím, ale chyběla

³⁹⁸ SOkA Hradec Králové, Fond: Rodinný archiv Štolbů 1787 – 1950, inv. č. 34, kart. č. 1, Články o Dr. Josefu Štolbovi.

³⁹⁹ ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí ...*, s. 20.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 31.

⁴⁰¹ ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí ...*, s. 76 – 78; SOkA Hradec Králové, Fond: Rodinný archiv Štolbů 1787 – 1950, inv. č. 34, kart. č. 1, Články o Dr. Josefu Štolbovi.

mu svoboda, které se těšil v době studií. Nerad se vázal a byl na někom závislý, a proto také zanechal vychovatelství a začal se opět věnovat studiu.

Během příprav na rigorosa ovšem dostal velmi lákavou nabídku od hraběte Arthura Desfours-Walderode na cestu do Ameriky, které neodolal a počátkem dubna 1873 odcestoval společně s hrabětem do zámoří. Během své výpravy navštívili Západní Indii, Portoriko, Jamajku a Haiti, Mexiko a nakonec zavítali také do Spojených států, odkud se Josef Štolba vrátil zpět do Prahy. Tato zkušenost jej natolik ohromila, že během svého života podnikl mnoho dalších cest do nejrůznějších, především exotických zemí. Po návratu (v listopadu téhož roku) začal popisovat místa, která při cestě navštívil a ještě před získáním doktorátu práv vydal třísazkový cestopis „Za oceánem“ a „Americké povídky“.⁴⁰²

Díky svému cestovatelskému nadšení získal Josef Štolba téměř nevyčerpatelný zdroj pro sepsání četných fejetonů, které Jan Neruda otiskl v Národních Listech.⁴⁰³

6.2.1. Štolbův život v Nechanicích a Pardubicích

Po získání doktorátu se opět chystal na další cesty s hrabětem Desfoursem, tentokrát do Indie, Číny, Japonska a na Sibiř. Přípravy na cestu však přerušila Štolbova svatba. Aby dostatečně rodinu zabezpečil, začal se věnovat právnické profesi. Vstoupil do soudní praxe a poté praktikoval v advokátní kanceláři Dr. Hauschilla.

K notářství jej dovedl až do Dr. Strakatý.⁴⁰⁴ Praxe u Jana Strakatého jej natolik oslovila, že se rozhodl pro notářskou kariéru. Tu zahájil v roce 1879 v Nechanicích, ležících poblíž jeho rodného Hradce Králové, protože v Praze v oné době nebylo volné žádné místo a přednostní právo na případný uvolněný notářský úřad by připadl starším a zkušenějším notářům.

⁴⁰² SOkA Pardubice, Fond: Rodinný archiv Štolbů 1787 – 1950, inv. č. 35, kart. č. 1, Poznámky z cesty do Indie; ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí ...*, s. 168.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 90 a MARTÍNEK, Jiří - MARTÍNEK, Miloslav. *Naši cestovatelé a geografové*. Praha, 1998, s. 426.

⁴⁰⁴ Pražský notář Jan Strakatý, syn člena Stavovského divadla a pěvce Karla Strakatého, jenž jako první zpíval národní hymnu „Kde domov můj?“, začal svou právní kariéru jako advokát. Po třech letech však přestoupil k notářství. Od roku 1863 byl po dobu pěti let jednatelem Právnické jednoty a svými články často přispíval do časopisu Právník. V roce 1867 došlo k jeho zvolení zemským poslancem za okresy blatenský, březnický a mírovický. Spolu s Janem Žákem se stal jedním z poslanců, kteří v roce 1868 podepsali zmíněnou deklaraci. S Josefem Štolbou ho spojoval zájem o divadlo, kterému věnoval čas jako ochotník i překladatel her z němčiny. Rok po odstoupení J. S. Skrejšovského (1869) byl zvolen členem ředitelství Družstva zemského českého divadla a v roce 1870 se stal ředitelem Prozatímního divadla. Vedle kulturních aktivit se podílel také na politice. Dvakrát byl zvolen zemským poslancem, patřil k zakladatelům svobodomyšlné strany. V osmdesátých letech se stal členem sboru obecních starších města Prahy. V letech 1874 – 1889 stál v čele Umělecké besedy. Jeho notářská kariéra vyvrcholila tehdy, kdy se nejprve jako místopředseda a následně jako předseda notářské komory snažil o získání rovného práva pro českou i německou národnost v komoře. Více NAVRÁTIL, Michal. *Almanach ...*, s. 422 – 423; ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí ...*, s. 92 – 98.

I přesto, že velmi nerad opouštěl město s velkým kulturním vyžitím, brzy si v malých Nechanicích zvykl a rád zde pobýval. Nutno poznamenat, že právě Nechanice se staly pro Štolbu významným zdrojem inspirace a klidu. Vedle notářského povolání zde napsal několik novel s venkovskou tematikou a věnoval se také dramatické tvorbě. V Nechanicích založil dokonce malou družinu divadelních ochotníků, kterou řídil. Jeho kontakt s pražskými umělci a literáty však neustal, neboť sám velmi často zajížděl do Prahy či zval tyto osobnosti k sobě do Nechanic.⁴⁰⁵ Zpočátku se však literární činnosti vzdal a věnoval se výhradně rodině a notářské praxi. Zpět k divadlu a umělecké tvorbě jej dovedl vznik vodního družstva v Nechanicích, jenž se neobešel bez veřejně známých problémů a intrik.

„Účastnil jsem se všeho jednání jako zástupce dvou interesentů, měl jsem tudíž příležitosti dost, nahlížeti často do kotle, v němž se vše vařilo, a poněvadž šel jsem mimovolně i po stopách různých těch intrik a protiproudů, ocitl jsem se pojednou v ovzduší, o němž jsem nebyl měl dosud ani zdání, a jež arci nemálo mne dráždilo. A tak ponenáhlu probudily se všechny ty touhy a vášně dob minulých tak prudce k novému životu, že po přestávce více nežli osmi roků vrátil jsem se kajícně v náruč té ošemetné Thalie.“⁴⁰⁶

Pro zajímavost je třeba dodat, že Hedvika, Štolbova manželka, nebyla příliš nakloněna literárním a cestovatelským touhám svého manžela. Josef byl však natolik oddán divadlu a také jeho touha cestovat byla natolik silná, že se ani s jedním ze svých „koníčků“ nedokázal rozloučit.

S cestováním neustal (jak bylo řečeno výše) ani v této době, kdy již měl rodinu a vlastní notářskou kancelář. Jeho častým společníkem na cestách byl známý cestovatel Josef Kořenský,⁴⁰⁷ se kterým Štolba v letech 1881 – 1884 podnikl cestu do Německa, Dánska, Norska a Švédska.

⁴⁰⁵ V Nechanicích navštívili několikrát Josefa Štolbu mimo jiných i Josef Kořenský, Julius Zeyer, Alois Jirásek, Antal Stašek, pardubický advokát Dr. Quis či Vojta Nárpstek. ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí* ..., s. 100.

⁴⁰⁶ ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*, s. 227.

⁴⁰⁷ Pedagog, přírodovědec a cestoval Josef Kořenský v roce 1847 v Sušně u Benátek nad Jizerou. Po ukončených studiích na mladoboleslavské reálce nastoupil na pražský učitelský ústav Budeč, kde setrval dva roky a dokončil jej v roce 1867. Poté se začal věnovat učitelské profesi. Na mnoha školách vzdělával své studenty v několika předmětech (přírodopisu, fyzice, němčině, kreslení, měřičství a zpěvu). Jeho učitelská kariéra vyvrcholila jmenováním do funkce ředitele dívčí obecné a měšťanské školy na Smíchově. Byl velkým milovníkem přírodních věd, především mineralogie, botaniky, geologie a entomologie. Díky svému celoživotnímu úsilí o popularizaci těchto věd ho přírodovědecká fakulta univerzity Karlovy poctila udělením čestného doktorátu v roce 1927. Jelikož byl Kořenský pedagog „tělem i duší“, měly jeho podnikané cesty především vzdělávací ráz. Procestoval české země, navštívil téměř všechny evropské země a jeho touha po objevování jej dostala i na Sibiř a Kavkaz. V letech 1893 – 1894 se spolu se svým kolegou Karlem Řezníčkem zúčastnil cesty kolem světa, kterou popsal v knize s příhodným názvem „Cesta kolem světa“. Na počátku dvacátého století podnikl rozsáhlou výpravu, během níž navštívil Austrálii, Nový Zéland, Samou, Fidži, Indonésii, Thajsko a Koreu. Z této cesty poté vzešla kniha „K protinožcům“. Jeho tvorba, zde jen velmi skromně načrtnutá, ovšem obsahuje stovky

O jedenáct let později (1890) Josef Štolba opustil „své milované Nechanice“ a odešel do Pardubic, kde obsadil uprázdněné místo po notáři Juliu z Kotowitz, resp. jeho náměstkovi Josefu Lepšíkovi. Získat toto místo ovšem nebylo snadné, protože zájemců bylo mnoho. Z tohoto důvodu se Štolba rozhodl odjet do Vídně za samotným ministrem práv, kterým byl tehdy hrabě Bedřich Schönborn. Zpočátku se rozhovor mezi oběma muži nevyvíjel příliš ve prospěch Štolby, když však ministr zjistil, že notář, který jej přijel osobně žádat o pardubický úřad, je dramatik Josef Štolba, jehož hru „Vodní družstvo“ shlédl v Brně, jednoznačně prohlásil: „*Hříchem by bylo, dáti vám zakrnět na venkově, vy potřebujete stálý styk s divadlem (...)*“⁴⁰⁸ a nabídl Josefu Štolbovi místo v Praze. Ten ho však odmítl a žádal o jmenování notářem v Pardubicích, což mu hrabě Schönborn přislíbil.

V Pardubicích bydlel Josef Štolba se svou rodinou ve Smilově ulice č.p. 307 a jeho notářská kancelář se nacházela v Zelenobranské ulici č. 77. Brzy po přestěhování se Josef se svou manželkou Hedvikou začali zapojovat do kulturního života Pardubic.

Josef Štolba se stal členem „Spolku pro zřízení divadelního domu“, kde se usilovně snažil, aby Pardubice vlastnily své divadlo. Spolek však nebyl ve své činnosti příliš úspěšný a iniciativu nakonec převzalo město, které projekt dovedlo do zdárného konce. Základní kámen pardubického divadla byl slavnostně položen 16. května 1907 a o dva roky později (11. prosince 1909) došlo k jeho otevření.⁴⁰⁹ První hra, kterou nové divadlo představilo, byla Štolbova historická hra „Rok 1744“.⁴¹⁰ Josef Štolba se stal rovněž čestným členem a později předsedou „Spolku divadelních ochotníků“.⁴¹¹

Štolba se však do historie města zapsal ještě jednou významnou událostí, která se odehrála počátkem 20. století. Jednalo se o Východočeskou výstavu průmyslu, zemědělství, národopisu a umění v roce 1903, v jejímž výkonném výboru ustanoveném v roce 1902 byl předsedou. Cíl výstavy spočíval nejen v představení průmyslové a hospodářské vyspělosti východních Čech, ale měl probudit také zájem o tradované zvyky a historii regionu.⁴¹² Prvenství ve výstavách konaných přímo v Pardubicích ovšem nese

časopisecky vydaných článků a na padesát knih. Josef Kořenský zemřel na počátku října 1938 v Praze. http://www.rozhlas.cz/leonardo/svet/_zprava/201731?hodnoceni=4; ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí ...*, s. 101 – 104.

⁴⁰⁸ ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí ...*, s. 124.

⁴⁰⁹ Budova divadla byla postavena dle plánů architekta Antonína Balšánka stavitelem Josefem Dölleren z Chrastí. Více k tomu SOKA Pardubice, fond Rukopisy, kn. č. 27, Memorabilien der Stadt Pardubitz gesammelt und gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablik pens. Magistratssekretair im Jahre 1850, s. 150 a 179.

⁴¹⁰ Hra popisuje Pardubice v období jednoho roku pruské invaze. Režie se tehdy ujal František Růžička. Tamtéž, s. 228.

⁴¹¹ Různé zprávy. In: Pernštýn 7. 8. 1897, ročník VIII., číslo 19.

⁴¹² BRONCOVÁ, Dagmar (ed.). *Knihy o městě Pardubice*. Pardubice, 1999, s. 76 a 124.

umělecká výstava. V čele výstavního výboru stanul opět notář a spisovatel Josef Štolba, který společně s ostatními členy výboru vystavil téměř 550 prací českých sochařů a malířů.⁴¹³

V roce 1911 notář Josef Štolba definitivně opustil Pardubice a odešel do Prahy, poté co byl úředně přeložen do notářství na Vinohradech. Zde také 12. května 1930 zemřel.⁴¹⁴

Velmi výstižný popis osobnosti Josefa Štolby se nachází ve fondu rodiny Štolbových, uloženého ve Státním okresním archivu v Hradci Králové. „*Jeho povaha jako by se dělila mezi dvě bytosti. Na jedné straně nespoutaný dobrodruh, který se nezastaví před možností neustále si rozšiřovat obzory svého poznání a na vlastní kůži poznávat mentalitu jiných národů, na druhé straně seriózní notář, osobnost vážená a uznávaná.*“⁴¹⁵

6.2.2. Literární život a tvorba Josefa Štolby

Josef Štolba ovšem nebyl jen dobrým studentem a uznávaným notářem. Ještě v době studií na Akademickém gymnáziu začal projevovat velký zájem o literární, především pak divadelní svět, a to nejen jako divák, ale také jako ochotník⁴¹⁶ a spisovatel. Coby člen Akademického čtenářského spolku a literárního oddělení Umělecké besedy, v jejímž čele stál Vítězslav Hálek, se neustále pohyboval v jemu tak blízkém prostředí, které mu umožnilo navazovat styky s předními českými básníky, prozaiky i dramatiky. Osobně znal dramatika Václava Klimenta Klicperu, profesora Václava Wladivoje Tomka, divadelního kritika a dramatika Ferdinanda Mikovce, Erazima Wocela, Karla Jaromíra Erbena, Josefa J. Kolára, Jana Nerudu, zmíněného Vítězslava Háleka a mnoho dalších.⁴¹⁷

Při svých studiích na akademickém gymnáziu se seznámil s Jaromírem Čelakovským, synem Františka Ladislava Čelakovského, s Josefem Václavem Sládkem a Ivanem Klicperou, synem dramatika V. K. Klicpery. Společně s ostatními studenty se Štolba účastnil mnoha demonstrací a brzy vstoupil do nově založeného spolku „Oreb“ s literárním, beletristickým a vědeckým oddělením.⁴¹⁸ V tomto spolku se Josef Štolba seznámil se Svatoplukem Čechem.

⁴¹³ BRONCOVÁ, Dagmar (ed.). *Kniha o městě Pardubice*. Pardubice, 1999, s. 76.

⁴¹⁴ SOKA Pardubice, fond Rukopisy, kn. č. 27, Memorabilien der Stadt Pardubitz gesammelt und gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablik pens. Magistratssekretair im Jahre 1850, s. 696.

⁴¹⁵ Více na internetových stránkách SOKA Hradec Králové: <http://195.113.185.42/hk/fondy-x/dialogfu.php>.

⁴¹⁶ O jeho hereckých kvalitách bylo možné se dočíst v tehdejší německé „Politik“ po představení Kolárovy „Žižkovy smrti“: „ (...) jmenujme jen právníka, pana Štolbu, kterýžto hrál titulní úlohu, a již lonského roku při téže příležitosti jako kníže Vlastislav v Tylově „Čestmíru“ zvláštní naší pozornost upoutal jako neobyčejně nadany 'myslící umělec-ochotník'.“ ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí ...*, s. 59.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 63 a 64.

⁴¹⁸ Členové spolku podnikali výlety, na nichž zpívali vlastenecké písně, a nedlouho po založení začali vydávat také své vlastní časopisy. Redaktorem většiny z nich byl Jaromír Čelakovský, po jehož odstoupení zastával tuto funkci Ivan Klicpera. Po jistých neshodách panujících ve spolku, se „Oreb“ spojil se spolkem „Vltavan“

Josef Štolba se po sloučení oněch tří spolků stal také členem „Ruchu“, jehož stoupenci se scházeli v pivovare „U Primasů“.⁴¹⁹ Příspěvky Josefa Štolby do všech časopisů, které spolky vydávaly, byly velice ojedinělé. S ohledem na jeho budoucí literární dráhu bylo paradoxní, že Štolbu od psaní odrazovali jeho kolegové-spolužáci, kteří jej přesvědčovali o nedostatku talentu.⁴²⁰

Literárně vystoupil Josef Štolba poprvé v roce 1869, kdy mu byla v Hálkových „Květech“ otištěna novela „Ze života vojenského“. Nedlouho nato debutoval s aktovkou „A přece“, která „otevřela mi na dobro brány do ošemetného toho světa divadelního“.⁴²¹ V době svých příprav na rigorózní zkoušky redigoval časopis Paleček, na jehož vzniku se podílel spolu s G. Schulzem a J. Ottou. Právě díky „Palečkovi“ se Josef Štolba seznámil s Ladislavem Stroupežnickým, který pravidelně dodával do redakce časopisu své „veselé historky“. Díky práci na tomto časopisu se osobně setkal s Mikolášem Alšem, s nímž začal také na „Palečkovi“ brzy spolupracovat.⁴²² Aleš dodával do redakce časopisu své črty plné „neodolatelného humoru, že jsem div nepadl mu kolem krku.“⁴²³

Velkého věhlasu však Štolba dosáhl především v divadelních kruzích, neboť byl velmi plodným dramatikem. Štolbova láska k dramatu se vyvíjela již od raného dětství⁴²⁴ a postupem věku neustále sílila. Provozování praxe u Jana Strakatého jeho nadšení jistě jen znásobilo.

Josef Štolba je autorem desítek dramát, z nichž některé vyšly také v knižní podobě. Jeho tvorbu tvoří frašky („Krejčí a švec“) a humoresky („Libenský Vlaslav“). Josef Štolba je také autorem několika veseloher jako např. „All right“, která byla pardubickými ochotníky nacvičena a předvedena v den výročí jeho šedesátých narozenin, dále „Na letním bytě“, „Ach ta láska!“, „Jenom ne písemně!“, „Únos“ a „Vodní družstvo“. K jeho divadelním hrám patří také několik dramát, ke kterým náleží kupříkladu „Peníze“, „Po letech“, „Matčino dílo“,

a „Slavoj“ v jedno velké sdružení, které neslo název „Ruch“. Členové tohoto spolku se pravidelně scházivali „U šumavského smrku“ nebo v bytě Čelakovského.

⁴¹⁹ Pivovar „U Primasů“ stál na nároží Václavského náměstí a Štěpánské ulice. Více o něm DÖRFLOVÁ, Yveta - DYKOVÁ, Věra. *Kam se v Praze chodilo za múzami. Literární salony, kavárny, hospody a stolní společnosti*. Praha, 2009.

⁴²⁰ ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí* ..., s. 40.

⁴²¹ Tamtéž, s. 62.

⁴²² NAVRÁTIL, Michal. *Almanach* ..., s. 451; ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí* ..., s. 207.

⁴²³ Těmito slovy vyjádřil obdiv k Alšovu umění Josef Štolba ve svých vzpomínkách. Více k tomu ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí* . . . , s. 209.

⁴²⁴ „A sotva že jsem na divadélku tom poprvé jako Staváček v „Řemeslnické merendě“ byl vystoupil, posedl mne divadelní d'ábel takovou měrou, že nebylo mi více pomoci.“ Touto větou popsal své první dojmy z divadelního vystoupení, které se konalo ve vile německého továrníka Bartelmuse z Nového Jáchymova u Berouna, s jehož synem Josef Štolba navštěvoval gymnázium. Podrobněji ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí* . . . , s. 47 a 48.

„Závěť. Jelikož se často pohyboval v divadelních kruzích, napsal o tomto prostředí „Divadelní paběrky: vzpomínky tří divadelních nadšenců“ (J. Štolby, V. Štecha, V. Šípka).⁴²⁵

Ke Štolbovým nejznámějším cestopisům patří vedle výše zmíněných také „Na skandinávském severu“, „Črty z výletu do Holandska“, „Obraz ze života mexických indiánů“ a mnoho dalších.

Svůj čas věnoval také psaní libret. Jedno z nich („Tvrdé palice“) dokonce zhudebnil Antonín Dvořák.⁴²⁶

Josef Štolba byl velmi jazykově nadán, ovládal několik cizích jazyků a této své vlastnosti využil v mnoha překladech, zvláště děl z francouzštiny, angličtiny a španělštiny.⁴²⁷

⁴²⁵ ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí* . . . , s. 47 a 48; NAVRÁTIL, Michal. *Almanach* . . . , s. 451; SOKA Hradec Králové, Fond: Rodinný archiv Štolbů 1787 – 1950, inv. č. 34, kart. č. 1, Články o Dr. Josefu Štolbovi.

⁴²⁶ Tamtéž.

⁴²⁷ NAVRÁTIL, Michal. *Almanach* . . . , s. 451.

7. ZÁVĚR

Pojednání o pardubickém notářství snad splnilo cíle stanovené v úvodních pasážích, a poskytlo tím čtenáři této práce konkrétnější představu o podobě dané instituce ve vymezeném období, tedy od počátku padesátých let 19. století do konce dvacátých let minulého století. I přesto, že samotná historie notářství sahá hluboko do období starověku, kdy se úřad konstitoval po boku advokacie a soudů, a od druhé poloviny 19. století plnil důležitou úlohu v oblasti majetkoprávních a rodinných vztahů, byl a je dodnes nezaslouženě opomíjeným tématem právních dějin a dějin obecně vůbec. Při zpracování obecné části o notářství jsem byla odkázána na literaturu staršího data vydání, neboť pouze několik prací k tomuto tématu bylo vydáno až v posledních deseti dvaceti letech. Obsahově ovšem nedosahují rozměrů oněch předchozích.

Rakouské notářství má své kořeny v římském notářství, kterým byla ovlivněna většina evropských států. Na základě římského vzoru pak jednotlivé země v průběhu staletí upravovaly podobu této instituce. Zřejmě nejpropracovanější notářský řád byl nakonec vydán ve Francii, která se stala vzorem pro další země Evropy, včetně habsburské monarchie.

Na podobu notářství, která je popsána v práci, měly vliv především tři notářské řády z druhé poloviny 19. století, vycházející právě z francouzské předlohy. Jednalo se o notářský řád ze dne 21. května 1855 č. 94 ř.z., notářský řád z 29. září 1850 č. 366 ř.z. a poslední ze dne 25. července 1871 č. 75 ř.z., přičemž práce je postavena především na posledně uvedeném notářském řádu. Odlišnosti starších verzí od tohoto řádu jsou v práci zmíněny tehdy, pokud měly výraznější vliv na organizaci notářství, nebo na chod jednotlivých kanceláří a jejich úředníků.

Po vzniku první Československé republiky zůstala forma notářství známá ve druhé polovině 19. století v podstatě nezměněna. K větším zásahům do notářství se odhodlala československá vláda až na konci čtyřicátých let 20. století, kdy došlo ke sjednocení české a slovenské právní normy.

Po prozkoumání dochovaných archiválií jsem se rozhodla činnost pardubických notářů přiblížit na konkrétních příkladech, což dozajista přispělo k lepšímu a srozumitelnějšímu proniknutí do této právní složky nejen v otázce sepisování listin, ale také ustanovování těchto úředníků do funkce a dalších náležitostí spojených s institucí notářství.

Bádání mi zpočátku ztěžoval jazyk písemností, neboť v případě prvních dvou tří notářů jednoznačně vévodila jazyku agendy němčina a oba první notáři,

od nichž se dochovaly pouze pomocné knihy, většinu zápisů činili ve zkratkách, které nebylo vždy snadné rozluštit. Postupem času však převzala prvenství v tomto hledisku čeština a notáři začali své záznamy rozepisovat, čímž se značně zjednodušilo získávání údajů.

Bohužel se však vyskytl další a mnohem závažnější problém, související se stavem archivního materiálu. Tím mám na mysli obzvláště písemnosti notáře Julia z Kotowitz, jehož repertoria se nachází v natolik špatném stavu, že čitelnost textu se v mnoha případech stala nepřekonatelnou záležitostí. Většina zbylého materiálu se ovšem nachází v téměř výborném stavu, nepoškozeném plísni a ani „zub času“ nezanechal na těchto písemnostech větší stopy.

K dalším problémům, se kterými jsem se při psaní potýkala, byl nedostatek informací k vývoji a činnosti notářské komory společně s malým množstvím dochovaných archivních pramenů notářství Pardubice, zvláště v jeho počátcích. Jedná se zejména o léta úřadování Wenzla Polívky a Jana Žáka. Jistou analýzu jejich činnosti bylo možné provést pouze na základě prostudování jejich jednacích rejstříků, v případě notáře Žáka pak i souboru legalizačních protokolů. Ovšem ze spisů se nedochovala jediná listina. Z tohoto důvodu se rozsah údajů uvedených u Wenzla Polívky a Jana Žáka nedá srovnávat s množstvím informací u jejich nástupců, u kterých bylo možné se díky většímu množství pramenů obsáhleji věnovat danému tématu.

Notáři patřili k elitním složkám společnosti každého města. Výrazně se podíleli na jeho kulturním a často i politickém a hospodářském rozvoji. Kupříkladu notář Jan Žák požíval mezi pardubickými občany nemalé váženosti. Díky své odhodlanosti a projevovanému úsilí o zlepšení života v Pardubicích získal natolik velkou podporu obyvatel tohoto města, že jej zvolili v devadesátých letech starostou. Za vzdělaného člověka snažícího se o kulturní rozkvet Pardubic byl považován také notář Josef Štolba, který neúnavně „bojoval“ o vybudování městského divadla. Úcta, jež byla notářům projevována, ovšem nepramenila pouze z těchto aktivit, mnozí si jich vážili také hlavně pro úřad, který vykonávali. Díky své profesi se notáři setkávali s nespočetným množstvím lidí různého stavu, kteří k nim přicházeli s různými požadavky.

Chod každé notářské kanceláře byl podřízen určitým pravidlům. Klienti, kteří notáře navštívili, požadovali určitou službu, která byla v jeho kompetenci a za jejíž vykonání měl notář právo požadovat honorář dle zákonem daného tarifu. Z tohoto krátkého nástinu se může zdát, že se jednalo o principiálně jednoduchou záležitost. Opak je však pravdou. Dříve než notář přistoupil k vyhotovení písemnosti, musel si být jist, že klienti nemají v úmyslu nějakým způsobem uškodit třetí osobě či obejít zákon. Součástí úvodního rozhovoru

bylo také zjištění, že osoby před ním sedící jsou plnoleté a svéprávné. Teprve poté se přistoupilo k samotnému jednání. Důležitou roli hráli při jednání také svědci a případní další účastníci. U žádného notáře ve sledovaném období se nenacházela zpráva o tom, že by odmítl klientům jednání pro jejich nevěrohodnost či jiné skutečnosti stanovené v notářském řádu.

Je třeba zmínit, že notářských služeb využilo ve svém životě mnoho lidí různých společenských vrstev, od rolníků přes obchodníky až po významné průmyslníky, ale také armádní, vzdělávací a správní složky. Překvapujícím zjištěním pro mě byly informace získané studiem archiválií pardubického notářství, ze kterých jednoznačně vyplývá, že nejpočetnější složkou společnosti využívající služeb notáře byli právě příslušníci nižší společenské vrstvy, tedy rolníci. Ti požadovali na notáři převážně vyhotovení dědických a svatebních smluv, ve kterých byl velmi detailně uveden movitý i nemovitý majetek, o němž se jednalo. K účastníkům notářských jednání patřili také obchodníci a majitelé nemovitostí, jejichž počet byl ovšem v porovnání s prvně uvedenou skupinou velmi mizivý. Od šedesátých, zvláště pak v sedmdesátých letech se čím dál tím více objevují mezi klientelou průmyslníci a zástupci různých spolků. Počet jimi uzavřených smluv ovšem nikdy nedosáhl úrovně notářových úkonů uskutečněných pro rolnictvo.

Již při prvním pohledu na četnost písemností jednotlivých notářů bylo patrné, že malý počet archivního materiálu u prvních dvou třech notářů nesouvisí pouze s jejich nedochováním. Důležitým faktorem, který měl značný vliv na růst notářské agendy v pozdějších letech existence této instituce, bylo vydání zákona o notářském přímusu z roku 1871, který předepisoval, jaké právnické služby směly být učiněny pouze notáři. Tím došlo k velmi razantnímu zásahu do pravomocí notářů, které mělo za následek růst klientely a zvýšení návštěvnosti u těchto úředníků. Nutno poznamenat, že práce se zabývá převážně výlučnou činností notářů, tedy tou, kterou měli právo vykonávat pouze oni. Jelikož se však v agendě některých z nich nalézaly také poslední vůle a jejich seznamy (viz písemnosti Karla Jonáka a Eduarda Jelena), věnovala jsem jistou pozornost také této oblasti notářské činnosti, i přesto, že se jednalo o nevýlučnou činnost, konkurující soudům. O případném zastupování u soudů v trestních či rozvodových věcech ovšem práce již nepojednává.

Písemnosti pardubického notariátu, náležejícího ke Královéhradecko-chrudimské notářské komoře, zřejmě typově odpovídají mnoha jiným notářstvím. Největší podíl veškerých dokumentů u všech pardubických notářů připadá na legalizaci. V mnohem menší míře se vyskytují smlouvy různého charakteru, ať již svatební, dědické či tržové. Rovněž počet posledních vůlí sepsaných u notářů je velmi malý. Notář legalizoval

podpisy nejčastěji na dlužních úpisech a jiných listinách souvisejících s financemi. Ojediněle bylo možné v agendě pardubických notářů nalézt také vidimaci, čili ověření skutečnosti, že opis nebo kopie listiny se shoduje s jejím originálem.

Písemnosti pardubického notářství, zvláště pak smlouvy dědické, svatební a postupní, jsou vhodným pramenem také pro studium demografických a majetkoprávních poměrů společnosti druhé poloviny 19. a počátku 20. století.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

a) tištěná literatura

ADAMOVÁ, Karolína et al. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha, 2005. ISBN 80-86920-07-0.

BALÍK, Stanislav ml. *Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu*. In *Právněhistorické studie* 33, 1993, s. 97 – 116.

BALÍK, Stanislav ml. *Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace*. In *Právněhistorické studie* 34, 1997, s. 199 – 211.

BRÁZDA, Jiří - BÉBR, Richard - ŠIMEK, Pavel. *Notářství – jeho vývoj, organizace a pravomoc*. Praha, 1976.

BRONCOVÁ, Dagmar (ed.). *Kniha o městě Pardubice*. Pardubice, 1999. ISBN 80-86098-12-5.

ČULÍK, Jaroslav. *O notářství*. In *Naše právo a stát*. Praha, 1928.

DÖRFLOVÁ, Yveta a DYKOVÁ, Věra. *Kam se v Praze chodilo za múzami. Literární salony, kavárny, hospody a stolní společnosti*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7021-961-4.

JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

Jednací řád pro spojené Královéhradecko-Chrudimské notářské kolegium. 1872

KADLECOVÁ, Marta et al. *Československé dějiny státu a práva (1918 – 1945)*. Brno, 1991. ISBN 80-210-0346-4.

KÁROVÁ, Zuzana. *Českobudějovické notářství*. České Budějovice, 2008. 75 s. Bakalářská práce na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity na Ústavu archivnictví a pomocných věd historických. Vedoucí bakalářské práce Marie Ryantová.

KOBER, Jan. *Advokacie v českých zemích v létech 1848 – 1914*. Praha, 1994.

KUCHTA, Josef – SCHELLE, Karel. *Historie a současnost státního zastupitelství*. Brno, 1994. ISBN 80-210-1044-4.

LIŠKOVÁ, Marie. *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861-1913*. Praha 1994. ISBN 80-85475-13-8.

MACHAČOVÁ, Jana; MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781 – 1914*. Opava 2002. ISBN 80-86224-23-6.

- MACHAČOVÁ, Jana; MATĚJČEK, Jiří. *O středních vrstvách v českých zemích 1750 – 1950*. Opava 2002. ISBN 80-86224-36-8.
- MALÝ, Karel et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, 1997. ISBN 80-7201-045-X.
- MARTÍNEK, Jiří a MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo: Naši cestovatelé a geografové*. Praha, 1998. ISBN 80-85983-50-8.
- NAVRÁTIL, Michal. *Almanach československých právníků: životopisný slovník čs. Právníků, kteří působili v umění, vědě, krásném písemnictví a politice od Karla IV. počínaje až na naše doby..* Praha 1930.
- SCHELLEOVÁ, Ilona. *Organizace notářství, soudnictví a advokacie*. Praha, 1997. ISBN 80-7201-051-4.
- SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Právní úprava notářství (Historie a současnost)*, Brno 1995. ISBN 80-210-1157-2.
- STEJSKAL, Jindřich. *Vznik instituce veřejného notářství a její vývoj v zemích českých*. Brno, 1949.
- ŠEDIVA, Václav. *Notářství dle práva rakouského se stručnými dějinami notářství vůbec*. Turnov, 1895.
- ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí. Vzpomínky ze života, z divadla a z literárních styků*. Praha, 1906.
- TUREK, Adolf. *Státní zastupitelství v českých zemích v letech 1850 – 1949*. In Sborník archivních prací IX, 1959, s. 106 – 124.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982.
- URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha, 2003. ISBN 80-7106-500-5.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a ŘEPA, Milan (sestavili). *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*. Praha, 1997. ISBN 80-902023-7-3.

b) archivní materiál

Státní okresní archiv Pardubice (dále jen SOkA Pardubice), Rukopisy, kn. č. 27, Memorabilien der Stadt Pardubitz gesammelt u. gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablik pens. Magistratssekretair im Jahre 1850.

SOkA Pardubice, Okresní úřad Pardubice, Spolkové a shromažďovací záležitosti, kar. č. 489, Spolek pro podporování nemajetných studujících Pardubice 1865 – 1950.

SOkA Pardubice, Notářství Pardubice 1852 – 1952:

- inv. č. 1, kn. č. 1, Rejstřík jednací 1852 – 1868.
- inv. č. 2, kn. č. 2, Rejstřík jednací 1862 – 1863.
- inv. č. 3, kn. č. 3, Rejstřík protestní 1865 – 1867.
- inv. č. 4, kart. č. 1, Legalizační protokoly 1862 – 1868.
- inv. č. 5, kn. č. 4, Rejstřík jednací 1869 – 1872.
- Inv. č. 6, kn. 5, Rejstřík jednací 1872 – 1873.
- inv. č. 7, kn. č. 6, Rejstřík jednací 1873 – 1874.
- inv. č. 8, kn. č. 7, Rejstřík jednací 1874 – 1876.
- inv. č. 9, kn. č. 8, Rejstřík jednací 1876 – 1879.
- inv. č. 10, kn. č. 9, Rejstřík jednací 1879 – 1882.
- inv. č. 11, kn. č. 10, Abecední seznam 1869 – 1882.
- inv. č. 12, kart. č. 2, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1870 – 1875.
- inv. č. 13, kart. č. 3, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1875 – 1879.
- inv. č. 14, kart. č. 4, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1879 – 1882.
- inv. č. 15, kn. č. 11, Rejstřík jednací 1883 – 1884.
- inv. č. 16, kn. č. 12, Rejstřík jednací 1884 – 1885.
- inv. č. 17, kn. č. 13, Rejstřík jednací 1885 – 1887.
- inv. č. 18, kn. č. 14, Rejstřík jednací 1887 – 1888.
- inv. č. 19, kn. č. 15, Rejstřík jednací 1888 – 1889.
- inv. č. 20, kn. č. 16, Rejstřík jednací 1889 – 1890.
- inv. č. 21, kn. č. 17, Rejstřík protestní 1888 – 1890.
- inv. č. 22, kn. č. 18, Index abecední.
- inv. č. 23, kart. č. 5, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1883 – 1886.
- inv. č. 24, kart. č. 6, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1887 – 1890.

- inv. č. 25, kn. č. 19, Rejstřík jednací 1890 – 1891.
- inv. č. 26, kn. č. 20, Index abecední.
- inv. č. 27, kn. č. 21, Rejstřík jednací 1891 – 1892.
- inv. č. 28, kn. č. 22, Rejstřík jednací 1892 – 1894.
- inv. č. 29, kn. č. 23, Rejstřík jednací 1894 – 1895.
- inv. č. 30, kn. č. 24, Rejstřík jednací 1895 – 1896.
- inv. č. 31, kn. č. 25, Rejstřík jednací 1896 – 1897.
- inv. č. 32, kn. č. 26, Rejstřík jednací 1897 – 1898.
- inv. č. 33, kn. č. 27, Rejstřík jednací 1898 – 1899.
- inv. č. 34, kn. č. 28, Rejstřík jednací 1899 – 1901.
- inv. č. 35, kn. č. 29, Rejstřík jednací 1901 – 1902.
- inv. č. 36, kn. č. 30, Rejstřík jednací 1902 – 1903.
- inv. č. 37, kn. č. 31, Rejstřík jednací 1903 – 1905.
- inv. č. 38, kn. č. 32, Rejstřík jednací 1905 – 1906.
- inv. č. 39, kn. č. 33, Rejstřík jednací 1906 – 1907.
- inv. č. 40, kn. č. 34, Rejstřík jednací 1907 – 1908.
- inv. č. 41, kn. č. 35, Rejstřík jednací 1908 – 1909.
- inv. č. 42, kn. č. 36, Rejstřík jednací 1909 – 1910.
- inv. č. 43, kn. č. 37, Rejstřík jednací 1910 – 1911.
- inv. č. 44, kn. č. 38, Rejstřík jednací 1911 – 1912.
- inv. č. 45, kn. č. 39, Index abecední.
- inv. č. 46, kart. č. 7, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1892 – 1893.
- inv. č. 47, kart. č. 8, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1893 – 1894.
- inv. č. 48, kart. č. 9, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1894 – 1895.
- inv. č. 49, kart. č. 10, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1895 – 1897.
- inv. č. 50, kart. č. 11, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1897 – 1898.
- inv. č. 51, kart. č. 12, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1898 – 1900.
- inv. č. 52, kart. č. 13, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1900 – 1901.
- inv. č. 53, kart. č. 14, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1901 – 1903.
- inv. č. 54, kart. č. 15, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1903 – 1905.
- inv. č. 55, kart. č. 16, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1905 – 1906.
- inv. č. 56, kart. č. 17, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1906 – 1908.
- inv. č. 57, kart. č. 18, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1908 – 1909.
- inv. č. 58, kart. č. 19, Smlouvy dědické, trhové a svatební 1909 – 1910.

- inv. č. 59, kart. č. 20, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1910 – 1911.
- inv. č. 60, kart. č. 21, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1911 – 1912.
- inv. č. 61, kn. č. 40, Rejstřík jednací 1912 – 1913.
- inv. č. 62, kn. č. 41, Rejstřík jednací 1913 – 1915.
- inv. č. 63, kn. č. 42, Rejstřík jednací 1915 – 1917.
- inv. č. 64, kn. č. 43, Rejstřík jednací 1917 – 1919.
- inv. č. 65, kn. č. 44, Rejstřík jednací 1919 – 1920.
- inv. č. 66, kn. č. 45, Rejstřík jednací 1920 – 1922.
- inv. č. 67, kn. č. 46, Rejstřík jednací 1922 – 1924.
- inv. č. 68, kn. č. 47, Rejstřík jednací 1924 – 1929.
- inv. č. 69, kn. č. 48, Index k jednacímu rejstříku 1912 – 1929.
- inv. č. 70, kn. č. 49, Seznam posledních vůlí 1912 – 1921.
- inv. č. 71, kart. č. 22, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1912 – 1914.
- inv. č. 72, kart. č. 23, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1914 – 1917.
- inv. č. 73, kart. č. 24, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1917 – 1919.
- inv. č. 74, kart. č. 25, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1919 – 1921.
- inv. č. 75, kart. č. 26, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1921 – 1922.
- inv. č. 76, kart. č. 27, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1922 – 1923.
- inv. č. 77, kart. č. 28, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1923 – 1925.
- inv. č. 78, kart. č. 29, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1925 – 1929.
- inv. č. 108, kn. č. 66, Rejstřík jednací 1925 – 1930.
- inv. č. 114, kn. č. 72, Kniha úschov 1933 – 1953.
- inv. č. 115, kart. č. 43, Smlouvy dědické, tržové a svatební 1925 – 1930.

Státní okresní archiv Hradec Králové (dále jen SOkA Hradec Králové). Fond: Rodinný archiv Štolbů 1787 – 1950, inv. č. 29, kart. č. 1, Osobní doklady a spisy – František Štolba. Jmenování císařským radou.

SOkA Pardubice, Fond: Rodinný archiv Štolbů 1787 – 1950, inv. č. 34, kart. č. 1, Články o Dr. Josefu Štolbovi.

SOkA Pardubice, Fond: Rodinný archiv Štolbů 1787 – 1950, inv. č. 35, kart. č. 1, Poznámky z cesty do Indie.

c) noviny

Různé zprávy. In: Pernštýn 15. 12. 1897, ročník VIII, č. 27.

Různé zprávy. In: Pernštýn 7. 8. 1897, ročník VIII., číslo 19.

d) internetové zdroje

<http://195.113.185.42/hk/fondy-x/dialogfu.php>. 11. 1. 2010.

<http://www.rozhlas.cz/leonardo/svet/zprava/201731?hodnoceni=4>. 20. 2. 2010.

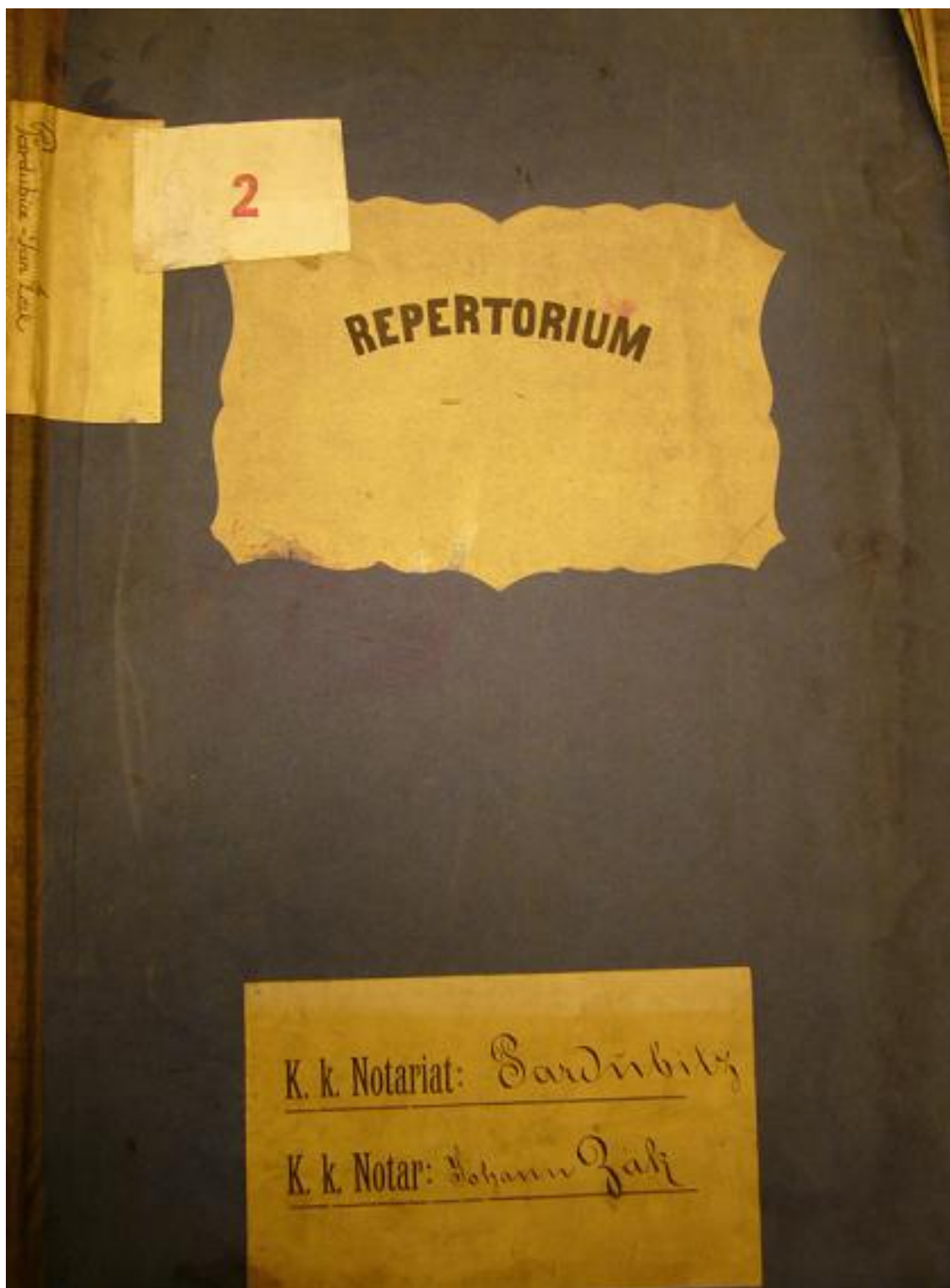
SEZNAM TABULEK

Tabulka č.1: Advokáti zapsaní v listinách advokátních komor v českých zemích.	22
Tabulka č. 2: Počet úkonů notáře Polívky v jednotlivých měsících a letech.	64
Tabulka č. 3: Počet úkonů provedených Johannem Žákem ve zvolených letech.	66
Tabulka č. 4: Počet úkonů provedených Karlem Jonákem ve zvolených letech.	71
Tabulka č. 5: Počet úkonů provedených Juliem z Kotowitz ve zvolených letech.	73
Tabulka č. 6: Počet úkonů provedených Josefem Štolbou ve zvolených letech.	78
Tabulka č. 7: Počet úkonů provedených Eduardem Jelenem ve zvolených letech.	81
Tabulka č. 8: Počet úkonů provedených Bohuslavem Králem ve zvolených letech.	83

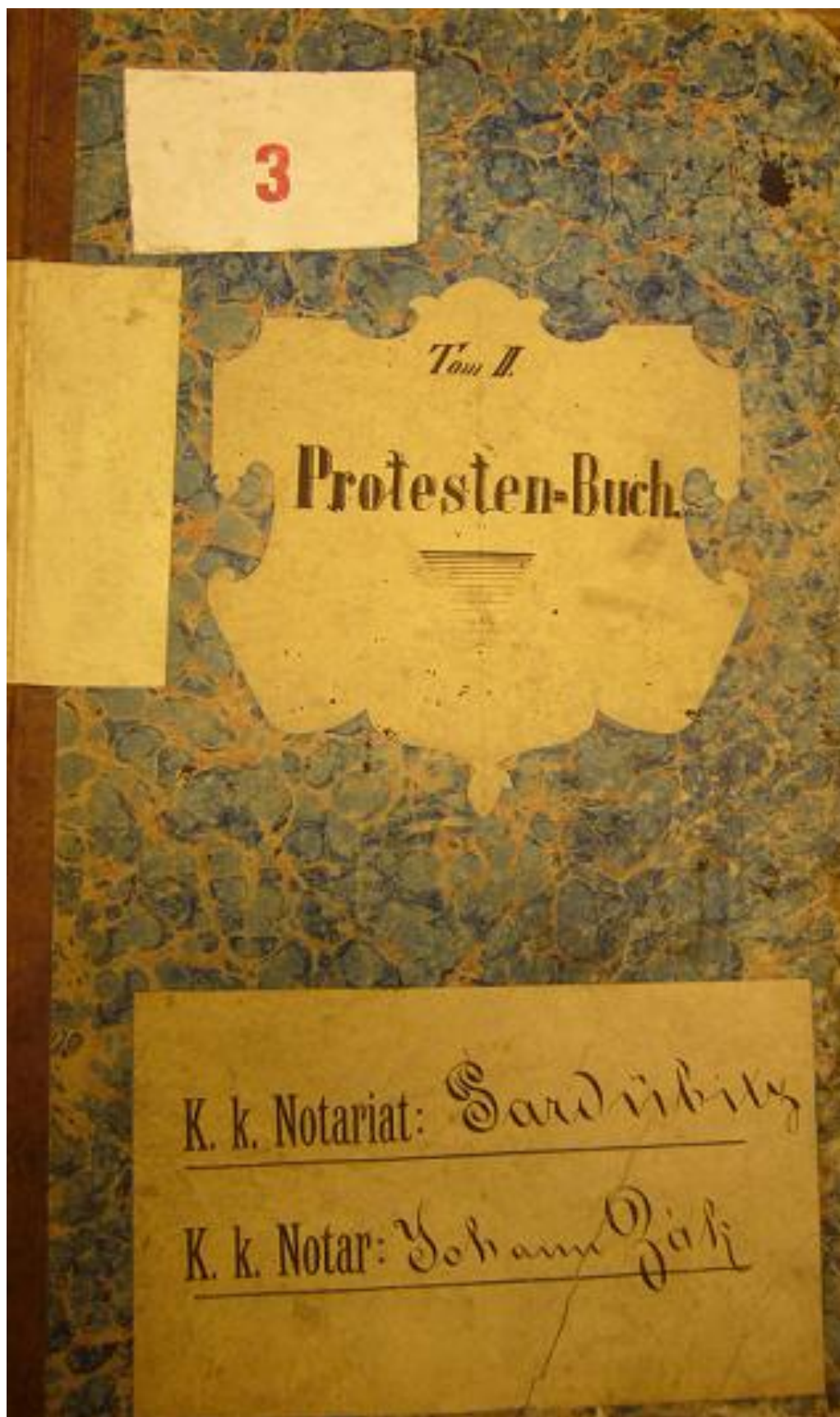
SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

- Obrázek č. 1:** Jednací rejstřík Jana Žáka (uloženo SOKA Pardubice, inv. č. 2, kn. č. 2, Notářství Pardubice 1862 – 1863)..... 109
- Obrázek č. 2:** Kniha protestů Jana Žáka (uloženo SOKA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 3, kn. č. 3, Rejstřík protestní 1865 – 1867.)..... 110
- Obrázek č. 3:** Jednací rejstřík Karla Jonáka (uloženo SOKA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 9, kn. č. 8, Rejstřík jednací 1876 – 1879.)..... 111
- Obrázek č. 4:** Pečeť Jana Žáka (uloženo SOKA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 2, kn. č. 2, Jednací rejstřík 1862 – 1863.)..... 111
- Obrázek č. 5:** Josef Štolba v roce 1863 (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 29.)..... 112
- Obrázek č. 6:** Josef Štolba v roce 1871 (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 69.)..... 112
- Obrázek č. 7:** Josef Štolba (uloženo *Humoristické listy* č. 22, ročník XXVI., 31. května 1884, nečíslováno.) 113
- Obrázek č. 8:** Bratr Josefa Štolby František (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 25.)..... 113
- Obrázek č. 9:** Josef Štolba s honební společností ve Verakruzích (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 85.)..... 114
- Obrázek č. 10:** Josef Štolba s přáteli-cestovateli na Haity (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 89.)..... 114
- Obrázek č. 11:** Štolbův byt v Nechanicích (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 103.)..... 115
- Obrázek č. 12:** Fotografie Josefa Štolby ve své notářské kanceláři (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 139.)..... 115
- Obrázek č. 13:** Štolbův přítel Josef Kořenský v roce 1880. (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 101.)..... 116
- Obrázek č. 14:** Zakladatelé „Palečka“ – J. Otto, J. Schulz, J. Štolba (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí II*. Praha, 1906, s. 13.)..... 116
- Obrázek č. 15:** Rukopis Josefa Štolby (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí II*. Praha, 1906, s. 371.)..... 117

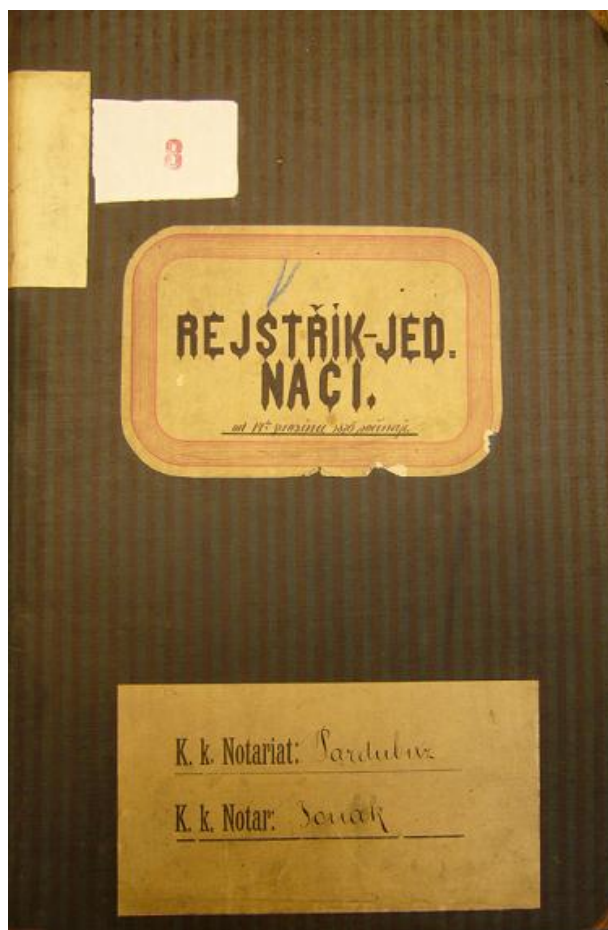
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obrázek č. 1: Jednací rejstřík Jana Žáka (uloženo SOkA Pardubice, inv. č. 2, kn. č. 2, Notářství Pardubice 1862 – 1863).

Obrázek č. 2: Kniha protestů Jana Žáka (uloženo SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 3, kn. č. 3, Rejstřík protestní 1865 – 1867.).

Obrázek č. 3: Jednací rejstřík Karla Jonáka (uloženo SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 9, kn. č. 8, Rejstřík jednacích 1876 – 1879.).

Obrázek č. 4: Pečeť Jana Žáka (uloženo SOkA Pardubice, Notářství Pardubice, inv. č. 2, kn. č. 2, Jednací rejstřík 1862 – 1863.).

Obrázek č. 5: Josef Štolba v roce 1863 (uloženo ŠTOLBA, Josef. Z mých pamětí. Praha, 1906, s. 29.).

Obrázek č. 6: Josef Štolba v roce 1871 (uloženo ŠTOLBA, Josef. Z mých pamětí. Praha, 1906, s. 69.).

Obrázek č. 7: Josef Štolba (uloženo Humoristické listy č. 22, ročník XXVI., 31. května 1884, nečíslováno.).

Obrázek č. 8: Bratr Josefa Štolby František (uloženo ŠTOLBA, Josef. Z mých pamětí. Praha, 1906, s. 25.).

Obrázek č. 9: Josef Štolba s honební společností ve Verakruzích (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 85.).

Obrázek č. 10: Josef Štolba s přáteli-cestovateli⁴²⁸ na Haity (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 89.).

⁴²⁸ Pod stojícím Josefem Štolbou sedí hrabě Desfours, vedle něj se nachází V. Bečvář.

Obrázek č. 11: Štolbův byt v Nechanicích (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 103.).

Obrázek č. 12: Fotografie Josefa Štolby ve své notářské kanceláři (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 139.).

Obrázek č. 13: Štolbův přítel Josef Kořenský v roce 1880. (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí*. Praha, 1906, s. 101.).

Obrázek č. 14: Zakladatelé „Palečka“ – J. Otto, J. Schulz, J. Štolba (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí II*. Praha, 1906, s. 13.).

Na D^{na} Sasunira Frčislava Kosuta mám
vzpomínku smutnější.
Dojel jsem ho v Kápetku a přeladil jsem
k němu ad primum skanzitko. Tvoří nás,
hlavoce vyškolený orientalista & povoláním,
jsem měl zároveň theologem, ale dobrý
a milý jako dítě a povahy vzneš, upřímný
a oddaný. S radostí přijal naše pozvání do
Kochovic a byl zřejmě u nás jako doma.

Obrázek č. 15: Rukopis Josefa Štolby (uloženo ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí II*. Praha, 1906, s. 371.).

ZUSAMENFASSUNG

Diese Diplomarbeit über die Pardubitzer Notariate bietet die konkretere Vorstellung vom Bild der gegebenen Institution in der begrenzten Periode an – vom Anfang der 50. Jahre 19. Jahrhunderts bis dem Ende der 20. Jahre 20. Jahrhunderts. Die Geschichte der Notariate begann schon im Altertum – dieses Amt konstituierte sich neben der Advokatur und den Gerichten. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts erfüllte sie sehr wichtige Rolle im Bereich der eigentumsrechtlichen Verhältnisse und Familienverhältnisse. Trotzdem wurde und immer ist die Notariate das verachtete Thema der Rechtsgeschichte und Geschichte allgemein.

Die Notare gehörten zu der Elite der Gesellschaft in jeder Stadt. Sie beteiligten sich nicht nur an der Kultur-, sondern auch an der Politik- und Wirtschaftsentwicklung. (Zum Beispiel der Notar Jan Žák wurde sehr geehrter Bürger in Pardubitz.) Dank ihrem Beruf lernten sie viele Menschen von den verschiedenen Ständen kennen und diese Menschen (ihre Klienten) kamen auf die Notare mit den verschiedenen Anforderungen zu.

Der Betrieb jeder Notariatkanzlei wurde untertan den bestimmten Regeln. Die Klienten, die die Notare besuchten, forderten einen Dienst, der in ihrer Kompetenz wurde. Für die Arbeitnehmererfindung forderten die Notare das Honorar nach dem Tarif, den der Gesetz festsetzte. Aus diesem kurzen Entwurf kann es folgen, dass es sich um sehr einfache Sache handelte. Aber die Realität wurde anders. Am Anfang, noch vor der Vertragsausfertigung, musste er feststellen, ob die Klienten keiner dritten Person schaden oder ein Gesetz umgehen wollen, ob sie volljährig sind. Danach begann die Hauptverhandlung, bei der die Zeugen oder die anderen Verhandlungsteilnehmer sehr wichtige Rolle spielten. Bei meinem Studium der Materialien fand ich keinen Bericht, dass ein Notar einen Klienten ablehnte.

Pardubitzer Notariate gehört zu der Königgrätz-Chrudimer Notariatskammer und wahrscheinlich sind ihre Schriftstücke übereinstimmend (ich denke Typen der Schriftstücke) wie in den anderen Notariaten. An der ersten Stelle stehen die Dokumente, die die Legalisation betreffen. Weniger kommen verschiedene Verträge (wie z. B. Heirats-, Erb- oder Kaufverträge) vor. Auch die Anzahl der Testamente, die bei den Notaren verfasst wurden, ist ziemlich niedrig. Am häufigsten legalisierten die Notare die Unterschriften auf den Schuldobligationen und auf den anderen Urkunden, die mit der Finanzen

zusammenhängen. Sporadisch fand ich auch die Vidimationen. (Vidimation bedeutet Beglaubigung der Wirklichkeit, dass die Urkundenabschrift Original entsprechen.)

Die Notardienste benutzten Menschen aus den verschiedenen Gesellschaftskreisen – Bauern, Geschäftsleute, Industriellen und Menschen aus der Armee-, Bildungs- und Verwaltungsgruppe. Bei meinem Studium der Materialien stelle ich überraschend fest, dass die niedrigste Gesellschaft (die Bauern) die Notardienste am häufigsten benutzte. Sie forderten die Vertragsausfertigung (meistens Heirats- und Erbverträge) und in diesen Verträgen wurde bewegliches und unbewegliches Vermögen sehr detailliert genannt. Von sechziger Jahren, besonders von siebziger Jahren erschienen Industriellen und Vertreter der verschiedenen Vereine immer mehr zwischen der Klientel. Trotzdem wurde nie die Anzahl dieser Verträge so hoch wie bei der Bauernschaft.

Die kleine Anzahl der Materialien bei dem ersten bis dritten Notar hängt nicht nur mit ihrer Unerhaltung zusammen. Der Erlass des Gesetzes aus dem Jahre 1871 spielte sehr große Rolle. Dieses Gesetz schrieb nämlich vor, welche Rechtsdienste nur die Notare tun durften. Dank dieser Regel wuchs die Anzahl der Klientel und Besuchshäufigkeit bei diesen Beamten.